

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Louise Meijer

Fyrtionio år av framsteg?

En analys av våldtäktsbrottets utveckling i lagstiftning och praxis från brottsbalkens införande till idag

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin för examen: VT 2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsningar och begränsningar	8
1.4 Disposition	8
1.5 Metod och material	9
1.5.1 Rättsdogmatik och rättsvetenskap	9
1.5.2 Material	11
1.6 Teoretiska utgångspunkter	11
1.6.1 Feminism och genus	12
1.6.1.1 Allmänt	12
1.6.1.2 Han, hon och ibland hen	13
1.6.2 Våldtäktsmyter	14
1.6.2.1 Allmänt	14
1.6.2.2 Det idealiska offret	15
1.6.3 Tvärvetenskaplig forskning	17
1.7 En historisk tillbakablick	18
2 VÅLDTÄKTSLAGSTIFTNINGENS UTVECKLING FRÅN 1965 TILL IDAG	20
2.1 Straffrättsliga utgångspunkter	20
2.2 Definitionen av våldtäkt enligt 1965 års lag	21
2.2.1 Allmänt	21
2.2.2 Den sexuella handlingen	21
2.2.3 Tvånget	22
2.2.4 Brottets grovhet	23
2.2.5 Relevanta omständigheter i våldtäktsärenden	23
2.3 Definitionen av våldtäkt enligt 1984 års lag	24
2.3.1 Allmänt	24
2.3.2 Den sexuella handlingen	26
2.3.3 Tvånget	27

2.3.4	Brottets grovhet	28
2.4	Defintionen av våldtäkt enligt 1998 års lag	29
2.4.1	Allmänt	29
2.4.2	Den sexuella handlingen	30
2.4.3	Tvånget	30
2.4.4	Brottets grovhet	30
2.5	Defintionen av våldtäkt enligt 2005 års lag	31
2.5.1	Allmänt	31
2.5.2	Den sexuella handlingen	33
2.5.3	Tvånget	33
2.5.4	Utnyttjandefallen	34
2.5.5	Brottets grovhet	35
2.6	Defintionen av våldtäkt enligt 2013 års lag	37
2.6.1	Allmänt	37
2.6.2	Den sexuella handlingen	38
2.6.3	Tvånget	38
2.6.4	Utnyttjandefallen	38
2.6.5	Brottets grovhet	38
2.7	Slutsatser av våldtäktslagstiftningens utveckling från 1965 till idag	39
2.7.1	Skyddsintresset för våldtäktsbestämmelsen	39
2.7.2	Den sexuella handlingen	43
2.7.3	Tvånget	46
2.7.4	Utnyttjandefallen	48
2.7.5	Brottets grovhet	48
2.7.6	Sammanfattning	49
3	HD:S VÅLDTÄKTSPRAXIS FRÅN 1965 TILL IDAG	51
3.1	Straffrättsprocesuella utgångspunkter	51
3.2	NJA-fall 1965-1983	54
3.2.1	NJA 1967 s. 637	54
3.2.2	NJA 1980 s. 725	55
3.2.3	NJA 1981 s. 253	56
3.3	NJA-fall 1984-1997	57
3.3.1	NJA 1986 s. 127	57
3.3.2	NJA 1986 s. 414	58
3.3.3	NJA 1988 s. 40	58
3.3.4	NJA 1991 s. 83	60
3.3.5	NJA 1992 s. 446	60
3.3.6	NJA 1996 s. 176	62
3.3.7	NJA 1997 s. 538	62
3.4	NJA-fall 1998-2004	63
3.5	NJA-fall 2005-2014	64
3.5.1	NJA 2005 s. 712	64
3.5.2	NJA 2008 s. 482 I	64
3.5.3	NJA 2009 s. 447 I	64
3.5.4	NJA 2009 s. 447 II	66

3.6	Slutsatser av HD:s våldtäktspraxis från 1965 till idag	67
3.6.1	Offrets beteende före, under och efter övergreppet	67
3.6.2	Parternas relation	71
3.6.3	Kvaliteten på utsagan	72
3.6.4	Överfallsvåldtäkt som norm	73
3.6.5	Tidpunkten för polisanmälan	73
3.6.6	Falska anklagelser	74
3.6.7	Offret berättar för utomstående om våldtäkten	75
3.6.8	Sammanfattning	75
4	JÄMFÖRELSE MELLAN UTVECKLINGEN AV VÅLDTÄKTSLAGSTIFTNINGEN OCH HD:S VÅLDTÄKTSPRAXIS FRÅN 1965 TILL IDAG	77
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	80
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	85

Summary

Given that it is often claimed that Sweden has come far in its gender equality work and in its attitudes towards women, it is interesting to examine how ancient notions of women have changed in law and in case law for nearly a 50-year period since the Penal Code was introduced in 1965 until today. The aim of my thesis is divided into three parts and the first part of the thesis examines the development of the legal definition of rape and how it has changed since 1965 until today. My conclusion of the first part of the thesis is that the Swedish rape law has expanded and now covers more situations than it did at the introduction of the Penal Code in 1965. The legislator has taken clear positions against old notions about women's role in society and what should be judged as relevant and not in rape trials. For example is the woman's behaviour prior to the assault no longer a circumstance that causes a lighter punishment of the offender. Although clear positions against old notions of women have been taken, the legislator has not completely let go of old norms of sexuality; for example, the rape provision is still characterized by hetero-normative notions.

In the second part of the thesis, I examine the circumstances that are considered relevant in the application of the crime of rape, and how these have changed since 1965 until today. My conclusion is that circumstances that are strongly associated with rape myths and prejudices can be said to have become less important in the Swedish Supreme Court's practice, at least according to the grounds of the judgements. This indicates that the Court more and more departs from biased perceptions in the assessment of rape offenses.

The third part of the thesis consists of a comparative analysis of the first two parts to see what similarities and differences there are in the development of the law and the case law. My conclusion is that both the legislator and the practitioner (the Swedish Supreme Court) increasingly have departed from rape myths but the legislator is one step before the practitioner in preventing rape myths from being part of the legal process. It seems to be easier for the legislator to say that biased perceptions of women should not be part of the legal process, than for the practitioner not to involve biased perceptions of women in the legal process.

I consistently use my theoretical starting points throughout the thesis and those describe feminism and gender, rape myths and interdisciplinary research. The thesis is thus written from a feminist perspective, and from this I draw my conclusions and make my analysis.

Sammanfattning

Mot bakgrund av att det ofta påstås att Sverige har kommit långt med sitt jämställdhetsarbete och sin kvinnosyn är det intressant att undersöka hur gamla föreställningar om kvinnor har förändrats i lagstiftning och praxis under en knapp 50-årsperiod sedan brottsbalken infördes 1965 till idag. Syftet med min uppsats är tredelat och i den första delen av uppsatsen undersöks hur utvecklingen av den rättsliga definitionen av våldtäkt har sett ut och förändrats sedan 1965 till idag. Min slutsats för första delen är att våldtäktslagstiftningen har utökats och omfattar fler situationer än vid brottsbalkens införande. Lagstiftaren har tagit tydliga ställningstaganden mot gamla föreställningar kring kvinnans roll i samhället och vad som bör bedömas som relevant och inte, exempelvis har det tagits avstånd från att kvinnans beteende före övergreppet ska föranleda en mildare bedömning. Trots att sådana markeringar gjorts har lagstiftaren dock inte helt släppt gamla normer kring sexualitet: det är till exempel fortfarande kränkningen som uppstår vid samlag som är den avgränsande handlingen för vad våldtäktsbestämmelsen omfattar. Det vill säga att det är samlag som är det jämförande momentet, vilket i sin tur innebär att våldtäktsbestämmelsen fortfarande vilar på en heteronormativ grund och en traditionell uppfattning kring vad som utgör det värsta sexuella övergreppet.

I den andra delen av uppsatsen undersöker jag vilka omständigheter som betraktas som relevanta i rättstillämpningen av våldtäktsbrottet och hur dessa har förändrats sedan 1965 till idag. Min slutsats är att omständigheter som är starkt förknippade med våldtäktsmyter och fördomar kan sägas ha fått minskad betydelse i Högsta Domstolens praxis, i vart fall enligt domskälen, vilket indikerar att domstolen allt mer frångår fördomsfulla uppfattningar vid bedömningen av våldtäktsbrottet.

Den tredje delen av uppsatsen består av en jämförande analys av de två första delarna för att se vilka likheter och skillnader som finns. Mina slutsatser är att både lagstiftaren och tillämparen (HD) allt mer har frångått våldtäktsmyter men lagstiftaren har kommit längre i det arbetet än tillämparen. Jag menar att detta inte enbart beror på den kronologiska lagstiftningsordningen¹ utan att det snarare verkar vara lättare sagt av lagstiftaren än gjort i domstolen att inte blanda in fördomsfulla uppfattningar i rättsprocessen.

I uppsatsen använder jag mig genomgående av mina teoretiska utgångspunkter som beskriver feminism och genus, våldtäktsmyter och tvärvetenskaplig forskning. I uppsatsen anläggs det alltså ett feministiskt perspektiv och utifrån detta drar jag mina slutsatser och gör min analys.

---

¹ Med den kronologiska lagstiftningsordningen menar jag att det naturligt föreligger en eftersläpning hos rättstillämparen i och med att lagstiftandet sker före tillämpningen i domstol.

Förord

Tack till

Lina Thomsgård, som med sitt otroligt inspirerande engagemang i civilsamhället, på ett opolitiskt men praktiskt sätt, förändrat Sverige till att bli mer jämställt. För jämställdhet och mångfald, mot rasism och enfald.

Gunilla Carlsson, som visat att kvinnor på ledande positioner inte behöver anpassa sig till en manlig norm. För att leda som man lär, mot manliga normer.

Emma Carlson, för att vår vänskap växt sig starkare sedan första barnkalaset 1995.

Evelina Kogsta, för att du lyssnar, för ditt tålamod, för dina råd.

Alexandra Lindqvist, för ständigt utmanande diskussioner om allt mellan himmel och jord, däribland samtyckeslagstiftning, och för bra synpunkter på uppsatsen.

Ulrika Andersson, min handledare, för goda synpunkter och inspirerande kunskap.

Mamma, för att du är den starkaste kvinnan jag träffat.

Gustav, för allt du har varit, för allt du är och för allt du kommer att vara.

Och sist men inte minst, tack till er som påstår att feminismen har gått för långt. Ni provocerar och sporrar mig att fortsätta.

Lund, 27 maj 2014

Louise Meijer

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
EKMR	Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna
HD	Högsta Domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
JuU	Justitieutskottets betänkande
NCK	Nationellt centrum för kvinnofrid
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

1.1 Bakgrund

För oss som tillhör Generation Y² har tonårstiden präglats av bland annat OKEJ-tidningar, MTV, nyonfärgade nätbrynjor och foppatofflor. Tiden under 00-talet för dock inte enbart lättsamma associationer med sig, utan då kunde vi också läsa stora rubriker om uppmärksammade våldtäktsdomar så som Tumbafallet³ och Stureplansfallet⁴. Under samma år som Tumbafallet avgjordes i HD hade filmen *Hip Hip Hora* biopremiär. Taglinen var följande: ”Några helt vanliga tonåringar; en hora, en fegis, ett fetto och några äcklon”, och filmen handlade om tjejen Sofie som på en fest blev alldeles för full, vilket ett par killar utnyttjade genom att ta förnedrande bilder på henne och bilderna spred de sedan över hela skolan. Filmen var en beskrivande skildring om en inte alltför ovanlig verklighet på Sveriges högstadies- och gymnasieskolor. Med detta i bagaget och med en känsla av att tillhöra en generation som världens mest jämställda land har missat påbörjade jag vid 19 års ålder juristprogrammet vid Lunds Universitet.

Sedan dess har jag bland annat hunnit med en fördjupningskurs i sexualitet, samhällelig kontroll och straffrätt och en utbytestermi på Kingston University i London där jag läste en kurs i bevisning. Dessa två kurser har förstärkt mitt intresse för jämställdhet i allmänhet och sexualbrott i synnerhet. I England präglas våldtäktsdebatten till stora delar av relevansen av offrets sexuella historik, både med den åtalade men också med tredje part, och huruvida sådan typ av bevisföring ska tillåtas eller inte. Tidigare var det vanligt att sådan bevisning fördes för att visa samtycke och/eller för att påverka målsägandes trovärdighet.⁵ Detta ledde dock till allmänhetens indignation och efterhand har det engelska rättsväsendet försökt reglera och slutligen näst intill förbjuda frågor kring offrets sexuella historik.⁶ Englands försök att ligga i framkant med moderna idéer och tankar kring vad som bör vara relevant för att bedöma en enskild händelse mötte dock bakslag i rättsfallet *R v A (No 2)* där House of Lords beslutade att frågor kring offrets sexuella historik måste tillåtas när det annars kan anses äventyra rätten till en rättvis rättegång i artikel 6 EKMR.⁷

För Sveriges del trädde brottsbalken ikraft år 1965 och våldtäktsbrottet re-

---

² Personer födda mellan 1982 och 2003. Se artikeln *Generation Y tar över* i Svenska Dagbladet den 16 november 2012.

³ Gustavsson och Ekmark, *Tumbafallet prövas i Högsta Domstolen* i Aftonbladet den 30 mars 2004.

⁴ Nilsson, *Två män häktade i Stureplansfallet* i Svenska Dagbladet den 9 augusti 2007.

⁵ Temkin, *Regulating Sexual History Evidence: The Limits of Discretionary Legislation*, s. 943.

⁶ Keane och McKeown, *The Modern Law of Evidence*, s. 203.

⁷ Kelly, Temkin och Griffiths, *Section 41: an evaluation of new legislation limiting sexual history evidence in rape trials*, s. 20.

glerades i bestämmelserna om sedlighetsbrott i kapitel 6.⁸ För bedömningen huruvida det skulle dömas till våldtäkt eller det mindre grova brottet våldförande, skulle hänsyn tas till kvinnans förhållande till mannen, om hon påkallat hjälp när detta varit möjligt, samt om hon föranlett eller tillåtit närmanden från mannens sida.⁹ Likaså ansågs det förmildrande om övergreppet föregåtts av ”vissa intimiteter mellan parterna”.¹⁰ År 1984 gjordes omfattande förändringar i sexualbrottslagstiftningen; våldtäktsbrottet utvidgades till att omfatta övergrepp jämförbara med samlag, bestämmelsen gjordes könsneutral och brottet våldförande togs bort till förmån för våldtäkt av normalgraden, grov våldtäkt och omständigheter som gör brottet mindre allvarligt. Målsägandens agerande före övergreppet och förhållande till den åtalade skulle dessutom numera sakna betydelse för brottets rubricering.¹¹ Förarbetena uttalade vidare att parternas relation aldrig kunde påverka samtyckesbedömningen, men däremot uppsåtsbedömningen.¹² År 1998 utvidgades våldtäktsbrottet på så vis att handlingar som innebar en lika stor kränkning som samlag kom att omfattas av bestämmelsen.¹³ Nästa stora reform av sexualbrottslagstiftningen skedde år 2005 då våldtäktsbestämmelsen utvidgades ytterligare och kravet på tvång sattes lägre.¹⁴ Trots att det redan i förarbetena till 1984 års sexualbrottslagstiftning uttalades att frågor kring offrets allmänna levnadssätt saknar rättslig betydelse påpekades även detta i propositionen till 2005 års lagstiftning.¹⁵ Samtidigt som varje lagstiftningsreform ger uttryck för att synen på sexualbrott har skärpts diskuteras samma problematik vad gäller irrelevanta frågor kring offrets levnadssätt i förarbetena till 1984 års lag och förarbetena till 2005 års lag.

Mot bakgrund av vad som framkommit ovan är det min avsikt att undersöka utvecklingen av våldtäktsbrottet i lagstiftning och praxis sedan brottsbalkens införande 1965 till idag.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det påstås ofta att Sverige har kommit långt med sitt jämställdhetsarbete och sin kvinnosyn, exempelvis rankades Sverige som världens mest jämställda land år 2007 och år 2013 som världens fjärde mest jämställda land.¹⁶ Samtidigt visar en undersökning gjord av Amnesty från 2008 att över 62 % av deltagarna hyser litet eller inget förtroende alls för det svenska rättsväsendet vad gäller våldtäktsoffers möjlighet att få rättvisa.¹⁷ Mot bakgrund av dessa kolliderande uppfattningar är det intressant att undersöka utvecklingen av våldtäktsbrottet i lagstiftning och praxis: dels hur den rättsliga definition-

---

⁸ Prop. 1983/84:105, s. 16.

⁹ Ibid, s. 20.

¹⁰ Ibid, s. 20.

¹¹ Ibid, s. 1.

¹² Prop. 1983/84:105, s. 20 och JuU 1983/84:25, s. 17.

¹³ Prop. 1997/98:55 s. 91.

¹⁴ Prop. 2004/05:45, s. 1.

¹⁵ Ibid, s. 23.

¹⁶ World Economic Forum, *The Global Gender Gap Report 2013*, s. 9.

¹⁷ Amnesty, *VART GÅR GRÄNSEN? En attitydundersökning om våldtäkt*.

en har förändrats sedan 1965, dels hur de omständigheter som domstolen anser ska tillmätas betydelse har förändrats sedan 1965, samt jämföra utveckling mellan lagstiftningen och praxis.

Syftet med mitt examensarbete är följaktligen tredelat. Den första delen undersöker gällande rätt för våldtäkt från brottsbalkens införande fram till idag, det vill säga hur utvecklingen av den rättsliga definitionen av våldtäkt har sett ut. För att tränga in i lagtextens betydelse har jag använt mig av förarbeten, praxis och doktrin. Med andra ord använder jag den traditionella rättsdogmatiken med genomgång av lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin för att fastställa gällande rätt för våldtäkt för varje period. Perioderna som undersöks är våldtäktsbrottet enligt 1965 års lag, våldtäktsbrottet enligt 1984 års lag, våldtäktsbrottet enligt 1998 års lag, våldtäktsbrottet enligt 2005 års lag och våldtäktsbrottet enligt 2013 års lag. Min frågeställning vad gäller denna del är således:

Hur har den rättsliga definitionen av våldtäkt från 1965 till idag utvecklats och förändrats?

Den andra delen av uppsatsen är en undersökning av vilka omständigheter som är relevanta i HD:s bevisprövning och bedömning i våldtäktsmål. Denna undersökning görs genom en rättsfallsanalys av HD:s prövade våldtäktsmål sedan 1965. Syftet i denna del är att undersöka hur omständigheter som betraktades som relevanta i bevisprövningen och för bedömningen av våldtäktsbrottet 1965 har förändrats fram till idag. Min frågeställning vad gäller denna del är således:

Hur har omständigheterna som betraktades som relevanta i rättstillämpningen av våldtäktsbrottet 1965 förändrats fram till idag?

Den tredje delen av uppsatsen består av en jämförande analys av de två första delarna för att se vilka likheter och skillnader som finns. Jag kommer således att sätta de båda genomgångarna i relation till varandra och diskutera resultaten. Min frågeställning vad gäller denna del är således:

Vilka likheter och skillnader finns vid en jämförelse mellan utvecklingen av de två områdena?

Jag har valt att undersöka förändringen av gällande rätt och rättstillämpningen av våldtäktsbestämmelsen eftersom jag anser att allmänheten uppfattar dessa två som den yttersta avspeglingen av samhällets syn på våldtäkt. Exempelvis uppmärksammas ny lagstiftning och praxis med jämna mellanrum i media och föranleder ofta debatt:

”Regeringens förslag till nytt sexualbrottskapitel ger viktiga signaler om hur allvarligt man ser på våldtäktsbrottet [...] HD:s dom skapar ett Moment 22 [...] [d]et som oroar - och stöter - i HD:s dom är oviljan att se verkligheten.”¹⁸

---

¹⁸ Leijonhufvud och Diesen, *Sexbrottens moment 22* i Svenska Dagbladet den 5 juli 2004.

1.3 Avgränsningar och begränsningar

På grund av utrymmesskäl kommer jag enbart att behandla brottet våldtäkt i min uppsats, även om det också hade varit intressant att studera utvecklingen och förändringen av övriga sexualbrott. Anledningen till att jag har valt att undersöka våldtäkt och inte något av de övriga sexualbrotten är att våldtäkt är det allvarligaste sexualbrottet och därför anser jag att det är prioriterat att följa utvecklingen av just detta brott sedan brottsbalken infördes. Dessutom menar jag att eftersom våldtäkt är just det grävsta sexualbrottet skyddar också våldtäkt något som jag vill kalla vår yttersta sexualitet. Att se hur den har förändrats och utvecklats anser jag är intressant och viktigt för att förstå vår samtid. Jag kommer enbart att behandla de rättsfall där åtal för våldtäkt har prövats. Vidare kommer jag enbart att behandla våldtäkt mot vuxna eftersom det vid våldtäkt mot barn existerar andra typer av dimensioner som måste beaktas, så som att lagstiftaren inte anser att ett barn har sexuellt självbestämmande. Sådana dimensioner är förvisso intressanta men inte relevanta för min uppsats. Med vuxen avses personer som överstigit 15 års ålder, vilket är gränsen för att lagligt ha sexuellt umgänge.¹⁹

Jag har valt att begränsa uppsatsens omfattning till brottsbalkens införande fram till idag. Anledningen till det är att jag främst vill undersöka rättssystemets syn på våldtäkt i modern tid och när brottsbalken infördes reglerades bestämmelsen för första gången på ett sätt som vi är vana vid idag. En jämförelse som sträcker sig längre bakåt i tiden hade varit både intressant och relevant men utrymmes- och tidsskäl hindrar detta. Av samma utrymmemässiga och tidsmässiga anledning kommer jag inte heller att göra någon komparativ utblick.

1.4 Disposition

Uppsatsen följer en kronologisk och innehållsmässig disposition av kapitlen och avsnitten. Uppsatsen är indelad i tre kapitel utöver inledningskapitlet där respektive kapitel hör i ihop med en av mina tre frågeställningar. Kapitel 2 Våldtäktslagstiftningens utveckling från 1965 till idag besvarar min första frågeställning:

Hur har den rättsliga definitionen av våldtäkt från 1965 till idag utvecklats och förändrats?

Kapitlet inleds med en kort beskrivning av de straffrättsliga utgångspunkterna som är relevanta för uppsatsen. Därefter redogör jag för definitionen av våldtäkt enligt 1965 års lag, 1984 års lag, 1998 års lag, 2005 års lag och 2013 års lag. Varje period innehåller en beskrivning av den allmänna bakgrunden, den sexuella handlingen, tvånget, brottets grovhet och från 2005 även utnyttjandefallen. Kapitlet avslutas med mina slutsatser av hur den

---

¹⁹ Se BrB 6 kap. 4 §: Den som har samlag med *ett barn under femton år* eller som med ett sådant barn genomför en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt mot barn till fängelse i lägst två och högst sex år.

rättsliga definitionen har förändrats och utöver den uppdelning som finns i redogörelsen kommer jag även att behandla skyddsintressets utveckling.

Kapitel 3 HD:s våldtäktspraxis från 1965 till idag besvarar min andra frågeställning:

Hur har omständigheterna som betraktades som relevanta i rättstillämpningen av våldtäktsbrottet 1965 förändrats fram till idag?

Kapitlet inleds med en kort beskrivning av de straffrättsprocessuella utgångspunkterna som är relevanta för uppsatsen. Därefter redogör jag för den praxis som HD behandlat sedan 1965 till idag vad gäller våldtäkt. Praxisen är indelad i perioder som motsvarar perioderna som jag redogör för i kapitel 2. Anledningen till detta är att de omständigheter och bevis som HD har haft att bedöma kan ha varit beroende av bestämmelsens utformning vid tidpunkten för rättsfallet. Kapitlet avslutas med mina slutsatser av HD:s våldtäktspraxis från 1965 till idag där jag sammanställer de teman som jag menar har varit relevanta för HD:s prövning av åtalet. Det är sammanlagt sju teman som jag redogör för och jag kommer att beskriva hur relevansen för dessa har förändrats med tiden.

Kapitel 4 Jämförelse mellan utvecklingen av våldtäktslagstiftningen och HD:s våldtäktspraxis från 1965 till idag är det fjärde och avslutande kapitlet som besvarar min tredje frågeställning:

Vilka likheter och skillnader finns vid en jämförelse mellan utvecklingen av de två områdena?

1.5 Metod och material

1.5.1 Rättsdogmatik och rättsvetenskap

Under juristprogrammet har jag hunnit med att skriva många typer av texter där metodbeskrivningen enbart består av konstaterandet att det används en rättsdogmatisk metod, med genomgång av gällande rätt så som den kommer till uttryck i lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. Enligt professor emeritus i straffrätt Nils Jareborg beskriver mitt konstaterande en så kallad *traditionell rättsdogmatisk metod*.²⁰ Många juridiskt skolade har omskrivit begreppet²¹ men på ett fåtal ställen kan man hitta en klar definition. Istället verkar utgångspunkten vara att läsaren redan har en uppfattning kring vad rättsdogmatik är.²² På de fåtal ställen där ett försök till definition förekommer

---

²⁰ Jareborg, *Rättsdogmatik som vetenskap* i SvJT 2004, s. 8.

²¹ Se exempelvis Lambertz, *Nyttig och onyttig rättsvetenskap* i SvJT 2002, s. 261, Agell, *Rationalitet och värderingar i rättsvetenskapen: Med en exkurs om rättsvetenskapen i Sverige* i SvJT 2002, s. 243, Asp, *Rättsvetenskap och lagstiftningsarbete* i SvJT 2002, s. 311, Olsen, *Rättsvetenskapliga perspektiv* i SvJT 2004, s. 111-114 och Jareborg, *Rättsdogmatik som vetenskap* i SvJT 2004, s. 1.

²² Se exempelvis Jareborg, *Rättsdogmatik som vetenskap* i SvJT 2004, s. 4.

beskrivs begreppet bl. a. som en rekonstruktion av rättssystem²³ och att dess uppgift är att åstadkomma en auktoritativ utsaga om gällande rätt²⁴. Jur.dr. Lena Olsen sammanfattar det med finesse när hon skriver att rättsdogmatik är en metod som närmast synes vara av axiomatisk innebörd.²⁵

Vidare är rättsdogmatik en del av rättsvetenskapen tillsammans med ämnena rättshistoria, rättssociologi och rättsfilosofi.²⁶ Rättsvetenskapliga uppsatser som har ett kritiskt förhållningssätt påstås av vissa vara ovetenskaplig eftersom den är värderingsburen²⁷, men samtidigt finns det många som menar att rättsvetenskapliga framställningar visst kan ha normativa resonemang och värderande ställningstaganden.²⁸ Professor emeritus i processrätt Per Henrik Lindblom går långt och menar att enbart utröna och klarlägga gällande rätt är en viktig arbetsuppgift för domaren men inte för rättsvetenskapsmannen²⁹:

”Forskaren bör inte (enbart) uppträda som ett slags surrogatdomare eller en okritiskt förarbetsplankande lagkommentator, lika lite som att jobba som spökadvokat eller med pretention på vetenskaplighet producera produkter som mest liknar mer eller mindre välgjorda varianter av Statens offentliga utredningar (SOU).”³⁰

Universitetslektor Jan Kjellgren delar in de normativa ansatserna i mer eller mindre djupgående nivåer: *djup-normativa* och *yt-normativa* resonemang. I de djup-normativa resonemangen underbygger författaren sina åsikter ingående och beskriver utförligt resonemangen. Framställningen kan ta avstamp i moralteoretiska överväganden och författaren redogör tydligt för de värden som ska beaktas i sammanhanget. De yt-normativa resonemangen är inte lika väl underbyggda som de djup-normativa resonemangen och på denna nivå sammanvävs inte olika vetenskaper. Handlingsnormer kan uttryckas, men det är svårt att avgöra huruvida det är fråga om prognoser, faktapåståenden eller rekommendationer.³¹

Göran Lambertz, vid tidpunkten för artikeln justitiekansler, menar att rättsvetenskapen kan delas upp i allmän rättslära, deskriptiv rättsdogmatik, konstruktiv rättsdogmatik de lege lata och konstruktiv rättsdogmatik de lege ferenda. Med den *deskriptiva rättsdogmatiken* menar han forskning som är inriktad på ett specifikt regelsystem och som innehåller beskrivande studier av detta regelsystem. Med *konstruktiv rättsdogmatik de lege lata* menas

---

²³ Jareborg, *Rättsdogmatik som vetenskap* i SvJT 2004, s. 4.

²⁴ Olsen, *Rättsvetenskapliga perspektiv* i SvJT 2004, s. 112.

²⁵ Ibid, s. 106.

²⁶ Ibid, s. 105.

²⁷ Asp, *Rättsvetenskap och lagstiftningsarbete* i SvJT 2002, s. 312.

²⁸ Se not 21 samt Kjellgren, *Något om normativa resonemang i rättsdogmatisk forskning* i SvJT 2002, s. 514.

²⁹ Lindblom, *Rättegångssalens väggar – om domstolsprocessen i tid och rum* i SvJT 2002, s. 6.

³⁰ Ibid, s. 6.

³¹ Kjellgren, *Något om normativa resonemang i rättsdogmatisk forskning* i SvJT 2002, s. 516f.

analyserande och konstruktivt orienterad forskning rörande ett specifikt regelsystem och de tolkningsproblem som regleringen ger upphov till.³²

Mot bakgrund av ovanstående och med Jareborgs ord i åtanke

”att leva är att ta risker, och det gäller också det vetenskapliga livet”³³

kommer jag i den första delen av uppsatsen, som besvarar min första frågeställning, att använda mig av en *traditionell och deskriptiv rättsdogmatisk metod*, i enlighet med Jareborg respektive Lambertz, för att fastställa gällande rätt för våldtäktsbrottet från brottsbalkens införande fram till idag. Detta innebär att jag kommer gå igenom delar av den lagstiftning, de förarbeten, den praxis och den doktrin som förekommit på området sedan 1965.

I den andra delen av uppsatsen, som besvarar min andra frågeställning, använder jag mig av rättsfallsanalys. Metoden för rättsfallsanalysen kan sägas innebära en rättsvetenskaplig textanalys, vilket betyder att jag kommer granska, analysera och tolka de omständigheter och bevis som ligger till grund för HD:s bedömning i våldtäktsfallen.³⁴

Jag ansluter mig till den skaran som anser att en rättsvetenskaplig uppsats kan innehålla värderingar och normer. I mina slutsatser kommer jag därför att använda mig av Kjellgrens *djup-normativa och yt-normativa resonemang* som metod, vilka grundar sig i mina teoretiska utgångspunkter. I detta avsnitt används även Lambertz metod av *konstruktiv rättsdogmatik de lege lata*.

1.5.2 Material

För att utröna den rättsliga definitionen av våldtäkt använder jag mig av traditionella rättskällor så som lagtext, förarbeten, doktrin och praxis. Doktrinen i undersökningen av våldtäktslagstiftningens utveckling i kapitel 2 är anpassad efter perioderna som kapitlet är indelat i. I rättsfallsundersökningen använder jag mig av HD:s våldtäktspraxis sedan 1965 till idag. Enbart domar där åtal för våldtäkt har prövats används. Genomgående använder jag mig av både juridisk doktrin men även litteratur från andra tvärvetenskapliga områden som berör kvinnor och våldtäkt för att skapa en fördjupad analys av utveckling av våldtäktslagstiftningen och våldtäktspraxisen.

1.6 Teoretiska utgångspunkter

De teoretiska utgångspunkterna bygger på två delar: dels ett feministiskt angreppssätt och ett genusperspektiv, dels förekommande våldtäktsmyter och bilden av det idealiska offret. Därtill kommer jag att beskriva utvald

---

³² Lambertz, *Nyttig och onyttig rättsvetenskap* i SvJT 2002, s. 261ff.

³³ Jareborg, *Rättsdogmatik som vetenskap* i SvJT 2004, s. 4.

³⁴ Se Andersson, *En för alla - alla för en? Individualisering och kontextualisering i hovrättens prövning av ungdomars grupprelaterade gärningar* i Argumentation i nordisk straffrätt, s. 222f.

tvärvetenskaplig forskning på området. I nedanstående avsnitt kommer jag att redogöra mer utförligt för mina teoretiska utgångspunkter och vad dessa innebär, men redan nu kan sägas att mina utgångspunkter innebär ett kritiskt angreppssätt och synsätt till det område jag vill undersöka, nämligen lagstiftningens och rättstillämpningens utveckling sedan brottsbalkens införande. Slutsatserna kommer således att vara präglad av och grundas på nedanstående premisser.

1.6.1 Feminism och genus

1.6.1.1 Allmänt

Feminismen är en teoribildning och ett sätt att analysera och förhålla sig till verkligheten. Den utgår från premissen att kvinnor som grupp är underordnade män som grupp och att detta är något man vill ändra på.³⁵ Inom feminismen finns det dock flera olika inriktningar, bland annat kan nämnas liberalfeminism, särartsfeminism, marxistisk feminism, radikalfeminism och postmodern feminism. De feministiska inriktningarna kan delas upp i individrelaterade förklaringar och strukturrelaterade förklaringar till kvinnans underordning.³⁶ Utgångspunkten för inriktningarna är alltså densamma men förklaringen till kvinnornas underordning samt hur detta ska förändras skiljer sig åt.³⁷

De individrelaterade förklaringarna inbegriper liberalfeminismen och särartsfeminismen. Liberalfeminismen utgår från att män och kvinnor ska behandlas på samma sätt och att individen, snarare än könet, bör stå i fokus. Att kvinnor historiskt sett inte varit jämställda med män beror huvudsakligen på att de inte haft samma rättigheter. Kvinnor ska åtnjuta samma demokratiska rättigheter som män eftersom det i den liberala staten inte är rationellt att kvinnor är underordnade män. Människor ska behandlas som individer och inte som män eller kvinnor. Tilltron till den formella jämställdheten och förbud mot diskriminering är hög och om dessa två existerar uppnås jämställdhet. Om det fortfarande existerar olikheter mellan könen efter detta är det i så fall en konsekvens av det fria valet.³⁸ I den individrelaterade förklaringsmodellen ingår även särartsfeminismen som bygger på den biologiska skillnaden mellan könen och att skillnaderna är både önskvärda och nödvändiga. Olikheterna bör bestå men kvinnan bör uppvärderas i förhållande till det manliga och exempelvis bör det underlättas för kvinnor att stanna hemma.³⁹

De strukturella förklaringsmodellerna inbegriper radikalfeminismen, marxistisk feminism och den postmoderna feminismen. Teorierna skiljer sig åt, men följande utgångspunkter har de gemensamt: Förklaringen till kvinnans underordning söks på en överindividuell nivå, där strukturer och ordningar

---

³⁵ Abbot och Wallace, *Introduktion till sociologi: feministiska perspektiv*, s. 28 och 44.

³⁶ Gunnarsson och Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 142.

³⁷ Abbot och Wallace, *Introduktion till sociologi: feministiska perspektiv*, s. 44.

³⁸ Gunnarsson och Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 142.

³⁹ *Ibid*, s. 144.

är relevanta för att bevara och producera manligt och kvinnligt. Jämställdhetsproblemen ses som en fråga om maktfördelning och huruvida könen är lika eller olika är ofta irrelevant eftersom en maktfördelning till fördel för männen inte är en nödvändig konsekvens av könets likhet eller olikhet. Istället utgår de strukturella förklaringsmodellerna från genussystemteori, där det anses finnas en skillnad mellan biologiskt kön och socialt skapat genus. Vi föds till ett biologiskt kön men från den stunden kopplas vissa egenskaper samman med vårt kön, exempelvis ges pojkar blåa filter och flickor rosa filter på BB. Genus skapas och återskapas alltså av oss i samhället.⁴⁰

Jag kommer att utgå från både en individualistisk förklaringsmodell med utgångspunkt i liberalfeministisk teori, och de gemensamma nämnarna för de strukturella förklaringsmodellerna. Jag anser att förklaringen/arna till jämställdhetsproblematiken⁴¹ inte är svart eller vit, utan en kombination av individens ansvar och val och sociala strukturer som upprätthåller och producerar synen på genus, bidrar till ett ojämnt samhälle.

1.6.1.2 Han, hon och ibland hen

Jur.stud. Torbjörn Odlöw skrev i en artikel att

”[e]n av kvinnoforskningens viktigaste uppgifter är att synliggöra förtryck av kvinnor.”⁴²

Jag skulle inte vilja benämna min uppsats som kvinnoforskning men jag håller med om ansatsen: att det är viktigt att uppmärksamma och synliggöra förtrycket mot kvinnor. Vad gäller våldtäktsbrottet så finns det en överrepresentation av manliga förövare som förgriper sig på kvinnor. Mot bakgrund av min uppfattning att det är viktigt att synliggöra förtrycket mot kvinnor kommer jag att benämna gärningspersonen som gärningsman och tala om han när jag beskriver gärningspersonen. Offret kommer således att benämnas med kvinnliga pronomen. I situationer där jag anser att det är oviktigt om han eller hon åsyftas kommer jag att använda mig av pronomenet hen. Pronomenet hen förekommer inte i Svenska Akademiens ordlista och det är således inte helt utrett om det tillhör svenska språket. Eftersom jag anser att genus både skapas och återskapas av samhället verkar pronomenet hen som en motpol till att förknippa egenskaper med ett visst kön. På så vis skulle jag vilja beskriva det som om pronomenet hen kan bidra till en ”avgenusfiering”, det vill säga att det kan motverka fixeringen vid kön.

---

⁴⁰ Gunnarsson och Svensson, *Genusrättsvetenskap*, s. 145.

⁴¹ Läs mer om jämställdhet och problematiken i Gunnarsson och Svensson, *Genusrättsvetenskap*, kapitel 2.

⁴² Odlöw, *Våldtäkt och grov misshandel – jämförelse mellan brottstyper* i Retfärd 1998, s. 93.

1.6.2 Våldtäktsmyter

1.6.2.1 Allmänt

Att våldtäktsmyter förekommer och existerar är många överens om⁴³ och De engelska juristprofessorerna Clare McGlynn och Vanessa E Munro menar till exempel att

”rape myths’ continue to inform both the popular and penal imagination”⁴⁴

och författaren och journalisten Susan Brownmiller uttrycker det som att

”[b]eslöjade i en intrikat fraseologi framträder de manliga våldtäktsmyterna som hörnstenar i de flesta pseudovetenskapliga undersökningarna av kvinnlig sexualitet [...] de undanskymmer avsiktligt våldtäktens rätta natur”⁴⁵

Författaren och journalisten Maria-Pia Boëthius tar i sin bok *Skylla sig själv* från 1976 upp följande våldtäktsmyter:

- Det är oftast prostituerade som blir våldtagna.
- En kvinna kan inte bli våldtagen mot sin vilja.
- Alla kvinnor drömmer om att bli våldtagna.
- Kvinnor anmäler våldtäkt för att hämnas på män.
- Falsk angivelse är vanligast när det gäller våldtäkt.
- Våldtäktsmän döms orimligt lätt till orimligt hårda straff.
- Kvinnor lockar män till våldtäkt.
- Män kan inte bärga sig vid ett visst skede.
- Kvinnor säger nej men menar ja.⁴⁶

Författarna Pamela Abbot och Claire Wallace redogörelse för våldtäktsmyter från 1998 överensstämmer i stort sett med ovan. Följande påståenden framförs som våldtäktsmyter:

- Det är omöjligt att våldta en kvinna eftersom hon alltid kan slå sig fri.
- Kvinnor njuter egentligen av våldtäkten.
- Våldtäkt är något som sällan förekommer.
- Våldtäkt utförs enbart av främlingar.
- Det är psykopater som våldtar kvinnor.
- Våldtäkt är något som sker impulsivt eftersom kvinnan har med sitt beteende orsakat att mannen våldtog henne.

---

⁴³ Se exempelvis McGlynn och Munro, *Rethinking Rape Law: an introduction. International and Comparative Perspectives*, s. 1, Brownmiller, *Våldtäkt*, s. 291 och Kelly, Temkin och Griffiths, *Section 41: an evaluation of new legislation limiting sexual history evidence in rape trials*, s. 2.

⁴⁴ McGlynn och Munro, *Rethinking Rape Law: an introduction. International and Comparative Perspectives*, s. 1

⁴⁵ Brownmiller, *Våldtäkt*, s. 292.

⁴⁶ Boëthius, *Skylla sig själv*, s. 37, 49 och 74.

- Våldtäkt är ett problem som enbart rör de lägre samhällsklasserna.⁴⁷

De engelska juristprofessorerna Liz Kelly, Jennifer Temkin och Sue Griffiths illustrerar påstådda våldtäktsmyter i en pedagogisk tabell från 2006⁴⁸:

Table 1.1: Selected myths and stereotypes

Myth/stereotype	Research evidence
Rape is committed by strangers	It is mainly committed by men known to the victim (Walby and Allen, 2004)
'Real rape' happens at night, outside and involves a weapon	Rape happens at many times, most commonly inside, often involving threats and other forms of coercion (Lovett <i>et al.</i> , 2004; Walby and Allen, 2004)
There are always injuries	A minority of reported rapes involve major external or internal injuries (Lovett <i>et al.</i> , 2004)
Anyone facing the possibility of rape will resist	Many do resist, many freeze through fear or shock, or decide that resistance would be futile and/or dangerous (Kelly, 1987)
Women 'ask for it' by their dress/behaviour/taking risks	Most victims know and trust their attackers. In cases where they do not know them it is the targeting choices of rapists which are the determining feature (Polaschek and Hudson, 2004)
All victims react in the same way after being raped	There are a range of responses, from extremely distressed through to quiet and controlled (Herman, 1988)
A rape victim will report promptly	The majority of rapes and serious sexual offences are not reported at all (Walby and Allen, 2004), and many victims take some time to speak with a close friend before deciding to report (Lovett <i>et al.</i> , 2004)

Kelly, Temkin och Griffiths kompletterar tabellen genom att även lyfta fram myten om att kvinnor på falska grunder anmäler våldtäkt.⁴⁹

Det är många myter som överensstämmer mellan listan presenterad av Boëthius 1976 och Abbot och Wallace 1998. Vid en jämförelse mellan myterna presenterade 1976 och myterna presenterade 2006 är det åtminstone tre myter som korresponderar; att falska angivelser är vanligast när det gäller våldtäkt, att kvinnor anmäler våldtäkt för att hämnas på män, och att kvinnor lockar män till våldtäkt. Genom att jämföra ovanstående tre uppräkningsfall blir det tydligt att kvinnans beteende är en central del av de våldtäktsmyter som har florerat åtminstone sedan 1976.

1.6.2.2 Det idealiska offret

Rörande det idealiska offret skriver Boëthius i sin bok från 1976 att domstolarna tar hänsyn till målsägandens beteende före våldtäkten och att det i sådana fall handlar om vad kvinnan hade på sig, huruvida kvinnan borde ha följt med mannen eller männen i bilen eller till hemmet och hur kvinnan levte

⁴⁷ Abbot och Wallace, *Introduktion till sociologi: feministiska perspektiv*, s. 285.

⁴⁸ Kelly, Temkin och Griffiths, *Section 41: an evaluation of new legislation limiting sexual history evidence in rape trials*, s. 2.

⁴⁹ Kelly, Temkin och Griffiths, *Section 41: an evaluation of new legislation limiting sexual history evidence in rape trials*, s. 1.

sitt liv i allmänhet. Om en kvinna exempelvis följt med mannen till hans hem frivilligt anses brottet vara mildare.⁵⁰ Vidare påpekar Boëthius att domstolen på ett förnedrande sätt diskuterar kvinnans trovärdighet och jämför situationen med ett rånoffers trovärdighet. I den senare situationen framförs aldrig argumentet att offret var så fint klädd att det inte är konstigt att han blivit rånad, argument som på motsvarande sätt är helt naturliga vid våldtäkt.⁵¹ Boëthius citerar även ett brev där brevörfattaren menar att

”[k]vinnor som vill värna sin slida för främmande intrång bör välja kläder som inte alltför mycket avslöjar de kvinnliga formerna, avstå från krigsmålningar och hetsande parfymer och inte gå till ställen där det ställs viss sociala förväntningar att de är ute och fångar karlar.”⁵²

Sammantaget betyder detta att kvinnor inte får umgås med män på ett naturligt sätt för då får vi i så fall skylla oss själva om vi blir våldtagna.⁵³

I författaren Katarina Wennstams bok från 2002 beskrivs det perfekta offret som en ”bra” kvinna som har ett respekterat jobb, är gift och har möjligtvis barn. Kvinnan ska inte ha druckit alkohol, helst inte på flera dagar. Det ska helst röra sig om en överfallsvåldtäkt och mannen ska vara helt okänd. Efter våldtäkten ska kvinnan uppvisa skador och dessutom ska det finnas bevis på kläder, i form av sönderriven blus eller spermatäckta trosor. Kvinnan ska genast göra en anmälan och åka till ett sjukhus för att få sina skador undersökta. Hon ska vara uppriven och skakad, men samtidigt lämna en samlad bild för polisen av vad som har hänt, berättelsen får dock inte vara för detaljrik eftersom den i så fall kan verka påhittad.⁵⁴ Vidare menar Wennstam att kvinnan inte ska ha haft kort kjol, hon ska inte ha gått själv på mörka platser, inte ha följt med okända män, inte kåtat upp en man som hon inte vill löpa hela linan ut med, inte varit för full, inte varit för sexig eller för utmanande, inte varit för provocerande, inte för självständig och heller inte för snygg.⁵⁵

Professor i processrätt Christian Diesen och professor i straffrätt Claes Lernestedt framför i sin bok från 2005 liknande resonemang som tidigare författare och menar att det finns positiva och negativa faktorer som spelar roll för målsägandens trovärdighet. Faktorerna framgår av nedanstående tabell⁵⁶:

Kvinnans positiva faktorer:	Mannens negativa faktorer:
Hög social status	Kriminellt belastad
Nykter	Alkoholist/drogmissbrukare
Stigande ålder	Berusad
Ingen relation till mannen	Socialgrupp III/Invandrare

⁵⁰ Boëthius, *Skylla sig själv*, s. 112.

⁵¹ Ibid, s. 113.

⁵² Ibid, s. 84.

⁵³ Ibid, s. 166.

⁵⁴ Wennstam, *Flickan och skulden: en bok om samhällets syn på våldtäkt*, s. 95f.

⁵⁵ Ibid, s. 141.

⁵⁶ Diesen, Lernestedt m.fl., *Likhet inför lagen*, s. 219.

Kvinnans negativa faktorer:	Mannens positiva faktorer:
Utmanande klädd	Tidigare ostraffad
Promiskuöst leverne	Socialt etablerad
Berused	Stigande ålder
Prostituerad	Socialgrupp I

Även den norske professorn emeritus i kriminologi Nils Christie har skrivit om det idealiska våldtäktsoffret så som

”den unga oskulden på väg hem från besök hos sjuka släktingar då hon blir allvarligt slagen eller hotad innan hon ger upp. Härifrån är det ljusårs avstånd till den erfarna kvinnan på väg hem från en restaurang, för att inte tala om den prostituerade kvinnan som försöker larma polisen.”⁵⁷

Han ställer upp sex egenskaper som det idealiska offret förknippas med:

- Offret är svagt
- Offret är upptaget med ett respektabelt projekt
- Hon är på en plats som hon inte kan klandras för att vara på
- Gärningsmannen är stor och ond
- Gärningsmannen är okänd och har ingen personlig relation till offret
- Offret måste vara tillräckligt mäktig för att kunna göra sitt fall uppmärksammat och framgångsrikt hävda sin status som offer⁵⁸

Han påpekar dessutom att det finns en inbyggd paradox i sitt resonemang att offret måste vara svagt samtidigt som hon måste vara tillräckligt starkt för att anses som ett offer. Ett annat uppmärksammande från Christies sida är att gifta kvinnor inte är idealiska offer men att de anses som mer idealiska av samhället idag än igår. Detta baserar han på att kvinnor blivit rikare och nu behöver gifta kvinnor inte längre tåla att bli slagna eller våldtagna i hemmet eftersom de kan lämna hemmet och familjen. Med det följer att de dessutom kan ställa politiska krav på att bli uppfattade som offer. Trots detta har vi inte nått ända fram till läget där slagna och/eller våldtagna gifta kvinnor anses som offer per automatik.⁵⁹

1.6.3 Tvärvetenskaplig forskning

Den tvärvetenskapliga forskningen, tillsammans med avsnitten 1.6.1 Feminism och genus och 1.6.2 Våldtäktsmyter förenas i sin påvisning av samhällets, rättsapparatusens och rättssystemets syn på kvinnor. Min uppsats undersöker utvecklingen av våldtäktsbrottets utveckling i lagstiftning och praxis från brottsbalkens införande till idag och utgör därför till viss mån en förlängning av den nedan refererade forskningen eftersom den berörda perioden i uppsatsen sträcker sig längre än den nedan refererade forskningen.

⁵⁷ Christie, *Det idealiska offret* i *Det motspänstiga offret*, s. 48.

⁵⁸ *Ibid*, s. 48ff.

⁵⁹ *Ibid*, s. 48ff.

Uppsatsen tar sitt avstamp i en del av den tidigare forskning som förekommer på området, närmare är det tre verk som har studerats översiktligt inför uppsatsens skrivande. Den första boken är Kvinnorna och Rätten och den däri presenterade artikeln *Kvinnofrid ur olika perspektiv – våldtäkt, kvinnorov och andra sexuella övergrepp cirka 1600-1900*. Likt rubriken antyder undersöker universitetslektor Karin Jansson utvecklingen av brottet våldtäkt under en period av 200 år. Jansson ställer sig frågan var gränsen mellan kriminellt och accepterat beteende går och hur den gränsen har förändrats. För att undersöka detta har både lagarna och tillämpningen av lagarna studerats.⁶⁰

I den tidigare forskning som jag tagit del av ingår även professor i idéhistoria Åsa Bergenheims *Brottet, offret och förövaren: Vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850-2000*. I boken undersöks synen på sexuella övergrepp hos olika professionella grupper under olika perioder och om föreställningar, ställningstaganden och förhållningssätt har förändrats. Även denna bok sträcker sig över en lång tidsperiod och därför kan redogörelsen enbart beskrivas som översiktlig.⁶¹

Docenten i etnologi Simon Ekström presenterar i sin doktorsavhandling *Trovärdighet och ovärdighet: Rättsapparatusens hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott, Stockholm 1946-1950* rättsapparatusens hantering av kvinnors anmälningar av våldtäkt. Problemformuleringen är diskrepansen mellan rättsapparatusens avsikt att med lagen hårt bestraffa dessa brott och tillämpning som fallerar i och med att så få ärenden leder till fällande domar. Ekström analyserar problemformuleringen med utgångspunkt i hur kvinnans trovärdighet reproduceras i de undersökta våldtäktsärendena. Han har ett kritiskt förhållningssätt med utgångspunkt i genus och makt.⁶²

1.7 En historisk tillbakablick

På 1200-talet stiftades fridslagarna som utgjorde en form av ordningslag till skydd för friden i samhället. En av fridslagarna var kvinnofridslagen som förbjöd våldtäkt och kvinnorov, och syftet var att skydda en familjs kvinnor mot andra män. Vid brott mot kvinnofridslagen ansågs brottet främst riktat mot mannen i den familj vars kvinna blivit våldtagen eller bortrövad, och således drabbades även familjens heder. Därtill ansågs brottet vara riktat mot den samhälleliga friden. En utomäktenskaplig relation betraktades dessutom som ett brott mellan två män, där kvinnans far var sakägare och han var den som skulle kompenseras för att ha förlorat en mö.⁶³ I Magnus Erikssons lands- och stadslagar, liksom i Kristoffers landslag, blev våldtäkt och

---

⁶⁰ Jansson, *Kvinnofrid ur olika perspektiv – våldtäkt, kvinnorov och andra sexuella övergrepp cirka 1600-1900* i *Kvinnorna och rätten*, s. 67ff.

⁶¹ Bergenheim, *Brottet, offret och förövaren: vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850-2000*.

⁶² Ekström, *Trovärdighet och ovärdighet: Rättsapparatusens hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott, Stockholm 1946-1950*, s. 13ff.

⁶³ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 33f.

kvinnorov straffbart⁶⁴, och om hustrun begick äktenskapsbrott kunde mannen döda hustrun.⁶⁵ Efter reformationen skärptes kontrollen över äktenskapet och sedligheten genom att påföljderna skärptes och dödsstraff föreskrevs för flera av brotten. Rättssystemet individualiserades och detta innebar att kvinnan blev rättssubjekt och därmed kunde hon hållas personligen ansvarig. För kvinnan innebar denna utveckling en försämring av hennes situation. Om våldtäkt inte kunde bevisas kunde nu kvinnan istället bli straffad för sedlighetsbrott, det vill säga att hon straffades för otukt. Den sociala stigmatiseringen av utomäktenskapliga graviditeter ledde till en ökning av barnamord. Under 1400-1600-talen förvärrades kvinnors situation än mer genom att de europeiska häxprocesserna präglade vardagen och den kvinnliga sexualiteten spelade en central roll för processernas uppkomst och varande.⁶⁶

I 1734 års lag placerades kvinnofridsbrottet i missgärningsbalken eftersom det i första hand ansågs som ett våldsbrott och inte ett sedlighetsbrott. Bestämmelsen om våldtäkt omfattade inte makar och skillnad gjordes mellan kvinnornas civilstånd. Ett rov av en gift kvinna straffades hårdare än ett rov av en mö eller änka, om däremot samlag förekommit var straffet döden oavsett kvinnans civilstånd. Lagens skyddsobjekt var således fortfarande mannen som kunde lida ekonomisk förlust eller drabbas av vanära.⁶⁷

I 1864 års strafflag placerades våldtäktsbestämmelsen i kapitlet om frihetsbrott och övriga sexualbrott placerades i kapitlet om sedlighetsbrott. Våldtäktsbrottet upphörde alltså att vara ett egendomsbrott och istället var skyddsobjektet kvinnans frihet och skydd mot våld. Kvinnans ära ansågs dock fortfarande vara det främsta skyddsobjektet. Föreställningar kring ideal, normalitet och avvikelse präglade rättsväsendets hantering av våldtäktsärenden och det centrala var inte vad som hade skett utan främst vilka aktörerna var.⁶⁸ Nästa stora förändring av våldtäktsbestämmelsen skedde i och med brottsbalkens införande år 1965, vilket beskrivs utförligt i kapitel 2.

---

⁶⁴ Jansson, *Kvinnofrid ur olika perspektiv – våldtäkt, kvinnorov och andra sexuella övergrepp cirka 1600-1900 i Kvinnorna och rätten*, s. 67.

⁶⁵ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 34.

⁶⁶ *Ibid.*, s. 35.

⁶⁷ *Ibid.*, s. 36f.

⁶⁸ *Ibid.*, s. 36f.

2 Våldtäktslagstiftningens utveckling från 1965 till idag

I detta kapitel avser jag att besvara den första frågeställningen:

Hur har den rättsliga definitionen av våldtäkt från 1965 till idag utvecklats och förändrats?

Kapitlet inleds med en kort redogörelse för de straffrättsliga utgångspunkter som är relevanta för uppsatsen. Därefter påbörjas undersökningen av den rättsliga definitionen av våldtäkt från 1965 till idag. Jag har valt att lyfta fram de största reformerna nämligen våldtäktsbrottet enligt 1965 års lag, våldtäktsbrottet enligt 1984 års lag, våldtäktsbrottet enligt 1998 års lag, våldtäktsbrottet enligt 2005 års lag och våldtäktsbrottet enligt 2013 års lag. Undersökningen är de lege lata och jag har använt mig av den traditionella rättsdogmatiken med genomgång av lagstiftning, förarbeten, praxis och doktrin för att fastställa gällande rätt för våldtäkt för varje period.

I slutsatserna kommer jag att analysera hur utvecklingen av våldtäktslagstiftningen har sett ut med utgångspunkt i de teoretiska utgångspunkterna.

2.1 Straffrättsliga utgångspunkter

Utgångspunkten för åtal och en fällande dom är att gärningsmannens handlande (eventuellt underlåtenhet) motsvarar en eller flera rättsregler som återfinns i Sveriges lag. En rättsregel innehåller i sin tur olika rekvisit som måste vara uppfyllda för att handlandet ska vara lagstridigt. Rekvisiten kallas ibland för abstrakta rättsfakta och i detta ingår både objektiva och subjektiva rekvisit. De objektiva rekvisiten syftar till att den handling som gärningsmannen begått måste falla under en straffbestämmelse: exempelvis måste den som åtalas för våldtäkt, enligt dagens bestämmelse i brottsbalkens 6 kap. 1 §, ha *tvingat* någon till *samlag* (eller därmed jämförlig handling) genom *misshandel, eller annars med våld eller hot om brottslig gärning*. För att bli fälld för våldtäkt måste gärningsmannen dessutom ha haft uppsåt till samtliga objektiva rekvisit.⁶⁹ Uppsåt kan beskrivas som att gärningsmannen begick handlingen med vett och vilja, eller i vart fall förstod vad han gjorde.⁷⁰ Att ha uppsåt till handlingen kallas det subjektiva rekvisitet.⁷¹

Den abstrakta rättsfaktan ska sedan motsvaras av den konkreta rättsfaktan, vilken består av det faktiska skeendet. Exempelvis att rekvisitet *annars med våld* har bestått av att gärningsmannen med våld har särat på målsägandens ben.⁷² Sutorius beskriver detta som att den brottsliga gärningen består av en inre form där

⁶⁹ Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 42.

⁷⁰ Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 73.

⁷¹ Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 42ff.

⁷² *Ibid*, s. 43f.

”definitionen av den faktiska innebörden av rekvisiten är avgörande”⁷³.

Definitionen av den abstrakta rättsfaktan, de objektiva rekvisiten, är vad som avgör vad som utgör bevis för brottets rekvisit. Sutorius menar exempelvis att definitionen av samlags- och tvångsrekvisiten i våldtäktsbestämelsen påverkas av den historiska synen på sexualitet, där samlagsdefinitionen har utvidgats och tvångsrekvisitet har lättats upp.⁷⁴

2.2 Defintionen av våldtäkt enligt 1965 års lag

2.2.1 Allmänt

1965 infördes brottsbalken och bestämmelsen om våldtäkt placerades i kapitlet om sedlighetsbrott, till skillnad från 1864 års strafflag där placeringen var under frihetsbrotten.⁷⁵ Allmänt kan sägas att brottet nu ansågs vara ett brott mot person och inte ett brott mot allmän ordning eller mot den enskildes frihet.⁷⁶ Bestämmelsen fick följande lydelse:

”Tvingar man kvinna till samlag genom våld å henne eller genom hot som innebär tvingande fara, dömes för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst tio år. Lika med våld anses att försätta kvinnan i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Är brottet med hänsyn till kvinnans förhållande till mannen eller eljest att anse som mindre grovt, döms för våldförande till fängelse i högst fyra år.”⁷⁷

2.2.2 Den sexuella handlingen

Till våldtäkt kunde enbart dömas en *man som tvingar en kvinna till samlag* och bestämmelsen var alltså inte könsneutral. Värt att uppmärksammas är dock att övriga sexuella brott i den nya brottsbalken gjordes könsneutrala och bestämmelserna omfattade följaktligen såväl heterosexuella som homosexuella gärningar. Däremot stadgades lägre straffbestämmelser för de homosexuella gärningarna än de heterosexuella gärningarna.⁷⁸

Vidare ersattes det tidigare rekvisitet *otukt* med *samlag*, där samlag innebar sexuella övergrepp som även begicks inom ett äktenskap. Förändringen motiverades bland annat av att uttrycket *otukt* inte längre hade någon klar innebörd i det allmänna språkbruket och att det inte fanns någon anledning till att göra skillnad mellan övergrepp inom och utom äktenskapet. Däremot kunde bedömningen av *vad* som ansågs utgöra ett övergrepp utfalla olika beroende på om gärningen skett inom eller utom äktenskapet.⁷⁹ Att våldtäkt

---

⁷³ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 94.

⁷⁴ *Ibid*, s. 94.

⁷⁵ SOU 1953:14 s. 228.

⁷⁶ *Ibid*, s. 228.

⁷⁷ 1965 års BrB 6 kap. 1 §.

⁷⁸ SOU 1953:14 s. 229.

⁷⁹ *Ibid*, s. 229.

inom äktenskapet kriminaliserades skulle dock inte få någon större praktisk betydelse enligt straffrättskommittén eftersom sådana gärningar sällan skulle komma till åklagarens kännedom. Dessutom talade inte heller de särskilda bevisvårigheterna i sådana fall för att kriminaliseringen skulle göra en reell skillnad.⁸⁰

Det var rekvisitetet *samlag* som uteslöt övergrepp av en person mot en annan av samma kön⁸¹, vilket betydde att samlag definierades som en heterosexuell penetrering. Samlaget behövde inte vara fullbordat för att våldtäktsbestämmelsen skulle vara tillämplig utan det räckte med att mannen försökt att penetrera kvinnan så att könsdelarna hade berörts. Något krav på varaktighet uppställdes inte heller, vilket uttrycktes i propositionen och sedermera bekräftades i rättsfallet NJA 1981 s. 253.⁸²

2.2.3 Tvånget

För att våldtäkt skulle ha förelegat krävdes det enligt bestämmelsen att *tvång* skulle ha varit för handen. Tvånget skulle vara kvalificerat och bestå i *våld å henne* eller *hot som innebär trängande fara* eller att *kvinnan ska ha försatts i vanmakt eller annat sådant tillstånd*. Enligt den tidigare gällande strafflagen krävde rekvisitetet *våld å henne* ett absolut våld, vilket betydde att våldet som användes skulle ha brutit ett yttersta motstånd eller på något annat sätt fullständigt betvingat kvinnan. Kravet på våld skiljde sig således från vad som gällde vid rån. Vid rån gällde istället våld å person vilket betydde en fysisk kraftanvändning som direkt träffade en person och som utgjorde antingen misshandel eller ett betvingande av den anfallnes kroppsliga rörelsefrihet. Med brottsbalkens införande upphörde rekvisitetet *våld å henne* att innebära ett krav på absolut våld och innebar istället samma typ av våld som för rån.⁸³

Vad gäller den faktiska innebörden av rekvisitetet *våld å henne*, det vill säga den konkreta rättsfaktan, skriver medicine doktorn Bertil Falconer år 1975 i en artikel i Svensk Juristtidning att arten och graden av våld kan variera och att det inte krävs knockoutslag, strupgrepp eller långvarig utmattande misshandel för att rekvisitetet ska kunna vara uppfyllt. Det är dessutom möjligt att grovt våld kan ha utövats utan att spår av våldet har uppkommit på kroppen. Han är däremot noggrann med att påpeka att vad som kan framstå som medvetet grovt våld kan ha uppkommit i ett ömsesidigt förspel eller samlag och han kopplar vissa vanliga skador med olika sexuella ställningar. Kvinnan kan dessutom ha skador som är självförvållade, vilket han menar är väl känt och att sådana skador oftast uppkommer på grund av rus, det vill säga alkoholpåverkan. Under alkoholpåverkan kan kvinnan därtill uppfatta ett frivilligt samlag som medfört vissa skador som ett övergrepp med övervåld, vilket heller inte är särskilt ovanligt. Våld kan också innebära att dörrar eller bilar låses, men ett sådant hinder av kvinnans rörelsefrihet kan dock bottna i

---

⁸⁰ SOU 1953:14 s. 233.

⁸¹ Ibid, s. 231.

⁸² Ibid, s. 231.

⁸³ Ibid, s. 232.

en gemensam önskan av ostördhet. Falconer menar även att samlag sker i miljöer där chansen för att skador uppkommer är stor, vilket då implicerar att skador uppkomna under sex inte per automatik betyder att ett övergrepp har skett. Avsnittet om våldsrekvisitet avslutas med ett citat av två professorer i obstetrik och gynekologi som menar att alla fall av ”våldtäkt” som de haft att bedöma har skett med kvinnans medgivande och att de

”betvivlar att våldtäkt är möjlig hos en vuxen, som vill värja sig”.⁸⁴

Med rekvisitet *hot som innebär trängande fara* menades hot om absolut våld och fara för ett omedelbart förestående våld av allvarligare beskaffenhet. Faran behövde alltså gälla livet, hälsan eller annat betydelsefullt intresse.⁸⁵ Enligt Falconer kunde en situation där inga uttalade hotelser förekommit uppfylla rekvisitet genom att gärningsmannen exempelvis uppträtt på ett sätt som gett intryck av att trängande fara föreligger. Det verbala hotet kunde variera mellan allt från att ”kvinnan ska få se på annat” till konkreta dödshot.⁸⁶

Att *försätta kvinnan i vanmakt* eller *annat sådant tillstånd* betydde att kvinnan mot sin vilja skulle ha försatts i tillståndet och om kvinnan därför frivilligt blivit berusad kunde det inte vara fråga om våldtäkt. Med *annat sådant tillstånd* menades att offret försatts i sömn eller yrsel eller annars gjorts hjälplöst genom användande av bedövande medel.⁸⁷

2.2.4 Brottets grovhet

Om brottet var mindre grovt dömdes man till våldförande och beroende på *kvinnans förhållande till mannen eller eljest* ansågs brottet mindre grovt. Om kvinnan och mannen var gifta eller på annat sätt stod i intim förbindelse eller tidigare har stått i intim förbindelse med varandra var detta en förmildrande omständighet. Med *eljest* kunde menas att kvinnan underlåtit att kalla på hjälp när detta varit möjligt, eller att kvinnan föranlett eller tillåtit vissa närmanden från mannens sida, vilket också ansågs som förmildrande omständigheter.⁸⁸

2.2.5 Relevanta omständigheter i våldtäktsärenden

I sin artikel beskriver Falconer, med hänvisning till Leche och Hagelbergs bok *Förhör i brottmål*, ett antal omständigheter som är relevanta att utreda i våldtäktsärenden. Först och främst måste *bakgrunden* mot vilken händelsen utspelats utredas. Uppgifter om tid och plats påstås ge en uppfattning kring den känsla och vilja som förelegat hos parterna och eftersom nöjen på veckoslutet ofta är förknippat med sökande efter en partner av det motsatta könet

⁸⁴ Falconer, *Våldtäktsbrottet* i SvJT 1975, s. 188ff.

⁸⁵ SOU 1953:14 s. 233.

⁸⁶ Falconer, *Våldtäktsbrottet* i SvJT 1975, s. 190.

⁸⁷ SOU 1953:14 s. 232f.

⁸⁸ Ibid, s. 234.

blir detta betydelsefulla uppgifter i målet. På samma sätt är *gemensamma förflyttningar*, i form av promenader eller i bilar, viktiga att utreda då sådana kan skildra atmosfären i det inledande skedet. *Lokalen* där övergreppet utfördes kan vara betydelsefull och i synnerhet om övergreppet skett i kvinnans bostad då det måste klarläggas på vilket sätt mannen vunnit tillträde dit. Tillhör bostaden mannen måste det på samma sätt klarläggas varför kvinnan har kommit dit och om övergreppet skett i en bil måste det exempelvis utredas huruvida det varit frågan om en liftning och i vad mån ersättning utlovats i natura. Vidare är *parternas förhållande till varandra* viktig, i synnerhet om parterna tidigare haft en sexuell relation. Om så är fallet är upplysningar kring mönstret för den sexuella relationen betydelsefulla och fakta så som initiativtagare och parternas aktivitet är viktiga för bedömningen. *Både kvinnans och mannens sociala och ekonomiska situation* är viktig att klarlägga. Om uppgifterna om händelseförloppet går isär kan detta bero på att emotionella faktorer spelat in och att mannen kan ha uppfattat situationen som gynnsam för att fullfölja de sexuella handlingarna och att motståndet var en del av spelet. Det är därför av betydelse att få utrett huruvida *någon speciell omständighet förelegat* som gör denna uppfattning sannolik, så som berusning, narkotikapåverkan och hur den sexuella situationen utvecklade sig och därmed drog med en av parterna i en våg av sexuell upphetsning. Slutligen måste *tidsintervallet mellan händelsen och polisanmälan* beaktas och orsakerna till en lång fördröjning måste klarläggas.⁸⁹

2.3 Definitionen av våldtäkt enligt 1984 års lag

2.3.1 Allmänt

1971 tillsattes en sexualbrottsutredning som hade i uppgift av regeringen att se över kapitlet om sedlighetsbrott. Utredning presenterade i sitt betänkande SOU 1976:9 Sexuella övergrepp flertalet kontroversiella förslag med utgångspunkt i att samhället hade blivit mer öppen för sexualitet och att lagstiftaren inte skulle agera moralens väktare. Istället var den sexuella frigörelsen i fokus och att det inte fanns något som en naturlig sexualitet eller samliv. Att kriminalisera övergrepp motverkade de aktuella utgångspunkterna och därför föreslogs det istället att exempelvis sänka straffen för sexuella övergrepp och att kvinnans agerande innan övergreppet och i synnerhet om hon gjort några sexuella närmanden skulle tas i beaktande.⁹⁰ Betänkandet utsattes för stor kritik från såväl allmänheten som remissinstanserna, vilket slutligen ledde till att departementschefen för justitiedepartementet uttalade att betänkandet inte kunde läggas till grund för lagstiftning.⁹¹ Istället tillsattes en ny utredning som kom att kallas 1977 års sexualbrottskommitté och deras betänkande SOU 1982:61 Våldtäkt och andra sexuella över-

⁸⁹ Falconer, *Våldtäktsbrottet* i SvJT 1975, s. 200ff.

⁹⁰ SOU 1982:61 s. 37ff.

⁹¹ Prop. 1983/84:105 s. 15.

grepp låg till grund för den sedermera antagna propositionen 1983/84:105 Om ändring i brottsbalken m.m..⁹²

I propositionen beskrivs skälen för en revidering av hela kapitel 6 i BrB:

”[e]n revidering av kapitlet om sedlighetsbrott har av flera skäl sedan länge framstått som en angelägen reform. I vissa delar präglas otvivelaktigt bestämmelserna av en äldre tids moralföreställningar i sexuella frågor, föreställningar som numera ter sig främmande för stora delar av befolkningen. Till en del grundas också bestämmelsernas utformning på en diskriminerande kvinnosyn som står i direkt strid med strävandena efter jämställdhet mellan kvinnor och män”.⁹³

I 1984 års lag slopades bestämmelsen om våldförande eftersom denna uttryckligen tog sin utgångspunkt i kvinnans beteende före och under övergreppet och tillmät kvinnans tidigare relation till mannen betydelse, vilket stod i kontrast till sexualbrottskommitténs uppfattning att offrets handlingsätt före övergreppet liksom relationen mellan offret och gärningsmannen saknade rättslig betydelse. Händelser innan övergreppet skulle dock någon gång kunna få betydelse för uppsåtsrekvisitet och dessutom påverka valet av påföljd men utgångspunkten var likväl att en kvinna i varje situation har rätt att bestämma över sin egen sexualitet och att hennes önskan att inte ha samlag eller annat sexuellt umgänge ovillkorligen skulle respekteras.

Kvinnans handlande före övergreppet var omdiskuterat av remissinstanserna, och diskussionen handlade framförallt om tre situationer där agerandet skulle kunna få betydelse: *brotsutredningen*, *brotsrubriceringen* och *straffmätningen*. Vad gällde *brotsutredningen* konstaterades det i propositionen att det oftast lämnas motstridiga uppgifter och att händelseförloppet därför behövde undersökas ingående, detta stod dock inte i motsats till att förhören med målsäganden fortfarande präglades av respekt för den personliga integriteten. Således var det en kompromiss mellan att offrets agerande inte skulle spela någon roll och att offrets agerande någon gång skulle kunna få betydelse.

Vad gällde *brotsrubriceringen* tog propositionen ett tydligt ställningstagande mot att kvinnans tidigare beteende skulle få betydelse för denna.

Vad gällde *straffmätningen* skulle domstolen ta sin utgångspunkt i arten och graden av det våld eller hot som förekommit, det vill säga en objektiv bedömning av karaktären av övergreppet. Det krävdes också en helhetsbedömning av situationen för en adekvat straffmätning och i denna del gick det inte att bortse från omständigheter som inträffat innan övergreppet eller som anknöt till parternas personliga relationer. Detta betydde däremot inte att det i processen skulle dras in rättsligt irrelevanta faktorer så som kvinnans levnadssätt, och att en kvinna exempelvis följt med en man i hans bil eller till hans hem betydde inte att kvinnan var medvällande till övergreppet. Ett övergrepp där hotet och graden av våld varit av allvarigare karaktär skulle alltid bedömas hårdare i straffmätningen oavsett omständigheterna i

---

⁹² Prop. 1983/84:105 s. 13.

⁹³ Prop. 1983/84:105 s. 15 (min kursivering).

övrigt.⁹⁴ Likt brottsutredningen verkar det propositionen intas en kompromissande ställning på även denna punkt.

Lagstiftningen skulle numera alltså inte ha en sådan inriktning att uppmärksamheten låg på hur kvinnan hade uppträtt innan våldtäkten utan istället skulle fokus vara på det sexuella övergreppet.⁹⁵ I och med 1984 års reform övergick våldtäktsbrottet från att vara ett angivelsebrott där huvudregeln var att åklagaren inte fick väcka åtal sedan sex månader förflutit sedan brottet, till att vara ett brott som faller under allmänt åtal.⁹⁶ Eftersom kapitelrubriken ”Sedlighetsbrott” ansågs föråldrad ändrades rubriken till ”Om sexualbrott”⁹⁷ och den numera könsneutrala⁹⁸ våldtäktsbestämmelsen fick följande lydelse:

”Den som tvingar annan till samlag eller därmed jämförligt sexuellt umgänge genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara, döms för våldtäkt till fängelse lägst två och högst sex år. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anse som mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om den som begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild råhet.”⁹⁹

2.3.2 Den sexuella handlingen

Någon definition av *samlag* återfinns inte heller i förarbetena till denna version av våldtäktsbestämmelsen utan liksom tidigare åsyftades sexuella handlingar mellan personer av olika kön. Handlingarna behövde inte ha lett till sädesavgång utan det räckte med att mannens och kvinnans könsdelar kommit i beröring med varandra. Bestämmelsen kompletterades och utvidgades med rekvisitet *sexuellt umgänge som är jämförligt med samlag*. Med sexuellt umgänge menades handlingar som typiskt sett avsåg att tillfredsställa eller uppväcka bådars eller enderas sexuella drift. Typiskt sett innebar detta fall då en man berörde kvinnans analöppning med sin manslem eller tvingade kvinnan att suga på den, det vill säga anala respektive orala samlag. Om en man tvingade en kvinna att onanera åt honom var detta typiskt sett inte att jämföras med samlag. I övrigt var det enligt propositionen inte önskvärt att i detalj redogöra för vilka andra slags handlingar som var jämförbara med samlag, utan det skulle avgöras med ledning av omständigheterna i det enskilda fallet så som om övergreppet har varit förenat med smärta och om det har varat en längre eller kortare tid.¹⁰⁰ Klart stod dock att det krävdes att handlingen varit av klart samlagsliknande karaktär och att beteckningen skulle reserveras för de allvarligaste formerna av sexuell kränkning. Docenten Ulrika Andersson menar att det har begåtts ett tankefel

⁹⁴ Prop. 1983/84:105 s. 20ff och Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 95ff.

⁹⁵ Prop. 1983/84:105 s. 20f.

⁹⁶ SOU 2001:14 s. 51.

⁹⁷ Prop. 1983/84:105 s. 50.

⁹⁸ *Ibid.*, s. 51.

⁹⁹ 1984 års BrB 6 kap. 1 §.

¹⁰⁰ Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 124.

av departementschefen eftersom det förutsätts att smärta alltid är en del av upplevelsen i det sexuella umgänget vid våldtäkt.¹⁰¹

Situationer där gärningsmannen fingrade på eller på annat sätt flyktigt berörde den andres könsorgan med händerna skulle inte omfattas av rekvisitet *sexuellt umgänge*.¹⁰² 1977 års sexualbrottskommitté berörde detta mer djupgående och ansåg till skillnad från departementschefen att övergrepp som kunde jämföras med samlag exempelvis kunde vara att gärningsmannen med våld för in sina fingrar i en kvinnas slida eller analöppning och att gärningsmannen med användande av våld förde in främmande föremål i kvinnans slida.¹⁰³

Sammanfattningsvis utvidgades bestämmelsen med motiveringen att det kunde finnas andra sexualhandlingar än samlag som var lika kränkande för offret som samlag och därmed var lika straffvärda och där beteckningen våldtäkt var lämplig att använda.¹⁰⁴ Från NJA 1950 s. 263 och senare NJA 1996 s. 461 stod det dock klart att det kunde finnas situationer där det inte förelegat en direkt kroppslig beröring mellan den enes könsorgan och den andres kropp men som ändå kunde innebära och uppfylla rekvisitet *sexuellt umgänge*.¹⁰⁵

2.3.3 Tvånget

Tvånget skulle fortfarande ha bestått av *våld* eller *hot* och *hotet* skulle i sin tur ha inneburit eller framstått som *trängande fara*. 1965 års våldtäktsbestämmelse krävde att det förelåg råntvång för att tvångsrekvisitet skulle vara uppfyllt och detta fortsatte att gälla även för 1984 års våldtäktsbestämmelse. Med *våld* avsågs således misshandel och detta inbegrep fall där kvinnan försökte värja sig genom att knipa ihop benen och gärningsmannen tvingade isär kvinnans ben. Ringa våld kunde följaktligen föranleda att tvångsrekvisitet var uppfyllt, vilket bekräftades i NJA 1988 s. 40 och NJA 1993 s. 310. Med våld ansågs även att försätta offret i *vanmakt eller annat sådant tillstånd* vilket vanligtvis betydde att gärningsmannen lurade kvinnan till att inta alkohol eller narkotika i den mängd att hon blev medvetlös och att mannen då förgrep sig på henne.¹⁰⁶

Enligt straffrättsprofessor emerita Suzanne Wennberg hade kravet på våld uttunnats i praxis så pass mycket att en normal samlagsställning nu identifierades med våld.¹⁰⁷ Hon beskrev det som att det hade börjat knaka i fogarna sedan våldtäkt inom äktenskapet kriminaliserades i och med brottsbalkens införande och att om en normal samlagsställning innefattade tillräckligt

---

¹⁰¹ Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 124.

¹⁰² Prop. 1983/84:105 s. 17f och 50.

¹⁰³ SOU 1982:61 s. 71 och Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 124f.

¹⁰⁴ Prop. 1983/84:105 s. 17.

¹⁰⁵ Prop. 2004/05:45 s. 31.

¹⁰⁶ Prop. 1983/84:105 s. 18.

¹⁰⁷ Wennberg, *Södertäljemålet och förhållandet mellan våldtäkt och sexuellt utnyttjande* i JT 1997/1998, s. 509ff.

mycket våld och därmed uppfyllde tvångsrekvisitet så bestod borgerligheten av ganska många våldtäktsmän.¹⁰⁸ Forskaren Helena Sutorius höll inte med om Wennbergs kritik mot det uttunnade kravet på våld utan menade att detta låg i linje med att kvinnan tillerkänts sexuell självbestämmanderätt. Hon menade att om en kvinna sagt ”nej jag vill inte” till sin man och mannen trots detta genomför ett samlag utan att hon explicit ändrat sig och på ett sätt som kunde anses hindra kvinnans rörelsefrihet och om dessa omständigheter omfattas av mannens uppsåt, då förelåg våldtäkt enligt lagstiftningen.¹⁰⁹

Vad gällde *hotet* skulle det i likhet med den tidigare våldtäktsbestämmelsen ha inneburit *trängande fara*, men bestämmelsen utvidgades i och med att hotet enbart kunde ha *framstått* som trängande fara för den hotade, vilket betydde att det inte behövde ha varit frågan om verkligt trängande fara. Med *trängande fara* avsågs ett omedelbart förestående angrepp av allvarigare beskaffenhet och faran behövde gälla liv eller hälsan eller något annat jämförligt intresse. Hotet kunde ibland riktas mot annan person som var närvarande än offret, exempelvis offrets barn. Hot kunde anses föreligga även om inga verbala hotelser hade uttalats, vilket enligt doktrin, men inte förarbetena, var möjligt redan med den tidigare våldtäktsbestämmelsen. Således innebar detta en utvidgning och att rekvisitet *hot* lättades upp.¹¹⁰

2.3.4 Brottets grovhet

Huruvida våldtäkten skulle bedömas som *grov* eller *mild* skulle i första hand ta sin utgångspunkt i arten och graden av det våld eller hot som gärningsmannen hade använt, samt arten och graden av den sexuella kränkningen. Samma resonemang som fördes angående avskaffandet av våldförande (se styckena angående våldförande under 2.3.1) gällde även för bedömningen av vilken straffskala som skulle gälla. Omständigheter som föregått ett övergrepp eller som anknöt till parternas personliga relationer gick alltså inte att bortse från vad gällde uppsåtsbedömningen.¹¹¹ Vad gällde bedömningen av svårighetsgraden skulle en helhetsbedömning ske och i centrum för denna skulle gärningsmannens handlande och vad som föranlett honom att utföra handlingen stå.¹¹² Det var i första hand offrets skador som skulle vara avgörande för om ett våldtäktsbrott skulle anses som grovt.¹¹³

---

¹⁰⁸ Wennberg, *Södertäljemålet och förhållandet mellan våldtäkt och sexuellt utnyttjande* i JT 1997/1998 s. 509ff.

¹⁰⁹ Sutorius, *Den rättsliga prövningen av våldtäkt och kvinnors sexuella självbestämmanderätt – reflektioner med anledning av en rättsfallskommentar* i JT 1997/1998, s. 1304.

¹¹⁰ Prop. 1983/84:105 s. 18.

¹¹¹ Ibid, s. 23.

¹¹² Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 130.

¹¹³ Ibid, s. 131.

2.4 Definitionen av våldtäkt enligt 1998 års lag

2.4.1 Allmänt

Ändringen av våldtäktsbestämmelsen år 1998 föregicks av 1993 års kvinno-våldskommission som i sitt slutbetänkande SOU 1995:60 Kvinnofrid bland annat föreslog att våldtäktsbestämmelsen i största mån skulle spegla att det till största delen är män som våldtar kvinnor och därför skulle bestämmelsens första stycke handla om en mans övergrepp mot en kvinna, medan det andra stycket skulle handla om en mans övergrepp mot en annan man eller en kvinnas övergrepp mot en annan kvinna eller man. Ett förslag som regeringen inte tillstyrkte.¹¹⁴

Därutöver föreslog kommissionen att frasen ”sexuellt umgänge” skulle ersättas av ”sexuellt utnyttjar” eftersom det tidigare uttrycket i viss mån kunde uppfattas som om det var frågan om en frivillig och ömsesidig akt. Någon förändring av innebörden av rekviritet var dock inte avsedd. Regeringen delade inte kommissionens mening på denna punkt med anledning av att ”sexuellt utnyttjar” hade en semantisk vidare innebörd än ”sexuellt umgänge” och regeringen menade också att det senare dessutom hade en väl förankrad innebörd i såväl förarbeten som praxis och annan lagstiftning.

Kommissionen föreslog även att byta ut ”vanmakt eller annat sådant tillstånd” till ”medvetlöshet eller annat hjälplöst tillstånd” och heller inte här var någon förändring i sak avsedd. Inte heller avseende denna punkt fann regeringen skäl att byta uttryck i våldtäktsbestämmelsen och motiverade detta med att uttrycket vanmakt hade en vidare innebörd än medvetlöshet och förekom i andra centrala straffbestämmelser.¹¹⁵

Kommissionen föreslog vidare att det inte skulle krävas att handlingen var jämförbar med samlag men att när kravet på hot och våld var uppfyllt så skulle det dömas till våldtäkt, vilket skulle innebära att det lindrigare brottet sexuellt tvång blev verklöst och därför kunde upphävas. Bedömningen av om det var våldtäkt eller inte skulle istället ske med utgångspunkt i om det förelegat sexuellt umgänge, det vill säga om avsikten med gärningen var att väcka eller tillfredsställa gärningsmannens eller någon annans sexuella drift. Motiveringen var att handlingar som inte räknas som samlagsliknande kunde vara lika eller mer smärtsamma, skadeframkallande och kränkande än samlag.¹¹⁶ Regeringen delade inte denna bedömning utan tyckte istället att ett sådant förslag skulle riskera att tunna ut våldtäktsbegreppet i och med att exempelvis samlagsliknande rörelser med kläder på skulle kunna bedömas som våldtäkt.¹¹⁷ Våldtäktsbestämmelsens nya utformning blev slutligen:

---

¹¹⁴ Prop. 1997/98:55 s. 89.

¹¹⁵ Ibid, s. 91f.

¹¹⁶ Ibid, s. 89ff.

¹¹⁷ Ibid, s. 91.

”Den som genom våld eller genom hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara tvingar någon annan till samlag eller till annat sexuellt umgänge, om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med påtvingat samlag, döms för våldtäkt till fängelse, lägst två och högst sex år. Med våld jämställs att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är brottet med hänsyn till våldets eller hotets art och omständigheterna i övrigt att anse som mindre allvarligt, döms till fängelse i högst fyra år.

Är brottet grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse, lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet var livsfarligt eller om den som har begått gärningen tillfogat allvarlig skada eller allvarlig sjukdom eller, med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars, visat särskild hänsynslöshet eller råhet.¹¹⁸

2.4.2 Den sexuella handlingen

Den stora förändringen som infördes 1998 var att *samlag* jämställdes med *annat sexuellt umgänge om gärningen med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med påtvingat samlag*.¹¹⁹ Det var således en utvidgning av våldtäktsbestämmelsen och istället för att det jämförande momentet skulle vara det fysiska samlaget, som i tidigare lag, skulle nu kränkningen vara föremålet för jämförelsen. Detta innebar att handlingar som tidigare bedömts som sexuellt tvång nu kunde komma att bedömas som våldtäkt. Handlingar som typiskt sett skulle anses lika kränkande som samlag var exempelvis att föra in ett föremål eller knytnäve i kvinnans underliv.¹²⁰ Andersson uppmärksammar att de flesta av sexualhandlingarna som enligt förarbetena kan jämföras med samlag rör någon form av penetrering, så som fingrar eller föremål i slida, penis i analöppning eller i mun.¹²¹ I likhet med den tidigare lagstiftningen omfattades fortfarande handlingar jämförliga med samlag av våldtäktsbestämmelsen.¹²²

2.4.3 Tvånget

Rekvisitet *tvång* i form av *våld eller hot* behölls och den enda skillnaden mot tidigare lag var att ordföljden i våldtäktsbestämmelsen hade förändrats. Med våld jämställdes fortsatt att försätta offret i vanmakt, men om offret själv försatt sig i ett vanmakttillstånd blev det i regel inte aktuellt att döma för våldtäkt utan istället kunde det dömas för ansvar till det mildare brottet sexuellt utnyttjande.¹²³

2.4.4 Brottets grovhet

Redan i och med propositionen 1991/92:35 Sexuella övergrepp mot barn, m.m. utvidgades de omständigheter som skulle beaktas särskilt vid bedömning av våldtäkten varit grov. Sådana omständigheter var tillväga-

---

¹¹⁸ 1998 års BrB 6 kap. 1 §.

¹¹⁹ Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 123.

¹²⁰ *Ibid*, s. 125.

¹²¹ *Ibid*, s. 125.

¹²² Prop. 1997/98:55 s. 91.

¹²³ *Ibid*, s. 89.

gångssättet, offrets låga ålder och om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.¹²⁴ Vid denna tidpunkt fanns alltså inte brottet våldtäkt mot barn och offrets låga ålder var därför något som lagstiftaren tyckte borde medföra att brottet ansågs som grovt på grund av det särskilda skydd som barn borde ha mot sexuella övergrepp.¹²⁵ Införandet av uttrycket särskild hänsynslöshet motiverades av att motsvarande uttryck återfanns i bestämmelsen om grov misshandel. Motiveringen till att införa tillvägagångssättet som en omständighet som skulle beaktas vid bedömningen av brottets grovhet var att tydligare markera att vissa situationer måste tas i beaktande vid en sådan bedömning.¹²⁶

2.5 Defintionen av våldtäkt enligt 2005 års lag

2.5.1 Allmänt

Propositionen till 2005 års lagstiftning vittnar om att lagstiftaren har velat vara tydlig med inställningen till våldtäkt och i bakgrundsavsnittet återfinns formuleringar så som att det är

”en grundläggande uppgift för samhället att skydda barn och vuxna mot alla former av sexuella kränkningar”¹²⁷

och att ett

”sexuellt övergrepp är ett extremt uttryck för bristande respekt för en annan människas självklara rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande”.¹²⁸

I propositionen resonerades det också kring bemötandefrågor i våldtäktsrättegångar och att rättsprocessen måste genomföras på ett korrekt och lyhört sätt och att detta betyder att rättsprocessen inte får glida in på

”frågor om offrets allmänna livsföring som saknar betydelse för prövningen av åtalet”¹²⁹,

utan domstolen har en skyldighet att se till att inget onödigt dras in i målet och ska därmed avvisa frågor som uppenbart inte hör till saken.¹³⁰ Ungefär samma uttalanden gjordes i propositionen som låg till grund för 1984 års våldtäktslagstiftning där det sades att rättens ordförande ska vaka

---

¹²⁴ Prop. 1991/92:35 s. 3.

¹²⁵ Ibid, s. 11.

¹²⁶ Ibid, s. 12.

¹²⁷ Prop. 2004/05:45 s. 19.

¹²⁸ Ibid, s. 19.

¹²⁹ Ibid, s. 23.

¹³⁰ Ibid, s. 23.

”över att rättegången inte glider in på ett spår där frågan närmast blir hur kvinnans levnads-sätt har varit och inte heller inriktas på hennes beteende i samband med den åtalade gärningen”.¹³¹

I stort sett samma problematik diskuteras alltså i propositionen till 1984 års lagstiftning som i propositionen till 2005 års lagstiftning och detta kommenteras i den senare propositionen genom att påstå att uttalandena från den tidigare fortfarande är relevanta och aktuella och att frågorna tillåts att ställas kan bero på slentrian men kan också bero på ett förlegat synsätt som tillåts få genomslag i rättegången.¹³²

I propositionen diskuterades även huruvida våldtäktsbestämmelsen i fortsättningen skulle baseras på bristande samtycke men regering kom fram till att kravet på tvång skulle behållas. Anledningarna till diskussionen var bland annat att HD i NJA 2004 s. 231 hade konstaterat att bristen på samtycke är grundläggande för prövningen av om våldtäkt förekommit och fungerar som bevis för att det sexuella umgänget inte varit frivilligt. Dessutom hade kravet på tvång tunnats ut på så vis att det räckte med att gärningsmannen skulle ha betvingat offrets kroppsrörelser, exempelvis tvingat isär benen eller hållit fast armarna, för att tvångsrekvisitet ska vara uppfyllt (se NJA 1988 s. 40 och NJA 1993 s. 310). Vidare konstaterades att offrets motstånd inte var relevant för bedömningen. Regeringen lyfte även argumentet att en samtyckesreglering skulle innebära att tyst samtycke accepterades vilket skulle medföra en större fokusering på offret eftersom det skulle bli intressant hur offret har handlat och betett sig i övrigt i samband med gärningen. Hur offret markerade mot gärningen skulle i så fall få en avgörande betydelse. Till detta påpekade regeringen även att den engelska våldtäktslagstiftningen som baseras på samtycke inte har medfört fler anmälningar eller åtal än i Sverige.¹³³

Våldtäktslagstiftningen som sedermera antogs bestod av dels språkliga förändringar, dels ett lägre ställt krav på tvång och en utvidgning av bestämmelsen i form av utnyttjandefall. Den slutliga lydelsen blev:

”Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt skall särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till

---

¹³¹ Prop. 2004/05:45 s. 23.

¹³² Ibid, s. 23.

¹³³ Ibid, s. 23.

tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.”¹³⁴

2.5.2 Den sexuella handlingen

Samlagsrekvisitet förblev oförändrat i 2005 års våldtäktsbestämmelse. Uttrycket ”sexuellt umgänge” ersattes däremot med rekvisitet *sexuell handling*, vilket i allt väsentligt skulle omfatta samma situationer som ”sexuellt umgänge” gjorde. Därtill innebar förändringen en utvidgning av vilka handlingar som omfattades av våldtäktsbestämmelsen eftersom det med det nya rekvisitet *sexuell handling* inte krävdes någon varaktig fysisk beröring för att handlingen skulle betraktas som sexuell utan istället var den avgörande faktorn om handlingen haft en påtaglig sexuell prägel och varit ägnad att kränka offrets sexuella integritet. För att en handling skulle ha påtaglig sexuell prägel krävdes att den varit av sådan karaktär att den typiskt sett syftade till att väcka eller tillfredsställa den sexuella driften hos båda eller hos endera. Situationer när en gärningsman onanerade samtidigt som han berörde en annan person sexuell och när en gärningsman hade förmått offret själv att onanera skulle också omfattas av det nya rekvisitet *sexuell handling*, vilket redan tidigare framkommit av praxis enligt NJA 1996 s. 418. Däremot framgick det av HD:s avgörande i NJA 2008 s. 482 I och II att gärningen att onanera en man inte var att anse som jämförlig med samlag medan gärningen att föra in fingrar i en kvinnas slida var en handling jämförlig med samlag.

Situationer där gärningsmannen har urinerat, tömt tarmen eller släppt sin utlösning på offret var inte per automatik att bedöma som *sexuell handling* utan var beroende av omständigheterna i övrigt.¹³⁵

Professor i straffrätt Petter Asp noterar att ytterligare en ändring skedde i och med 2005 års lagstiftning, nämligen att kränkningen istället för att jämföras med påtvingat samlag, nu skulle jämföras enbart med samlag. Trots att förarbetena föreskriver att någon förändring i sak inte var avsedd och NJA 2008 s. 482 I och II bekräftade detta, så ifrågasätter Asp en jämförelse med enbart samlag. Ifrågasättandet grundar sig på att ett samlag inte är kränkande, för att ett samlag ska vara kränkande måste det ha förelegat ett tvång eller utnyttjande. Asp menar således att formuleringen är mindre lyckad och enbart bidragit till ökad otydlighet. Eftersom samlagsdefinitionen dessutom är vidsträckt betyder det att vad som ur kränkningssynpunkt ska jämföras med samlag är omfattande och att resultatet kan bli olika om jämförelsemomentet är att könsdelar vidrört varandra eller om jämförelsemomentet är fullbordad penetration.¹³⁶

2.5.3 Tvånget

Kravet på *tvång* var i den tidigare våldtäktsbestämmelsen högt ställt och det krävdes våld eller hot som innebar eller för den hotade framstod som träng-

¹³⁴ 2005 års BrB 6 kap. 1 §.

¹³⁵ Prop. 2004/05:45 s. 31ff.

¹³⁶ Asp, *Grader av kränkning – våldtäkt eller sexuell tvång?*, i JT, 2008/09 s. 80f.

ande fara. Kravet hade dock tunnats ut i praxis, som ansåg att tvångsrekvisitet redan var uppfyllt om så pass mycket våld använts så att gärningsmannen hade begränsat offrets rörelsefrihet. I och med den nya våldtäktsbestämmelsen kodifierades det lägre kravet på *våld* som numera innebar att gärningsmannen enbart kunde ha använt sig av sådant våld som avsågs i bestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 § BrB, vilket i princip innebar all fysisk kraftutövning: från sparkar till att rycka i en persons arm.¹³⁷ I NJA 1988 s. 40 hade det dessutom konstaterats att det inte behövs något fysiskt motstånd från kvinnan och tillsammans med 2005 års lagändring uppfylldes nu våldsrekvisitet i de situationer där fortsatt fysisk aktivitet från mannens sida förekom när kvinnan markerat att hon inte ville.¹³⁸

Kravet på *hot* likställdes med sådant hot om brottslig gärning, som även den återfanns i bestämmelsen om olaga tvång. Kravet på råntvång upphörde således och det behövde därför inte längre vara frågan om hot mot liv eller hälsa. Att tilltvinga sig samlag genom att slå sönder någons saker omfattades av våldtäktsbestämmelsen eftersom detta innebar ett hot om fortsatt förstörelse. Utöver hot om förstörelse av egendom innefattades även hot riktade mot andra än offret, exempelvis offrets barn. Hur högt kravet var ställt på det hot som framfördes var och är än idag otydligt. En brottslig gärning kan innefatta både snatteri och fortkörning men sådana hot kan rimligen inte anses uppfylla rekvisitet. Asp menar att det avgörande momentet är huruvida hotet kan sägas ha varit tvingande.¹³⁹

Att gärningsmannen hotar att avslöja otrohet och på så viss framtvingar samlag föll däremot fortfarande utanför våldtäktsbestämmelsen och regeringen motiverade detta med att våldtäktsbegreppet fortfarande bör vara reserverat för de allra svåraste brotten och att tunna ut kravet på hot så pass mycket att även omnämnda situationer omfattas skulle innebära en alltför långtgående uttunning.¹⁴⁰

2.5.4 Utnyttjandefallen

Tidigare dömdes gärningsmannen till *brottet sexuellt utnyttjande* om han utnyttjat en situation där offret befunnit sig i *vanmakt eller annat hjälplöst tillstånd* eller då offret lidit av psykisk störning. *Vanmakt* innebar samma sak som i våldtäktsbestämmelsen, det vill säga medvetslöshet, och *annat hjälplöst tillstånd* innebar exempelvis kraftig berusning eller narkotikapåverkan. Kommittén föreslog att sådana sexuella övergrepp där gärningsmannen utnyttjat att ett brottsoffer befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd på grund av berusning eller liknande skulle omfattas av våldtäktsbestämmelsen. Motivering var att den nuvarande regleringen ledde till att just offrets berusning hade fått en avgörande betydelse för den rättsliga rubriceringen

---

¹³⁷ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 171.

¹³⁸ Asp, *Våldtäkt – ett rättsligt perspektiv* i Antologi – Sju perspektiv på våldtäkt, s. 5.

¹³⁹ *Ibid.*, s. 5f.

¹⁴⁰ Prop. 2004/05:45 s. 43ff.

och att den sexuella kränkningen som ett offer i en sådan situation utsattes för var jämförbar med den som ett offer för våldtäkt utsattes för.¹⁴¹

Regeringen instämde i kommitténs motivering och lyfte således ur en del av bestämmelsen om sexuell utnyttjande och lade den i våldtäktsbestämmelsens andra stycke om *otillbörligt utnyttjande av hjälplöst tillstånd*, och vad detta innebar förtydligades och exemplifierades direkt i våldtäktsbestämmelsen, men uppräkningsen skulle inte ses som uttömmande. Det nya tillägget kompletterade således våldtäktsbestämmelsens första stycke genom att det inte längre förutsattes att det var gärningsmannen som skulle ha försatt offret i ett tillstånd av vanmakt, utan att offret själv kunde ha berusat sig eller försatt sig i ett annat tillstånd som kunde betecknas som hjälplöst.¹⁴²

Tillståndet i övrigt präglades av att offret inte hade någon möjlighet att värja sig eller att kontrollera sitt handlande men innebar inte enbart ett krav på fysisk oförmåga eller en förlust av kroppskontrollen utan även att offret på grund av omständigheterna upplevde en oförmåga att värja sig.¹⁴³ NJA 1997 s. 538 var ett exempel på situationer som inte tillhörde uppräkningsen i bestämmelsen men som ändå omfattades av rekvisitet, HD menade att offrets berusning i kombination med att offret befunnit sig i en hotfull situation innebar ett *hjelplöst tillstånd*. Situationer där omständigheter sett isolerade inte innebar ett *hjelplöst tillstånd* men sammantaget kunde skapa ett sådant tillstånd ämnades fångas upp av rekvisitet. Ett annat exempel som gavs var när offret har varit belagt med handfängsel.¹⁴⁴

Det uppställda kravet på att utnyttjandet skulle ha varit *otillbörligt* innebar att straffansvar inte inträdde när de sexuella handlingarna inte kunde anses utgöra ett angrepp på offrets sexualitet. Det behövde finnas ett orsakssamband mellan tillståndet hos offret och dennes deltagande.¹⁴⁵ Utnyttjandefallen innebar straffansvar oberoende av samtycke. I författningskommentaren påpekades att rekvisitet *genomför* innebar att straffansvar inträdde oavsett om det var gärningsmannen eller offret som varit initiativtagare.¹⁴⁶ Ett exempel på då en gärning inte inneburit ett angrepp på någons sexuella integritet kunde sägas vara då två parter varit berusade och haft ömsesidigt sex efter en kväll på krogen, otillbörlighetskravet ansågs i en sådan situation inte uppfyllt.¹⁴⁷

2.5.5 Brottets grovhet

För att brottet skulle anses som *mildare* än normalgraden skulle inte längre *våldet* eller *hotets art* vara styrande för bedömningen utan istället skulle en objektiv prövning göras utifrån samtliga omständigheter vid gärningstill-

---

¹⁴¹ Prop. 2004/05:45 s. 47ff.

¹⁴² Asp, *Våldtäkt – ett rättsligt perspektiv* i Antologi – Sju perspektiv på våldtäkt, s. 5f.

¹⁴³ Prop. 2004/05:45 s. 47ff.

¹⁴⁴ *Ibid.*, s. 137f.

¹⁴⁵ *Ibid.*, s. 138.

¹⁴⁶ *Ibid.*, s. 47ff.

¹⁴⁷ Asp, *Våldtäkt – ett rättsligt perspektiv* i Antologi – Sju perspektiv på våldtäkt, s. 5f.

fället. Den språkliga förändringen från ”mindre allvarlig” till *mindre grov* motiverades av att det tidigare uttrycket kunde föra tankarna fel och att det var motsägelsefullt att våldtäktsbrottet skulle avse de allvarligaste fallen av sexuella övergrepp men samtidigt fanns det utrymme för ”mindre allvarliga” våldtäkter. Exempel på en sådan situation som numera skulle anses mildare än normalgraden var då offret hade sovit och gärningsmannen hade velat ha samlag med offret men enbart kommit så långt att könsdelarna hade nuddat varandra eftersom offret hade vaknat upp och gjort klart att det inte fanns något intresse av sexuellt umgänge.¹⁴⁸ I NJA 2008 s. 482 konstaterade HD att våldtäkten kunde vara mindre grov även om penetrering förekommit beroende av vad som förts in i offret, dock ej om det var en manslem som förts in i en kvinna.¹⁴⁹

För att våldtäkten skulle betraktas som *grov* skulle det särskilt beaktas om *våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art*, eller om *gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet*. Tillämpningsområdet för när brottet var *grovt* förändrades och utvidgades. Genom den nya bestämmelsen ställdes det ett lägre krav på *tvång* jämfört med vad fallet varit tidigare. Det krävdes inte längre grov misshandel utan allvarlig misshandel var nog. *Hot* med vapen eller andra föremål som kunde medföra allvarlig kroppsskada skulle numera föranleda att brottet betraktades som grovt. Sådana fall där *fler än en person förgripit sig eller på annat sätt deltagit i övergreppet* skulle normalt också innebära att våldtäkten skulle bedömas som grov. Alla inblandade behövde inte kunna dömas till gärningsmän för att bestämmelsen skulle bli aktuell. Alla de förfaranden som kunde medföra ett medverkansansvar omfattades inte av bestämmelsen. Exempelvis omfattades inte situationen där en person hållit vakt när en annan genomfört en våldtäkt.¹⁵⁰ Om offret hade utsatts för flera övergrepp men endast ett av övergreppen hade bestått av samlag eller därmed jämförlig sexuell handling skulle gärningsmannen som utfört det aktuella övergreppet dömas för grov våldtäkt om han hade haft uppsåt i förhållande till att det var fler som förgripit sig på offret. Rekvisitet att gärningsmannen tillfogat allvarlig skada eller sjukdom utgick men medförde ingen inskränkning av tillämpningsområdet. Sådana omständigheter skulle istället beaktas vid prövningen av våldet eller hotet, alternativt om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet eller råhet. Sammanfattningsvis var det gärningens råhet totalt sett som vid en samlad bedömning skulle avgöra om brottet ansågs vara grovt.¹⁵¹

---

¹⁴⁸ Prop. 2004/05:45 s. 138.

¹⁴⁹ NJA 2008 s. 482.

¹⁵⁰ Prop. 2004/05:45 s. 138f.

¹⁵¹ Ibid, s. 138f.

2.6 Definitionen av våldtäkt enligt 2013 års lag

2.6.1 Allmänt

Reformen år 2013 bestod till största del av att förstärka och utvidga utnyttjandefallen. Utredningen som låg till grund för propositionen hade i uppgift att utvärdera 2005 års reform och kom bland annat fram till att det i praxis hade ställts väldigt höga krav för att någon skulle anses befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd. Istället för att låta yttre omständigheter avgöra om personen befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd lät domstolen omständigheter som kunde hänföras till offrets person, så som berusningsgrad, vara avgörande för bedömningen. Både i utredningen och i propositionen resonerades det dessutom kring s.k. passivitetsfall, där offret möter övergreppet med passivitet, och att dessa inte var kriminaliserade som ett allvarigare brott än sexuellt ofredande. Det lyftes särskilt fram att forskning visar på att offer ibland reflexmässigt reagerar genom att ”spela död” vilket i internationella sammanhang kallas ”frozen-fright pattern”. Offren blir så rädda att de inte gör motstånd eller att de ”stänger av” sina kroppar, vilket också kan vara en strategi för att undvika våld. Utredningen kom också fram till att erbjudandefallen, då ett offer erbjuds hjälp mot att den ska tåla eller genomföra en sexuell handling, och att vilseledandefallen, då ett offer blir vilselett av gärningsmannen att tro att det exempelvis är någon annan som offret har sexuellt umgänge med, inte reglerades tillräckligt hårt i den nuvarande lagstiftningen. Regeringen delade utredningens mening att det för passivitetsfallen och vilseledandefallen fanns brister i regleringen. Vad gällde erbjudandefallen ansåg regeringen att den reglering som fanns på området erbjöd ett tillräckligt skydd. Både regeringen och utredningen ansåg att det krävdes ett ökat fokus på kränkningen vid avgränsningen av den sexuella handlingen i våldtäktsbestämmelsens första stycke men hade delade åsikter om hur utformningen av lagtexten skulle se ut. Vissa remissinstanser, exempelvis Brottsoffermyndigheten, ansåg att samlagsdefinitionen borde förändras och istället innebära ett samlingsbegrepp för flera avancerade sexuella handlingar som lösning på jämförelseproblematiken. Ett förslag som regeringen inte tillstyrkte.¹⁵² Den nya våldtäktsbestämmelsen fick följande lydelse:

”Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket med hänsyn till omständigheterna vid brottet att anse som mindre grovt, döms för våldtäkt till fängelse i högst fyra år.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov våldtäkt

---

¹⁵² Prop. 2012/13:111 s. 24ff.

till fängelse i lägst fyra och högst tio år. Vid bedömning av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas, om våldet eller hotet varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.¹⁵³

2.6.2 Den sexuella handlingen

Med 2005 års reform utvidgades våldtäktsbestämmelsens tillämpningsområde i och med att sexuella handlingar som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförliga med samlag omfattades av bestämmelsen. Jämförelsen tog alltså sikte på kränkningen genom den sexuella handlingen och inte sexualhandlingen som sådan. Utredningen till 2013 års proposition visade, genom en praxisgenomgång, på att domstolarna ofta hamnade i en för tydlig fokusering på teknikaliteter och att lagstiftarens intentioner således inte fick fullt genomslag i praxis. För att åtgärda detta ändrades våldtäktsbestämmelsen på så vis att uttrycket ”kränkningens art eller omständigheterna i övrigt” ersattes av *kränkningens allvar* för att ytterligare understryka att det är kränkningen som ska stå i centrum för jämförelsen mellan övriga sexualhandlingar och samlag.¹⁵⁴

2.6.3 Tvånget

Tvångsrekvisiten i form av *våld* och *hot* bestod oförändrade.¹⁵⁵

2.6.4 Utnyttjandefallen

Som ovanstående konstaterats hade utredningen kommit fram till att det i praxis hade ställts höga krav på att en person skulle befinna sig i ett hjälplöst tillstånd och regeringen föreslog därför att utvidga utnyttjandefallen till *allvarlig rädsla* samt byta uttrycket ”hjäjplöst tillstånd” till *särskilt utsatt situation*, likt Lagrådet hade föreslagit redan inför 2005 års reform. I och med införandet av *allvarlig rädsla* förtydligades det att även passivitetsfallen skulle omfattas av våldtäktsbestämmelsen. *Särskilt utsatt situation* karaktäriseras av att offret har klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet och undgå ett övergrepp. Både omständigheter hänförliga till offrets person och hänförliga yttre omständigheter skulle anses relevanta för bedömningen. Avgörande skulle fortfarande vara om utnyttjandet varit *otillbörligt* eller inte. Definitionen av *otillbörligt* kvarstod från 2005.¹⁵⁶

2.6.5 Brottets grovhet

Bestämmelsen förblev i denna del oförändrad förutom den språkliga uppdateringen av ordet *skall* till *ska det*.¹⁵⁷

---

¹⁵³ 2013 års BrB 6 kap. 1 §.

¹⁵⁴ Prop. 2012/13:111 s. 35f.

¹⁵⁵ 2013 års BrB 6 kap. 1 §.

¹⁵⁶ Prop. 2012/13:111 s. 30.

¹⁵⁷ 2013 års BrB 6 kap. 1 §.

2.7 Slutsatser av våldtäktslagstiftningens utveckling från 1965 till idag

I slutsatserna kommer jag att analysera hur utvecklingen av våldtäktslagstiftningen har sett ut med utgångspunkt i de teoretiska utgångspunkterna. Jag kommer att beskriva hur utvecklingen av våldtäktsbestämmelsens skyddsintresse har utvecklats och hur rekvisiten och bestämmelsen har utvidgats. Jag avser att djupdyka i utvecklingen av den sexuella handlingen, tvånget, utnyttjandefallen och brottets grovhet.

2.7.1 Skyddsintresset för våldtäktsbestämmelsen

I avsnitt 1.7 En historisk tillbakablick beskrivs att historiskt ansågs våldtäkt vara ett brott riktat mot familjens ära och mannens heder. *Skyddsintresset* var alltså den kollektiva friden och ordningen och inte kvinnans rätt till sin egen kropp. Från att vara sin fars egendom övergick sedan kvinnan till att vara sin makes egendom. Detta förändrades inte förrän på 1800-talet då 1864 års strafflag infördes och skyddsintresset sedermera var kvinnans frihet. Kvinnans frihet utgjorde dock inte det enda och främsta skyddsintresset utan äran hade fortfarande betydelse, vilket tog sig uttryck i att det centrala i hanteringen av våldtäktsärenden inte var vad som hade skett utan vilka aktörerna var. Detta i sin tur ger uttryck för en dåtidens kvinnosyn som trots framsteg fortfarande präglades av kyskhet och kvinnan som en ägodel till mannen.¹⁵⁸

I och med brottsbalkens införande ansågs brottet utgöra ett brott mot person istället för ett brott mot kvinnans frihet. I förarbetena till brottsbalken talades det om att våldtäktsbestämmelsen skulle bereda straffrättsligt skydd för den sexuella integriteten mot vissa grövre övergrepp.¹⁵⁹ Våldtäkt inom äkten-skapet kriminaliserades förvisso men om kvinnan och mannen hade en relation ansågs den utgöra en förmildrande omständighet. Straffrättskommittén uttalade till och med att kriminaliseringen av våldtäkt inom äkten-skapet i praktiken skulle vara verkningslös eftersom sådana gärningar inte skulle komma till åklagarens kännedom och dessutom fanns det uppenbara bevissvårigheter i sådana situationer.¹⁶⁰ Lagens utformning och uttalanden i förarbetena visar att även om *skyddsintresset* skulle vara den sexuella integriteten fick en traditionell och ålderdomlig kvinnosyn genomslag där kvinnan är underordnad mannen och att en hustru bör behaga sin man, om hon inte gör detta och mannen begår en våldtäkt är detta förståeligt och han döms därför till ett lägre straff. På samma sätt var en förmildrande omständighet att kvinnan föranlett eller tillåtit vissa närmanden från mannen, vilket också ger uttryck för att i vissa situationer kunde mannens beteende vara förståeligt och därför ge upphov till både annan brottsrubricering, våldfö-

---

¹⁵⁸ Se avsnitt 1.7.

¹⁵⁹ SOU 1953:14 s. 228ff.

¹⁶⁰ Ibid, s. 233.

rande, och lägre straff. Detta föranleder slutsatsen att *skyddsobjektet* för våldtäktsbestämmelsen vid brottsbalkens införande 1965 framförallt var en kvinna som hade *egenskaperna* av att vara ogift och avhållsam.

1984 reformerades bestämmelsen och i propositionen påtalas att en revidering var nödvändig dels på grund av att bestämmelsen vilade på äldre tids moralföreställningar i sexuella frågor, dels eftersom bestämmelsen grundade sig på en kvinnodiskriminerande syn.¹⁶¹ Det mildare brottet våldförande avskaffades eftersom kvinnans beteende före och under övergreppet inte skulle spela någon roll, i vart fall inte i lika stor utsträckning som tidigare. Istället kunde beteendet före och relationen mellan parterna någon gång få betydelse för uppsåtet. I propositionen diskuterades det även huruvida beteendet före övergreppet skulle kunna få betydelse för brottsrubriceringen, brottsutredningen och straffmätningen. Vad gällde brottsrubriceringen skulle kvinnans tidigare beteende aldrig få betydelse, däremot vad gällde brottsutredningen och straffmätningen var det viktigt för att kunna få en helhetsbild av situationen att utreda händelseförloppet noggrant och därmed gick det inte att bortse från parternas relation eller omständigheter som inträffat innan övergreppet. Samtidigt som detta konstateras, betonas irrelevansen av kvinnans levnadssätt och huruvida kvinnan följt med till platsen för övergreppet frivilligt eller inte.¹⁶² *Skyddsintresset* är därför fortfarande kvinnans sexuella integritet och den har dessutom förstärkts, men mellan raderna kan det utläsas att det fortfarande finns ett *förklaringsutrymme för mannen*, exempelvis kan tidigare beteende få relevans för uppsåtet. *Skyddsobjekten* utökades dessutom i den meningen att även män och homosexuella skulle skyddas av våldtäktsbestämmelsen. Eftersom kvinnans ära tidigare varit det som skulle skyddas mot en våldtäkt, kan införandet av en könsneutral våldtäktsbestämmelse tolkas som att lagstiftaren i formell mening nu tar avstånd från äran som något skyddsvärt. Det är istället den sexuella integriteten hos varje individ som ska skyddas.

De handlingar som våldtäktsbestämmelsen skyddar mot har därtill utökats genom att även sexuellt umgänge som är jämförligt med samlag omfattades av lagändringen. Synen på vad som utgör kvinnans och individers yttersta sexualitet har alltså förändrats till mer omfattande sexuella handlingar.

1998 års lagändring innebar i korthet att våldtäktsbrottet utvidgades på så vis att handlingar som innebar en lika stor kränkning som samlag kom att omfattas av bestämmelsen.¹⁶³ *Skyddsintresset* har således inte förändrats sedan 1984 års lagändring men *de handlingar som våldtäktsbestämmelsen skyddar mot* har däremot utökats eftersom våldtäkt nu omfattar fler situationer av sexuella övergrepp. Värt att uppmärksamma är att det i SOU:n som föregick propositionen föreslogs att våldtäktsbestämmelsen skulle spegla att det i majoriteten av fall är en man som våldtar en kvinna och att bestämmelsen därför bör utformas efter det, med ett första stycke som berör en mans övergrepp mot en kvinna och ett andra stycke som handlar om en kvinnas

---

¹⁶¹ Prop. 1983/84:105 s. 15.

¹⁶² Ibid, s. 20ff.

¹⁶³ Prop. 1997/98:55 s. 91.

övergrepp mot en man och homosexuella övergrepp.¹⁶⁴ Vid en första anblick tycks förslaget innebära ett ökat *skyddsintresse* för kvinnans sexuella integritet genom att uppmärksamma, istället för att tabubelägga, verkligheten. Det kan dock ifrågasättas om en sådan utformning inte skulle leda till att bilden av kvinnan som utsatt och offer skulle befästas, och på så vis bli ännu svårare att bekämpa. En stigmatisering av könsrollerna där mannen är maktutövare och kvinnan undergiven är ingen önskad effekt av lagstiftning. Regeringen avslog som känt förslaget.

I propositionen till 2005 års våldtäktsbestämmelse återfinns uttryck som talar om att samhället har som grundläggande uppgift att skydda vuxna mot alla former av sexuella kränkningar och att sexuella övergrepp är ett uttryck för bristande respekt för personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.¹⁶⁵ Av dessa uttalanden kan urskiljas att det är den personliga och sexuella integriteten, samt det sexuella självbestämmandet som våldtäktsbestämmelsen har som *skyddsintresse*. Samtidigt innehåller propositionen i stort sett samma typer av skrivelser angående irrelevansen av frågor kring offrets livsföring som i propositionen till 1984 års våldtäktsbestämmelse. Att samma typ av problematik existerar i domstolen ungefär 20 år senare tyder på att kvinnans ära och nära sammankopplade *egenskaper* till detta fortfarande i praktiken är något som tas hänsyn till, vilket lagstiftaren väljer att både uppmärksamma och markera mot.

Vidare betyder det att lagstiftaren ser kvinnans självbestämmande över sitt handlande som skyddsvärt. Lagstiftaren är mån om att understryka att kvinnor inte ska behöva ändra sitt *handlingsmönster* för att inte bli våldtagna, och gör detta genom att markera mot den ovannämnda typen av frågor. Detta bekräftas av att våldtäktsbrottet 2005 utökades på så vis att inkludera utnyttjande av hjälplöst tillstånd¹⁶⁶, vilket hänger samman med de *egenskaper* hos kvinnan som anses skyddsvärda. Situationer där offret självmant försatt sig i berusat tillstånd och gärningsmannen utnyttjat det tillståndet genom att förgripa sig på offret föll inte längre under en mildare brottsrubricering. Offren fick inte längre skylla sig själva för att de blivit onyktra, vilket i teorin betyder att lagstiftaren tog ställning för kvinnors fria *handlingsmönster* innan övergreppet. Något som dock inte stod lika klart vad gällde rättstillämpningen, och det som våldtäktsbestämmelsen skulle skydda verkar således ha skiljt sig mellan teori och praktik. I begreppet hjälplöst tillstånd upptogs också sjukdom, kroppsskada och psykisk störning vilket tyder på att lagstiftaren vill förhålla sig neutral gentemot individers fysiska och psykiska tillstånd och att detta inte ska påverka rubriceringen av ett övergrepp. *Skyddsobjekten* har alltså utökats på så vis att det nu omfattar individer som lider av fysisk eller psykisk sjukdom.

2013 års reform utvidgade utnyttjandefallen till att omfatta situationer där offret reagerat passivt på övergreppet genom att allvarlig rädsla listades som en del av rekvisitet särskilt utsatt situation, vilket fick ersätta uttrycket hjälp-

---

¹⁶⁴ Prop. 1997/98:55 s. 89.

¹⁶⁵ Prop. 2004/05:45 s. 19.

¹⁶⁶ Ibid, s. 47ff.

löst tillstånd. Särskilt utsatt situation skulle inbegripa fler situationer än uttrycket hjälplöst tillstånd. Att allvarlig rädsla infördes innebär att lagstiftaren vill skydda offrets handlande, inte bara innan övergreppet, utan numera även under övergreppet.

Sammanfattningsvis menar jag att det inom ramen för våldtäktsbestämmelsens *skyddsintresse*, vilket är den sexuella integriteten, kan talas om tre underliggande intressen som bestämmelsen skyddar. Dessa tre är *de handlingar som våldtäktsbestämmelsen skyddar mot*, *skyddsobjektet* samt skyddsobjektets *egenskaper och handlingsmönster*. Därtill anser jag att det även går att tala om *mannens förklaringsutrymme* som ett fjärde intresse som skyddas.

Vid varje reform har lagstiftaren utökat *de handlingar som våldtäktsbestämmelsen skyddar mot*. Lagstiftaren har efter hand identifierat fler och fler handlingar som lika allvarliga som samlag. Som tidigare konstaterat måste detta ses som ett uttryck för vad som omfattas av en individs yttersta sexualitet, eftersom våldtäktsbrottet är det grövsta sexuella brottet.

Skyddsobjektet har också utökats, från att vara en kvinna som ska skyddas, till att skydda alla övergrepp oavsett kön på offer respektive gärningsman.

Skyddsintresset har gått från att vara en kvinnas ära till att vara individers sexuella integritet, men i propositionerna till 1984 och 2005 års våldtäktsbestämmelse lyfts samma problematik: nämligen att irrelevanta frågor kring offrets livsföring dras in i rättegången. Detta tyder på att skyddsintresset i lagstiftarens ögon har gått från att vara en kvinnas ära till att vara just den sexuella integriteten, men att tillämparen inte är lika tydlig i sitt ställningstagande. Mest troligt är att domstolen delar synen att den sexuella integriteten ska skyddas men för att den ska bli skyddsvärd måste offret förknippas med och uppfylla vissa *egenskaper*. Egenskaper som är starkt förknippade med en kvinnas ära. I sin tur kan detta jämföras med vad olika författare har kallat för det idealiska offret (se avsnitt 1.6.2.2). Trots att lagstiftaren uppmärksammar och tar avstånd från föreställningar att det enbart är det idealiska offrets sexuella integritet som är skyddsvärd stannar lagstiftaren just vid ett uppmärksammande och avståndstagande utan att egentligen undersöka eventuella åtgärder mot att sådana föreställningar får komma till uttryck i domstolen, exempelvis genom att diskutera en bevisföringslag. Detta tillsammans med att kvinnans levnadssätt och parternas relation kan få betydelse för uppsåtet föranleder tolkningen att det fortfarande finns ett skydd av *mannens förklaringsutrymme*. I balansgången mellan ett totalt ställningstagande för att skydda kvinnans sexuella integritet i varje given situation, fristående från tidigare erfarenheter, egenskaper eller handlingsmönster, och mannens rätt att skydda sig mot falska anklagelser och få förståelse för sitt handlande, framstår det som det tappar över för den senare delen från både lagstiftarens och tillämparens sida.

2.7.2 Den sexuella handlingen

När brottsbalken infördes krävdes att en man tvingade en kvinna till samlag, där samlaget inte behövde vara fullbordat men könsdelarna skulle ha nuddat varandra. Samlagsdefinitionen hade således en heteronormativ¹⁶⁷ innebörd och uteslöt därmed homosexuell våldtäkt. I och med lagändringen 1984 utökades de sexuella handlingar som skulle omfattas av bestämmelsen, till att inkludera sexuellt umgänge som är jämförligt med samlag. Med det tillägget gjordes våldtäktsbestämmelsen könsneutral och homosexuella kunde nu vara utsatta för våldtäkt av samkönade.¹⁶⁸ Det sagda indikerar att samlagsdefinitionen kvarstod som heteronormativ och något som innebär vaginal penetration mellan en man och en kvinna. Att det jämförande momentet är samlagsövningen visar att synsättet fortfarande präglades av uppfattningen att det centrala för brottet är den fysiska sexuella handlingen. Även detta synsätt är ett heteronormativt sådant som utgår från en traditionell och konservativ syn på vad ett brott mot en individs sexualitet innebär.¹⁶⁹

1998 förändrades jämförelsenormen från det fysiska samlaget till kränkningar som är jämförbara med kränkningen som uppstår vid påtvingat samlag.¹⁷⁰ Detta visar på en utvidgad syn på vad som kan utgöra den värsta sortens sexuella brott. Detta kan tolkas som en feministisk seger i och med att kvinnans sexualitet inte längre skulle bli bedömd utifrån vad som objektivt skulle vara jämförbart med samlag, utan istället skulle nu kränkningen stå i centrum. Trots att kränkningen skulle stå i centrum var dock det jämförande momentet fortfarande kränkningen som uppstår vid samlag. Således fick våldtäktsbestämmelsen en fortsatt heteronormativ prägel. Jag menar att detta är problematiskt och instämmer i den kritik som framförts av bland annat Andersson som i sin avhandling skriver att:

”Det är anmärkningsvärt att dessa brott, som formellt sett rör den könsneutrala individens sexuella integritet, även idag definieras utifrån en traditionell syn på manlig heterosexualitet och inte i relation till offrets grad av kränkning”.¹⁷¹

Asp menar att detta inte nödvändigtvis behöver innebära problem eftersom det kan finnas goda skäl att se på frågor om grader av sexuell kränkning från ett slags intimitetsperspektiv. Han menar att det moderna samhället bygger på en starkt förankrad uppfattning om kroppslig integritet som innefattar normer för nakenhet och beröring och det inom det normsystemet står klart att vissa kroppsdelar så som könsorgan och kvinnobröst som är kopplade till sexualitet är särskilt integritetsnära. Han skriver vidare:

---

¹⁶⁷ För utförliga resonemang kring heterosexualitet se Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 29, Butler, *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity* och Butler, *Det performativa könet* i Res Publica.

¹⁶⁸ Se avsnitt 2.3.1.

¹⁶⁹ Se även Asp, *Grader av kränkning – våldtäkt eller sexuellt tvång?*, i JT 2008/09, s. 81.

¹⁷⁰ Prop. 1997/98:55 s. 91.

¹⁷¹ Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 128, jämför även Anderssons resonemang om heterosexuellt samlag som utgångspunkt för kränkningen i Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 126ff.

“[m]an skulle litet tillspetsat kunna uttrycka det så att vi har ett slags integritets- och intimitetsgräns kopplad till gängse badmode”.¹⁷²

Jag delar synen att normen i ett modernt samhälle är det som avspeglar vilka kroppsdelar som anses sexuella och att de sexuella kroppsdelarna ofta, men inte alltid, i sin tur är starkt förknippade med integritet. Att nudda ett kvinnobröst är i de flesta fall ett angrepp på en kvinnas integritet och sexualitet men behöver nödvändigtvis inte alltid vara det. Det är dessutom värt att notera att de sexualiserade kroppsdelarna är fler för kvinnor än för män (utan att vidare gå in på huruvida det är rätt eller fel att det förekommer en obalans i antalet sexualiserade kroppsdelar för män respektive kvinnor). Jag menar dock att Asp i sitt uttalande gör en felaktig koppling mellan integritets- och intimitetsgränsen och det gängse badmodet. Istället för så som han beskriver tågordningen, att gränsen är kopplad till badmodet, tror jag att badmodet är kopplad till gränsen. Integritets- och intimitetsgränsen styr alltså badmodet och inte tvärtom. Normer upprättar badmodet och badmodet skulle därför kunna beskrivas som normens yttersta utpost. Vid en enkel bildsökning kan det konstateras att badmodet vid brottsbalkens införande var mer täckande än vad badmodet är idag. Detta betyder att färre ytor på kvinnokroppen anses som de mest sexuellt laddade, men därmed inte sagt att färre ytor är förknippat med integritetskränkning. Ytor som inte längre täcks kan fortfarande vara sexuellt laddade men däremot inte längre *lika mycket* sexuellt laddade som de var en gång i tiden. De mest sexuella områdena på kroppen blir alltså mindre och mindre. Här vill jag återkomma och instämna i den åtskillnad som Asp konstaterat mellan sexuellt laddade kroppsdelar och integritet. Integritetskränkningen kan bestå vid beröring av de kroppsdelar som inte längre är täckta (exempelvis en bit av nedre magen) men anses enligt normen inte lika allvarlig som integritetskränkningen vid beröring av de täckta kroppsdelarna (könsorganen och bröstet). Men i vissa fall kan det även vara så att de otäckta delarna av kroppen inte alls förknippas med integritetskränkning men däremot med sexualitet (jämför killars magrutor vid posering i badkläder).

2005 förändrades begreppet ”påtvingat samlag” till ”samlag” och här anser jag i likhet med Asp¹⁷³ att förändringen är ifrågasättbar eftersom jag inte anser att ett samlag per se utgör en kränkning. Det senare speglar dock MacKinnons något kontroversiella uppfattning att all heterosexuell samvaro för kvinnor är påtvingat, vilket hon baserar på att konstruktionen av heterosexualitet förutsätter våldtäkt och sexualiserat våld.¹⁷⁴ Även om reformen enligt lagstiftaren inte skulle innebära någon förändring i sak är den ändå anmärkningsvärd.

2008¹⁷⁵ stod det klart att gärningen att onanera en man inte är att anse som jämförlig med samlag medan gärningen att föra in fingrar i en kvinnas slida

---

¹⁷² Asp, *Grader av kränkning – våldtäkt eller sexuellt tvång?*, i JT 2008/09, s. 82.

¹⁷³ Ibid, s. 80.

¹⁷⁴ Ekström, *Trovärdighet och ovärdighet: Rättsapparaten hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott Stockholm 1946-1950*, s. 28. Påståendet att allt heterosexuellt samlag är påtvingat har kritiserats av bland annat Segal i *Straight sex. The politics of pleasure*.

¹⁷⁵ NJA 2008 s. 482 I och II.

är en handling jämförlig med samlag. Enligt Asp skulle det å ena sidan kunna hävdas att avgörandet innebär att mäns sexuella integritet inte skyddas i samma utsträckning som kvinnors, å andra sidan att avgörandet är försvarligt med hänsyn till att inträngande i en annans kropp är värre än ytlig beröring. Asp menar vidare att det handlar om likhet och skillnad: huruvida den avgörande faktorn bör vara att båda kroppsdelarna är könsorgan och därför är kränkningen lika eller att gärningsmannen i det ena fallet trängt in i en person och därför är kränkningen olika.¹⁷⁶ Denna situation kan jämföras med situationen som uppstod då sexualbrottskommittén år 1976 föreslog att hänsyn skulle tas till parternas beteende före övergreppet eftersom det förslaget innebar att man gjorde vissa faktorer relevanta och därmed bedömde lika fall olika: samma fysiska övergrepp kunde alltså bedömas olika på grund av att offren betett sig annorlunda före övergreppet.¹⁷⁷ Enligt min mening går det att återanvända Anderssons citat som ger uttryck för kritik mot att det jämförande momentet i våldtäktsbestämmelsen fortfarande är kränkningen som uppstår vid samlag även i denna situation:

”Det är anmärkningsvärt att dessa brott, som formellt sett rör den könsneutrala individens sexuella integritet, även idag definieras utifrån en traditionell syn på manlig heterosexualitet och inte i relation till offrets grad av kränkning”.¹⁷⁸

Om vår utgångspunkt är skyddet av den sexuella integriteten (vilket är ett uttalat skyddsintresse för våldtäktsbestämmelsen, se avsnitt 2.7.1) är det märkligt att bedöma onani åt en man respektive en kvinna olika. Motiveringen till en sådan skillnad menar jag i så fall dels tar sin utgångspunkt i en traditionell uppfattning om könsroller där kvinnan är ett offer i högre utsträckning än vad mannen är och därmed att manlig heterosexualitet förutsätter att mannen inte är ett offer, dels förutsätter det att biologiska skillnader motiverar olika bedömning av samma handling. Det senare för tankarna till motiveringen varför inte förståndshandikappade en gång i tiden inte skulle kunna bli våldtagna och motiveringen till skilda bedömningar verkar således vara en kvarleva från förr och gamla tiders uppfattningar kring vad som utifrån fysiska och psykiska förutsättningar bör vara likställt och frånskilt. Det kan därför hävdas att även om skyddsintresset för våldtäktsbestämmelsen är den sexuella integriteten är HD:s avgörande i NJA 2008 s. 482 I och II ett exempel på när skyddsintresset frångås: en gammal föreställning kring vad som objektivt är en värre kränkning får företräde framför att skydda den sexuella integriteten hos båda könen på ett likvärdigt sätt.¹⁷⁹

2013 infördes rekvisitet kränkningens allvar, och ersatte kränkningens art eller omständigheterna i övrigt.¹⁸⁰ Detta skulle ytterligare understryka att det är kränkningen som ska stå i centrum för jämförelsen mellan övriga sexualhandlingar och samlag. Vissa remissinstanser så som Brottsoffermyn-

---

¹⁷⁶ Asp, *Våldtäkt – ett rättsligt perspektiv* i Antologi – Sju perspektiv på våldtäkt, s. 8. Han utvecklar resonemanget om likhet och skillnad i *Grader av kränkning – våldtäkt eller sexuellt tvång?*, i JT 2008/09, s. 83ff.

¹⁷⁷ Asp, *Grader av kränkning – våldtäkt eller sexuellt tvång?*, i JT 2008/09, s. 83f.

¹⁷⁸ Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 128.

¹⁷⁹ Jämför Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 126ff.

¹⁸⁰ Prop. 2012/13:111 s. 35f.

digheten delade uppfattningen att avgränsningen för den sexuella handlingen behövde bli tydligare. Deras lösning var istället att utvidga samlagsbegreppet till att omfatta fler avancerade sexuella handlingar.¹⁸¹ Samlagsbegreppet har alltså förblivit konstant från brottsbalkens införande till idag och enligt lagstiftaren är det ett heteronormativt begrepp som fortfarande innebär att ett manligt och ett kvinnligt könsorgan berör varandra.

Först i och med 2005 års lagändring byttes uttrycket ”sexuellt umgänge” mot ”sexuell handling”. Motiveringen var den uppenbara, nämligen att umgänge anspelar på en ömsesidig akt. Att uttrycket fick hänga med i svensk lagtext från 1984 till 2005 är anmärkningsvärt. Redan 1998 föreslog dock kommissionen som utredde lagändringen att byta ut ”sexuellt umgänge” till ”sexuellt utnyttjar”. Dåvarande regering avslog det förslaget. I Falconers artikel (se avsnitt 2.2.3) refereras det till två professorer som menar att våldtäkt är omöjligt hos en vuxen som vill värja sig. Att uttrycket infördes och fick stanna i över 20 år för tankarna till sådana resonemang och det är lätt att dra paralleller mellan resonemanget kring uttrycket umgänge och uppfattningen att våldtäkt inte kan ske mot någons vilja.

2.7.3 Tvånget

Innan brottsbalken infördes krävdes det enligt strafflagen ett absolut våld för att våldtäkt skulle bli aktuellt. Det högt ställda kravet sänktes dock i praxis redan innan brottsbalken infördes. Enligt brottsbalken krävdes det misshandel eller ett betvingande av den anfallnes rörelsefrihet. Falconer beskriver i sin artikel (se avsnitt 2.2.3) att grovt våld kan ha utövats utan att spår av våld uppkommer men understryker däremot att när våldsskador har uppkommit på en kvinna betyder inte det att grovt våld faktiskt använts utan kan istället vara en konsekvens av frivilligt samlag. Om kvinnan är berusad kan exempelvis ett ömsesidigt samlag i efterhand uppfattas som ett övergrepp med övervåld och att dörrar eller bilar låses kan vara en ömsesidig önskan av ostördhet. I en beskrivning av vad våldsrekvisitet innebär framhävs istället att skador kan vara en produkt av frivilliga förbindelser, en utgångspunkt som framstår som misskrediterande gentemot en kvinnas tänkbara skador. I varje given situation finns det alltså ett svar på hur skadorna kan ha uppkommit genom frivilligt sex och att det är just det som är fokus vittnar om ett synsätt som misstänkliggör kvinnor.

Det högt ställda kravet på våld i lagstiftningen fortsatte att gälla fram till 2005 men redan innan dess hade kravet på råntvång tunnats ut i praxis och det var nog med våld om gärningsmannen betvingat offret med sin kroppsvikt.¹⁸² Först 2013 diskuterades passivitetsfallen, det vill säga situationer där offret bemöter övergreppet genom att spela död, s.k. frozen-fright pattern. Sådana reaktioner skulle inte längre föranleda en mildare bedömning i from av brottet sexuellt ofredande utan infördes istället i våldtäktsbestämmelsen

---

¹⁸¹ Prop. 2012/13:111 s. 24ff.

¹⁸² Prop. 2004/05:45 s. 43ff.

andra stycke om utnyttjandefallen genom att rekvisitet allvarlig rädsla innebar en särskilt utsatt situation.

Utvecklingen av våldsrekvisitet har gått mot att allt mindre våld krävs för att våldtäkt ska bli aktuellt. Att det ska krävas våld för att det ska röra sig om våldtäkt har nära koppling till vad som betraktas som det idealiska offret där offret ska ha uppvisat skador och helst ska skadorna ha uppkommit vid en överfallsvåldtäkt. Vid brottsbalkens införande kunde offrets beteende innan övergreppet föranleda en mildare bedömning trots att mycket våld förekommit vilket betyder att våldsrekvisitet, utöver starka kopplingar till det idealiska offret, har nära samband med kvinnans ära. Desto mer äran blev perifer för våldtäktsbrottet, desto mer sänktes också kravet på våld. Lagstiftaren fick en ökad insikt och sympati för hur offren betar sig vid sexuella övergrepp, vilket uttrycktes genom sänkningar på graden av våld.

Med våld ansågs även att försätta kvinnan i vanmakt eller annat sådant tillstånd vilket betydde att gärningsmannen måste ha förmått kvinnan till exempelvis berusning för att våldtäkt skulle bli aktuellt. Om kvinnan själv försatt sig i ett tillstånd av vanmakt blev bestämmelsen inte tillämplig. Detta förblev oförändrat fram till 2005 då ett nytt andra stycke infördes i våldtäktsbestämmelsen.¹⁸³ Att offret själv försatt sig i ett hjälplöst tillstånd, eller vad som 2013 kom att bli en särskilt utsatt situation, hade alltså länge betraktats som något som föranledde en mildare bedömning och en mildare rubricering. Detta tyder på att ett slags ”skylla-dig-självt”-mentalitet under många år präglade lagstiftningen. Ett offer som dricker för mycket står i motsats till vad som traditionellt uppfattas som det idealiska offret där ett offer inte ska ha varit berusad eftersom hon tillgängliggör sig för sexuella närmanden och övergrepp. Trots att en sådan mentalitet inte längre präglar lagstiftningen är det intressant att det nyligen var ett omdiskuterat fenomen i svenska medier apropå Tallink Siljas personaldirektör som i TV4:s Kalla fakta sade att

”[k]vinnor måste tänka på hur mycket de dricker. De vet vart det kan leda.”¹⁸⁴

angående det ökande antalet våldtäkter som sker på finlandsfärjor. Detta väckte starka reaktioner från allmänheten och i ett humorprogram på TV4 sade komikern Magnus Betnér som svar på uttalandet att personaldirektören i samband med detta planerar en färja till medeltiden. Mot bakgrund av ovanstående stycke kan det konstateras att vi inte behöver färdas ända till medeltiden för att finna liknande uppfattningar.

Vid brottsbalkens införande skulle hotet ha inneburit trängande fara för liv eller hälsa, något som luckrades upp vid 1984 års lagändring till att hotet enbart behövde ha framstått som trängande fara för den hotade.¹⁸⁵ Först 2005 behövde hotet inte längre gälla livet eller hälsan för den hotade, utan det kunde vara riktat mot andra intressen så som offrets egendom. Utveckl-

---

¹⁸³ Prop. 2004/05:45 s. 47ff.

¹⁸⁴ Kalla fakta del 5 – På laglöst vatten, sändt 8/4-2014 klockan 21.30, TV4.

¹⁸⁵ Prop. 1983/84:105 s. 18.

ing vad gäller kravet på hot har likt våldsrekvisitet gått mot ett lägre satt krav. I propositionen till 2005 års lagstiftning diskuterades det huruvida hot om att avslöja otrohet skulle omfattas av bestämmelsen.¹⁸⁶ Regeringen avstyrkte ett sådant förslag med motiveringen att våldtäktsbegreppet bör vara reserverat för de svåraste brotten och att ett sådant förslag skulle tunna ut bestämmelsen allt för mycket.

Att tilltvinga sig en sexuell handling genom hot om att avslöja otrohet kan jämföras med att tilltvinga sig en sexuell handling genom hot om att slå sönder egendom; båda situationerna inbegriper hot men enbart den senare situationen omfattas av bestämmelsen. Att tilltvinga sig sex genom fysisk förstörelse omfattas alltså av våldtäktsbestämmelsen men att tilltvinga sig sex genom förstörelse av privatlivet gör inte det. Detta betyder att det inte är lika skyddsvärt att skydda någon som varit otrogen i jämförelse med dess egendom, vilket i sig får anses betyda att moralföreställningar om vad som är rätt och fel får komma till uttryck genom lagen. Fysiskt betvingande är alltså värre än psykiskt betvingande, eftersom det förra omfattas av våldtäktsbestämmelsen. Skillnader mellan fysisk och psykisk skada återfinns även i andra delar av samhället, exempelvis är inte fysisk sjukdom till skillnad från psykisk sjukdom tabubelagd. Därtill kan det jämföras med fysiskt våld i skolan eller på en arbetsplats, vilket uppfattas som extremt förkastligt medan mobbing av psykiskt slag inte hanteras med samma kraft.

2.7.4 Utnyttjandefallen

Utnyttjandefallen tillkom år 2005 och tog plats i våldtäktsbestämmelsens andra stycke. Att otillbörligt utnyttja en person på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning, eller annars med hänsyn till omständigheterna omfattades nu av bestämmelsen. 2013 lades allvarlig rädsla till i den icke uttömmande uppskattningen. Tidigare hade hjälplösa situationer fallit under brottet sexuellt utnyttjande vilket i praktiken betydde att det tidigare ansågs mildare att våldta någon i ett hjälplöst tillstånd eller en särskilt utsatt situation.¹⁸⁷ Även detta kan anses vara kopplat till det idealiska offret eftersom den idealiska våldtäkten är en överfallsvåldtäkt där offret gör motstånd och är fullt medveten om vad som sker.

2.7.5 Brottets grovhet

Vid 1965 ansågs brottet mindre grovt om kvinnan och mannen hade en relation eller om kvinnan tillätit närmanden från mannen eller om hon underlätit att kalla på hjälp. Kvinnans beteende stod alltså i centrum för bedömningen huruvida brottet skulle bedömas som mildare. Anledningarna till en mildare bedömning stämmer i mångt och mycket överens med de våldtäktsmyter som presenteras i avsnitt 1.6.2. Myter om våldtäkt var alltså vid brottsbalkens införande en del av lagtexten.

---

¹⁸⁶ Prop. 2004/05:45 s. 43ff.

¹⁸⁷ Se avsnitt 2.5.4 och 2.6.4.

1984 infördes grov våldtäkt och därmed förändrades de omständigheter som skulle ligga till bedömning för mild eller grov våldtäkt. Numera skulle utgångspunkt vara i arten och graden av våld och kränkningen som sådan. Från att fokusera på offrets beteende var det istället gärningsmannens beteende som nu stod i centrum för bedömningen. 1991 fortsatte våldets och hotets art att vara centralt men fokus lades också på tillvägagångssättet och om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet. 2005 sänktes kravet för att dömas till grov våldtäkt och det krävdes inte längre grov misshandel. Dessutom skulle hänsyn tas till om fler än en person förgripit sig på offret.

2005 skulle inte längre våldet eller hotets art vara det enda centrala för bedömningen om brottet var mildare utan istället skulle en objektiv prövning göras utifrån samtliga omständigheter vid gärningstillfället. Uttrycket mindre allvarlig ändrades också till mindre grov. Utifrån de exempel som ges i avsnitt 2.5.5 om brottets grovhet kan det konstateras att gemensamt för en mindre grov våldtäkt fortfarande är då minimalt med skador uppkommit, att offret inte varit fullt medveten om övergreppet, samt att det inte har varit en manslem som förts in i en kvinna. Således spelar fortfarande själv penetreringen en stor roll för bedömningen av våldtäktsbrottet och även om utveckling rört sig från en centrering kring penetreringen slår ändå ett sådant synsätt igenom.

2.7.6 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att våldtäktsbestämmelsens *skyddsintresse* har gått från att kvinnan är faderns och sedermera mannens ägodel som behöver skyddas till att värna den sexuella integriteten hos både kvinnor och män. Jag menar att det inom ramen för våldtäktsbestämmelsens skyddsintresse går att tala om tre underliggande intressen som bestämmelsen skyddar: *de handlingar som våldtäktsbestämmelsen skyddar mot, skyddsobjektet* samt skyddsobjektets *egenskaper och handlingsmönster*. Om offret har egenskaper som anses skyddsvärda och har handlat på ett sätt som domstolen anser skyddsvärt skyddas kvinnan i högre utsträckning än om det omvända hade gällt. På så vis menar jag att våldtäktsbestämmelsen i en viss utsträckning skyddar vissa egenskaper och handlingar som är förknippade med ett idealiskt offer mer än när egenskaper och handlingar står i motsats till ett idealiskt offer.

Den sexuella handlingen har gått från att enbart omfatta samlag till att inkludera handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga med samlag. Att jämförelsenormen är kränkningen som uppstår vid samlag innebär att bestämmelsen fortfarande har en heteronormativ¹⁸⁸ prägel. Den heteronormativa prägeln anser jag är problematisk och jag menar dessutom att det är mot bakgrund av den prägeln som onani åt en man inte är att anse som jämförlig med samlag, medan gärningen att föra in fingrar i en kvinnas

---

¹⁸⁸ För utförliga resonemang kring heterosexualitet se Andersson, Hans (ord) eller hennes, s. 29, Butler, *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity* och Butler, *Det performativa könet* i Res Publica, s. 13-35.

slida är en handling jämförlig med samlag. Kravet på *tvång* har uttunnats i både lagstiftning och praxis. Sänkningen av kravet på våld menar jag hänger ihop med synen att våldtäkt är ett brott mot kvinnans ära. Desto mindre ett sådant synsätt speglar våldtäktsbestämmelsen desto mindre krav på våld. När äran är starkt förknippad med våldtäkt krävs det mycket motstånd från kvinnan och därmed mycket våld av gärningsmannen för att bestämmelsen ska vara tillämplig som skydd för kvinnan. *Brottets grovhet* har gått från att kvinnans beteende före övergreppet har haft betydelse för om brottet ska anses mer eller mindre grovt till att våldets och hotets art tillsammans med övriga omständigheter, så som om det varit flera gärningsmän, ska stå i centrum för bedömningen. Penetreringen spelar fortfarande en stor roll för bedömningen av våldtäktsbrottet och även om utveckling rört sig från en centrering kring penetreringen slår ändå ett sådant synsätt igenom. Återigen framkommer det situationer där heteronormativiteten slår igenom.

Våldtäktsbestämmelsen har utvidgats och omfattar fler situationer idag än vid brottsbalkens införande. Lagstiftaren har tagit tydliga ställningstaganden mot gamla föreställningar kring kvinnans roll i samhället och vad som bör bedömas som relevant och inte, exempelvis har det tagits avstånd från att kvinnans beteende före övergreppet skulle föranleda en mildare bedömning. Trots att sådana markeringar gjorts har dock lagstiftaren inte helt släppt gamla normer kring sexualitet, exempelvis är fortfarande det jämförande momentet för bedömning kring vilka handlingar som bestämmelsen omfattar kränkningen som uppstår vid samlag.

3 HD:s våldtäktspraxis från 1965 till idag

I detta kapitel avser jag att besvara den andra frågeställningen:

Hur har omständigheterna som betraktades som relevanta i rättstillämpningen av våldtäktsbrottet 1965 förändrats fram till idag?

Kapitlet inleds med en kort redogörelse för de straffrättsprocessuella utgångspunkter som är relevanta för uppsatsen. Därefter refereras de domar där HD prövat åtal för våldtäkt sedan 1965 till idag. Jag har alltså uteslutit de fall där åtalet gällt en annan brottsrubricering än våldtäkt, även om övergreppet vid en senare lagändring kan ha kommit att omfattas av våldtäktsbestämmelsen.

Rättsfallen är indelade i perioder som korrelerar till perioderna i kapitel 2, det vill säga de årtal som våldtäktsbestämmelsen varit i kraft innan det har skett en förändring. Anledningen till detta är att de omständigheter och bevis som HD har haft att bedöma kan ha varit beroende av bestämmelsens utformning vid tidpunkten för rättsfallet.

I rättsfallsreferaten kommer jag kort att summera fallet och därefter citera de omständigheter och bevis som jag anser att HD har använt för sin bedömning av målet. I slutsatserna kommer jag sedan att sammanställa de omständigheter som HD sedan 1965 har betraktat som relevanta för bedömningen och redogöra för hur dessa har förändrats.

I enlighet med Diesen och Diesen vill jag göra läsaren uppmärksam på att nedanstående avsnitt, inklusive mina slutsatser, inte syftar till att ta ställning till huruvida HD dömt rätt eller fel. Jag avser att uppmärksamma de omständigheter som HD bedömt om relevanta och påpeka när jag menar att irrelevanta omständigheter av domskälen verkar ha givits relevans och där resonemang bygger på felaktiga referenser eller fördomar. Samtidigt är jag medveten om att det mycket väl kan vara så att domstolen värderade bevis eller omständigheter rätt men uttryckte sig fördomsfullt i domskälen, och vice versa.¹⁸⁹

3.1 Straffrättsprocessuella utgångspunkter

I rättegångsbalkens 35 kap. 1 § stadgas att: Rätten ska efter en samvetsgrann prövning av allt, som förekommit, avgöra, vad i målet är bevisat. Detta innebär att domstolen alltså inte är bunden att tillmäta vissa bevis ett givet värde och inte heller finns det några bestämda regler för hur stark bevisningen måste vara för att något ska anses vara bevisat.¹⁹⁰ Stad-

¹⁸⁹ Diesen och Diesen, *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, s. 42.

¹⁹⁰ Mellqvist och Wirdemark, *Processrätt: grunderna för domstolsprocessen*, s. 38.

gandet kallas för *den fria bevisprövningens princip* och innehåller i sin tur två delar, dels principen om *fri bevisföring*, dels principen om *fri bevisvärdering*.

Fri bevisföring innebär att alla bevis i princip är tillåtna men till detta finns dock vissa undantag. Rättegångsbalkens 35 kap. 7 § stadgar att rätten får avvisa bevis som en part åberopat när det inte erfordras eller uppenbart skulle bli utan verkan.¹⁹¹ Om ett bevis saknar relevans kan domstolen alltså avvisa beviset med stöd av paragrafen om inte domstolen genom materiell processledning¹⁹² får parten att inse att beviset saknar betydelse.¹⁹³

Den fria bevisvärderingen betyder att det inte finns några legala regler för hur bevis ska värderas och domaren får använda sitt förnuft och sin erfarenhet för att värdera beviset.¹⁹⁴ Däremot får domaren inte använda sig av sina personliga värderingar eller tyckanden utan bevisvärderingen ska göras utifrån allmänna erfarenhetssatser, och objektiv och juridisk kunskap om verkligheten ska ligga till grund för bedömningen.¹⁹⁵

Sutorius menar att

”[v]alet av kunskap och erfarenhet att pröva och värdera bevisen mot, är centralt för hur bedömningen blir”¹⁹⁶

och sedan kvinnors ställning stärkts i samhället har detta återspeglats i tillämpningen av våldtäktsbestämmelsen. Hon menar vidare att de förhållanden som ska tillmätas betydelse i bevishänseende och vid bevisvärderingen har förändrats och att även detta beror på det ökade samhällsinflytandet från kvinnors sida.¹⁹⁷

Bevisvärdering ska även göras av målsägandens utsaga, det vill säga målsägandens redogörelse av händelseförloppet. Först och främst brukar en åtskillnad göras mellan målsägandens *trovärdighet* och *tillförlitlighet*.

Med *trovärdighet* menas det subjektiva intrycket av berättelsen och huruvida den upplevs som en sann återspeglings av vad som har hänt. *Tillförlitligheten* handlar om vilket bevisvärde som kan tillmätas utsagan och baseras på utsagans hållfasthet när den konfronteras med andra utsagor eller fakta. Ett vittne kan alltså ha hög trovärdighet men vissa uppgifter som hen lämnat kan ha låg tillförlitlighet, till exempel på grund av att vittnet stod långt ifrån platsen och det var dimmigt ute.¹⁹⁸

---

¹⁹¹ Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 39.

¹⁹² För mer om materiell processledning se Mellqvist och Wirdemark, *Processrätt: grunderna för domstolsprocessen*, s. 28.

¹⁹³ Lindell, Eklund, Asp och Andersson, *Straffprocessen*, s. 362.

¹⁹⁴ Heuman, *Process- och straffrätt för juridisk översikt kurs*, s.49f.

¹⁹⁵ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 94.

¹⁹⁶ *Ibid*, s. 94.

¹⁹⁷ *Ibid*, s. 94.

¹⁹⁸ Ekelöf, Edelstam och Heuman, *Rättegång IV*, s. 175 och Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 90.

Liksom vid ordinär bevisning används det erfarenhetssatser även för att värdera utsagor. Erfarenhetssatserna som används baseras på HD:s praxis¹⁹⁹ och avser att skilja en lögnaktig utsaga från en sanningsenlig sådan. Bland annat talar följande erfarenhetssatser för en sann utsaga:

- Utsagan ska vara lång, sammanhängande och klar
- Utsagan ska vara detaljerad
- Utsagan ska vara konstant mellan olika utsagetillfällen
- Utsagan ska inte innehålla några svårförklarliga punkter som ger anledning till tvivel
- Målsägandens uppfyllande av förklaringsbörd
- Sättet på vilket utsagan har avgetts
- Utsagan ska ge ett tillförlitligt intryck
- Målsäganden får inte ha ljugit om andra uppgifter i utsagan, i så fall påverkas hela utsagan
- Tidpunkten för polisanmälan ska vara så nära övergreppet som möjligt
- Målsäganden ska ha uppvisat reaktioner efter övergreppet²⁰⁰

Huruvida dessa erfarenhetssatser har vetenskapligt stöd och överensstämmer med verkligheten har ifrågasatts.²⁰¹ Följande exempel belyser detta: att utsagan ska sammanhängande motsäger forskning som visar att sanningsenliga utsagor oftast återberättas ostrukturerat och att det dessutom är svårt för en lögnare att berätta en utsaga i icke kronologisk ordning.²⁰² Sutorius påpekar till exempel att konstanskriteriet inte stämmer överens med hur minnet fungerar eftersom minnesbilder lagras, påverkas, bearbetas och förändras.²⁰³ Schelin beskriver det som att minnet är rekonstruktivt inte reproducerande.²⁰⁴ När målsägande lämnat uppgifter som inte stämmer bör principen ”den som ljuger om något, ljuger om allt” inte användas inom bevisprövningen, enligt Sutorius, eftersom det kan finnas psykologiska skäl för överdrifter. Till exempel kan nämnas målsägandens önskan att undanhålla sitt eget beteende före övergreppet för att framstå som mer skyddsvärd och därmed mer trovärdig.²⁰⁵

Vid bedömningen av en utsagas bevisvärde ska alltså ovanstående erfarenhetssatser användas och det är säkerheten i dessa som ger bevisvärdet. Frände menar dock att erfarenhetssatser som handlar om det mänskliga beteendet är mycket svaga men att användningen av sådana naturligtvis får verkningar för bevisvärdet.²⁰⁶

---

¹⁹⁹ Se Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 164ff.

²⁰⁰ Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 164ff.

²⁰¹ Se exempelvis Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 176ff och Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 90ff.

²⁰² Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 186.

²⁰³ *Ibid*, s. 90.

²⁰⁴ Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 119.

²⁰⁵ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 91.

²⁰⁶ Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, s. 236, fotnot 22.

3.2 NJA-fall 1965-1983

3.2.1 NJA 1967 s. 637

I NJA 1967 s. 637 åtalades R för våldtäkt, alternativt våldförande, då han i sin personbil tvingade G till samlag genom att använda våld. Våldet skulle ha bestått av att R tvingat ner G i bilens baksäte, fattat tag om hennes armar och hindrat hennes rörelsefrihet, varigenom han bröt hennes motstånd. HD fann det styrkt att R genom våld tvingat G till samlag och det HD således hade att avgöra var huruvida brottet var anse som våldtäkt eller det mildare brottet våldförande. I den delen resonerar HD följande:

”[v]id bedömning av brottets svårhet bör beaktas, att bilfärden företogs under förhållanden, som var ägnade att till en början ingiva R den uppfattningen att G ej hade något emot att inlåta sig på ett intimare umgänge med honom”²⁰⁷,

och

”att G omedelbart godtog R:s förslag att följa med i bilen trots att det måste ha stått klart för henne att det var fråga om en s. k. raggarfärd”²⁰⁸.

HD fortsätter sitt resonemang om G:s beteende före övergreppet och skriver att:

”R gjorde, medan de ännu satt bredvid varandra i framsätet, vissa närmanden, som hon ej alls eller endast helt lamt avvisade, och senare tog hon frivilligt plats tillsammans med R i baksätet”²⁰⁹.

Målsägandens *beteende före övergreppet* får således betydelse för brottets svårighetsgrad, och om detta beteende har ingett gärningsmannen falska förhoppningar verkar en sådan omständighet i en förmildrande riktning. Att döma av HD:s uttalande likställs en raggarfärd med att vissa sexuella situationer kan uppkomma och eftersom målsäganden G var medveten om att det var just en raggarfärd innebär hennes medföljande att hon var beredd att ingå i en sådan sexuell situation med R, eller i vart fall att R hade fog för den uppfattningen. Att frivilligt infinna sig på den plats där övergreppet sedan utförs verkar också i en förmildrande riktning. Precis som Falconer menar (refererad i avsnitt 2.2.5) är *gemensamma förflyttningar* viktiga eftersom sådana kan skildra atmosfären i det inledande skedet. Att G frivilligt tog plats med R i baksätet är alltså en sådan gemensam förflyttning som påvisar att en sexuell atmosfär har föregått övergreppet.

Tillsammans med citerade omständigheter och det faktum att det tvång som R utövade inte ansågs utgöra misshandel eller innefatta något hot dömdes R till det mildare brottet våldförande.

---

²⁰⁷ NJA 1967 s. 637.

²⁰⁸ Ibid.

²⁰⁹ Ibid.

3.2.2 NJA 1980 s. 725

NJA 1980 s. 725 gällde våldtäkt mot tre olika kvinnor av två olika gärningsmän. I det första fallet ska A enligt åtalet ha våldtagit M.N i sin lägenhet genom att tvinga henne till samlag, där våldet har bestått i att A har låst sin lägenhetsdörr, uppmanat M.N att röka cannabis och sedan dragit henne till en säng, hållit fast henne och särat hennes ben. Hotet bestod av att A tagit fram en kniv och hållit mot henne och att han sagt att M.N inte får tala om vad som har skett eftersom man i så fall inte kan veta vad som kommer ske med henne. Vad gäller M.N:s berättelse skriver HD att den är

”sammanhängande, klar och detaljerad”²¹⁰,

och att det inte är

”någon punkt i den som ter sig svårförklarlig eller som eljest ger anledning betvivla att berättelsen återger vad som verkligen inträffat”²¹¹,

och inte heller skulle M.N

”i något hänseende frångått de uppgifter hon lämnade vid sin polisanmälan, vilken gjordes omedelbart efter händelsen”²¹².

I likhet med vad som sägs i avsnitt 3.1 om straffprocessuella utgångspunkter vid utsagoanalys betyder ovanstående uttalanden att HD kommenterar *kvaliteten på utsagan* och i och med de uttryck som används menar HD att den är av god kvalitet. Det faktum att HD väljer att ta med skrivelsen om att anmälan gjordes omedelbart efter händelsen tyder på att *tidpunkten för polisanmälan* har betydelse för bedömningen av åtalets trovärdighet, något som även Falconer menar har betydelse för bedömningen, se avsnitt 2.2.5.

HD uttalar även att

”[n]ågot beaktansvärt skäl till att M.N skulle ha velat sanningslöst tillvita A brottslig gärning har inte framkommit”²¹³.

Huruvida det finns skäl för *falska anklagelser* är alltså en omständighet som måste beaktas.

Det andra fallet gällde L som i en lägenhet har tvingat UB till samlag, där våldet har bestått i att UB, efter att lägenhetsdörren har låsts och hon tvingats röka cannabis, har blivit knuffad, slagen och fasthållen. Hotet bestod av att L har yttrat att han ska döda UB om hon inte gjorde som han ville. Det tredje fallet gällde återigen A som i sin lägenhet har tvingat M till samlag, där våldet har bestått i att A, efter att han låst lägenhetsdörren och förmått M att röka cannabis, har tagit strupgrepp på henne och med våld särat hennes

---

²¹⁰ NJA 1980 s. 725, s. 736.

²¹¹ Ibid, s. 736.

²¹² Ibid, s. 736.

²¹³ Ibid, s. 736.

ben. Hotet har bestått i att A yttrat att han skulle döda M om hon inte var tyst och låg stilla och därtill hållit sin knutna hand framför hennes ansikte. Dessa två övergrepp ska ha skett vid samma tillfälle. Flickorna har under loppets gång ändrat sin berättelse, exempelvis genom att M påstod att A har hållit henne i armen när de gick genom garagegången till lägenheten men uppgiften togs tillbaka under förhöret av A:s försvarare och anledningen till detta ska ha varit att

”hon sagt att uppgiften att A höll fast henne ’hörde ju till hela lögnen om bilen’”.²¹⁴

Vidare har både UB och M genom alla instanser uppgett att de blivit tvingade att röka hasch, vilket skiljde sig väsentligt från vad M uppgav i första förhöret hos polisen då hon påstod att hasch-rökandet varit frivilligt. Vidare ska båda övergreppen skett i en 120 cm bred säng när samtliga personer legat i sängen, UB och M ska ha legat bredvid varandra medan L och A låg ytterst. Varken UB eller M har märkt att de skett ett övergrepp mot den andra. Målsägandena kan inte heller beskriva respektive samlag i detalj. *Kvaliteten på utsagan* är alltså mindre god.

Ytterligare uppgifter som inger domstolen tvivel är att UB enligt mormo- dern uppträtt

”gladlynt och ’som vanligt’”.²¹⁵

efter det påstådda övergreppet. Utöver det redovisade är det fler osäkerhetsmoment i UB:s och M:s berättelser som gör att trovärdigheten är låg. HD ställer sig därför frågan

”vad de skulle kunna ha haft för anledning att polisanmäla männen och tillvita dem våld och hot om intet sådant förekommit”.²¹⁶

Även i detta fall är frågan huruvida det finns skäl för *falska anklagelser* för våldtäkt en omständighet som måste beaktas. Försvaret uppgav här att UB kan tänkas ha gjort anmälan som en förklaring till både familjen hon bodde hos och hennes pojkvän, om varför hon var borta hela natten, och när polisutredningen sedan sattes igång kunde hon inte ta tillbaka påstående utan istället sökt och fått stöd för påståendena hos M. HD ansåg inte åtalet ställt utom rimligt tvivel och friade således L och A från anklagelserna gällande våldtäkt.

3.2.3 NJA 1981 s. 253

I NJA 1981 s. 253 åtalades B för att ha tvingat S till samlag i en bil på en parkeringsplats. Den springande punkten var huruvida detta skulle bedömas som våldförande eller våldtäkt i och med att S inte kunde redogöra för om det var B:s manslem eller fingrar som varit inne i henne, men hon kunde

---

²¹⁴ NJA 1980 s. 725, s. 736.

²¹⁵ Ibid, s. 738.

²¹⁶ Ibid, s. 738.

däremot med säkerhet säga att B:s manslem varit i beröring med hennes könsdelar. Vad gäller S:s vittnesmål skriver HD att hon

”har i HD berättat i huvudsaklig överensstämmelse med vad hon tidigare uppgivit i målet”²¹⁷,

vilket betyder att hennes utsaga varit oförändrad och att *kvaliteten på utsagan* är god.

Gärningsmannen B:s historia har också varit bestående genom alla instanser men i HD tillade han att manslemmen inte har kommit i kontakt med S:s könsorgan, även om han med hjälp av sina fingrar försökte föra in manslemmen i S:s slida. Denna utsaga tycker HD är osannolik och lämnas därför utan beaktande.

Även om det inte blivit vederlagt att B:s manslem varit inne i S:s slida och att det känsliga umgänget därtill varit kort är dessa faktorer inte utslagsgivande vad gäller om brottet ska bedömas som våldtäkt eller våldförande. Istället resonerar HD kring de omständigheter varpå S kom att delta i bilfärden eller om hennes beteende i övrigt kan ha ingett B fel uppfattning. Här skriver HD att

”[v]arken de omständigheter under vilka S kom att delta i bilfärden eller hennes beteende i övrigt kan ha i något skede givit B uppfattningen, att hon var villig att inlåta sig på något intimare umgänge med honom”²¹⁸.

Återigen får målsägandens *beteende före övergreppet* betydelse för brottets svårighet, och om detta beteende har ingett gärningsmannen falska förhoppningar verkar en sådan omständighet i en förmildrande riktning. I detta fall har inga sådana förhoppningar getts och brottet bedömdes slutligen som våldtäkt istället för det mildare brottet våldförande.

3.3 NJA-fall 1984-1997

3.3.1 NJA 1986 s. 127

Brottet våldförande upphörde i och med lagändringen 1984 och istället infördes det i våldtäktsbestämmelsens andra stycke brottet mindre allvarlig våldtäkt. I NJA 1986 s. 127 var frågan om våldtäkten som I begått mot V skulle bedömas mindre allvarlig enligt 6 kap. 1 § 2 st eller att hänföra som våldtäkt enligt 1 st samma paragraf. HD konstaterar först och främst att tilltro ska sättas till den berättelse som V uppgett och påpekar att V

”inte i något skede givit I uppfattningen att hon var villig inlåta sig på intimt umgänge med honom”²¹⁹.

---

²¹⁷ NJA 1981 s. 253, s. 258.

²¹⁸ Ibid, s. 258f.

²¹⁹ NJA 1986 s. 127, s. 134.

Målsägandens *beteende före övergreppet* får betydelse även i bedömningen av detta fall.

Vidare skriver HD att departementschefen i propositionen uttrycker att övergrepp som föregåtts av samvaro mellan parterna över huvud taget inte bör leda till en mildare bedömning, något som justitieutskottet har betecknat som något onyanserat. Mot bakgrund av detta skriver HD att

”[v]id en samlad bedömning av de förut anförda omständigheterna i målet finner HD att den våldtäkt I gjort sig skyldig till ej kan betraktas som mindre allvarlig även om hänsyn tas till det förhållandet att V och I tidigare sammanlevt och även därefter haft intimt umgänge med varandra”.²²⁰

Parternas relation är således något som ingår i bedömningen och i vissa fall skulle kunna påverka den i mildare riktning.

3.3.2 NJA 1986 s. 414

NJA 1986 s. 414 handlade om en överfallsvåldtäkt företagen av J.B mot J.K och huruvida den skulle betraktas som mindre allvarlig enligt 6 kap. 1 § 2 st eller av normalgraden enligt samma paragraf 1 st. Enligt HD var det utrett att J.B:s manslem har nuddat J.K:s slida, att han under loppet av fem minuter fört sina fingrar fram och tillbaka i J.K:s slida, samt att han tvingat J.K att suga på hans manslem. HD skriver att

”[d]e bådas uppgifter om vad som hände [...] är delvis motstridiga. J.K har emellertid inför HD lämnat en klar och utförlig berättelse vars riktighet det saknas anledning att ifrågasätta i de delar där hon inte själv uttryckt tveksamhet”.²²¹

Vidare resonerar HD följande kring huruvida brottet ska anses som mindre allvarlig våldtäkt eller inte:

”Redan genom sitt förfarande under den första fasen av händelseförloppet har J.B gjort sig skyldig till våldtäkt. Våldet har visserligen inte lett till annat än helt obetydliga fysiska skador på J.K men likväl innefattat ett brutalt överfall. I den belägenhet som hon befann sig, på en enslig plats en vinternatt utlämnad åt en för henne helt främmande man, måste J.B:s uppträdande anses ha utgjort ett hot som för henne framstod som trängande fara”.²²²

HD dömde alltså J.B till våldtäkt enligt 6 kap. 1 § 1 st BrB. Trots att de uppgivit olika berättelser väljer ändå HD att förlita sig på J.K:s historia på grund av att den är klar och utförlig, vilket alltså indikerar att *kvaliteten på utsagan* är god.

3.3.3 NJA 1988 s. 40

Även i detta fall var frågan huruvida våldtäkten skulle bedömas som mindre allvarlig eller av normalgraden. N ska under en massage av A, i sitt egna gyms solarielokaler ha våldtagit A genom att tvinga henne till samlag. A:s

---

²²⁰ NJA 1986 s. 127, s. 135.

²²¹ NJA 1986 s. 414, s. 417.

²²² Ibid, s. 417.

fästman tränade regelbundet vid N:s gym och det var på hans inrådan som A hade besökt gymmet. HD konstaterar att A:s uppgifter måste bedömas med stor försiktighet och att stor vikt måste fästas vid uppgifter som talar emot utsagan. Exempel på en sådan uppgift som enligt HD inger tvekan är

”att en våldtäktshandling i det olästa och dåligt ljudisolerade solariet lätt hade kunnat upptäckas av de andra personer som enligt utredningen befann sig i träningslokalerna. N skulle alltså, om gärningspåståendet är riktigt, ha riskerat hela sin fortsatta verksamhet vid institutet”.²²³

Att HD väljer att resonera kring vad N skulle tänkas förlora på att genomföra en våldtäkt är anmärkningsvärt, framförallt eftersom ett sådant resonemang enbart är spekulativt då det är omöjligt att svara för hur en eventuell gärningsman, i detta fall N, har bedömt situationen och om han över huvud taget ens resonerat kring vad som skulle kunna gå förlorat vid en fällande våldtäktsdom och om ett sådant resonemang inkluderar hans gymverksamhet. Att en domstol tar ställning för vad en eventuell gärningsman skulle förlora på att företa en våldtäkt framstår som väldigt egendomligt, i synnerhet eftersom det spekulativa resonemanget används som en omständighet som talar emot A:s utsaga.

Vidare skriver HD att

”[a]ndra omständigheter som kan förefalla anmärkningsvärda, om en våldtäkt ägt rum, är att A inte på ett tidigt stadium kunde rädda sig undan eller hindra övergreppet framför allt genom att ropa på hjälp, utan i stället enligt egna uppgifter kunde tala relativt sansat med N både när han fögrep sig på henne och efteråt innan hon lämnade lokalerna”.²²⁴

Att offret ska slippa undan och dessutom ropa på hjälp är något som känns igen från de kända våldtäktsmyter som omskrivits i avsnitt 1.6.2. Att HD väljer att kommentera hur offret betett sig mot gärningsmannen under och efter övergreppet tyder på att *beteendet efter övergreppet* får betydelse för bedömningen.

När HD resonerar kring brottets grovhet väger de in den faktorn att A befunnit sig i en ”patientsituation” vilket motiverar en sträng bedömning, även om våldet enbart bestått av ett fysiskt betvingande genom en helt överlägsen styrka. HD uttalar även att gärningen inte kan

”anses mindre straffvärd än ett övergrepp utomhus av en för offret helt främmande person”.²²⁵

vilket tyder på att *överfallsvåldtäkten står som jämförande norm* som enligt HD utgör den värsta typen av våldtäkt.

---

²²³ NJA 1988 s. 40, s. 49.

²²⁴ Ibid, s. 49.

²²⁵ Ibid, s. 51.

3.3.4 NJA 1991 s. 83

Detta fall rörde makarna R och H, där R under äktenskapets gång skulle ha utsatt H för bland annat våldtäkter. Vad gäller att bedöma sanningshalten i H:s utsaga skriver HD

”[f]ör frågan om sanningshalten i utsagan har däremot den omständigheten betydelse att H under Bulgarienresan berättade för B.H och B.L att R misshandlat och våldtagit henne”.²²⁶

Att *offret berättar för utomstående om övergreppet* är således en faktor som ökar trovärdigheten. Vidare har H lämnat en

”lång och i sina detaljer sammanhängande berättelse. Det sätt på vilken den lämnats har gett ett trovärdigt intryck. Berättelsen stämmer i alla väsentliga avseende väl överens med de uppgifter som antecknats i TR:ns och HovR:ns domar”.²²⁷

Återigen är detta en indikation på att *kvaliteten på utsagan* är god.

I likhet med NJA 1980 s. 725 tar HD även i NJA 1991 s. 83 upp frågan huruvida offret skulle ha någon anledning för *falska anklagelser*. I det aktuella fallet skriver HD att

”[n]ågot beaktansvärt skäl till att H skulle ha velat sanningslöst tillvita R de brott som han åtalats för har inte framkommit”.²²⁸

Att parterna under tiden som de fysiska och sexuella övergreppen har haft frivilliga samlag är något som försvårar bedömningen eftersom det är osäkert i vilken mån R har förstått eller räknat med att H inte ville ha samlag.

Däremot är den omständigheten att R och H sammanlevt i en sexuell relation

”inte något som gör brotten mindre allvarliga”.²²⁹

vilket kan jämföras med HD:s resonemang i rättsfallet NJA 1986 s. 127 där HD också tar upp parternas sammanlevnad som en faktor som skulle kunna föranleda en mildare bedömning men som trots hänsyn till deras relation inte motiverat att döma den åtalade till mindre allvarlig våldtäkt. *Parternas relation* är alltså en omständighet som domstolen tar hänsyn till vid bestämningen av brottets grovhet.

3.3.5 NJA 1992 s. 446

I NJA 1992 s. 446 åtalades H för att ha våldtagit sin dotter C vid åtskilliga tillfällen. C har vid tillfällena varit både under och över 15 år, och i och med

---

²²⁶ NJA 1991 s. 83, s. 99.

²²⁷ Ibid, s. 99.

²²⁸ Ibid, s. 99.

²²⁹ Ibid, s. 101.

att hon vid några av tillfällena varit över 15 år behandlas även detta NJA-fall. HD konstaterar att C har

”lämnat en lång och i sina detaljer sammanhängande berättelse”²³⁰,

och att den

”[b]erättelsen överensstämmer också i allt väsentligt med vad C tidigare har uppgett”²³¹.

HD menar att den omständigheten att C uppgett i allt väsentligt samma saker i de olika förhören

”måste tillmätas betydelse vid bedömningen av tillförlitligheten av hennes utsaga”²³².

Bedömningen av de omständigheter som påverkar trovärdigheten respektive tillförlitligheten är således till viss mån sammanflätade eftersom en konstant berättelse i några av de ovanstående rättsfallen har inneburit en ökad trovärdighet för offret, till skillnad från det aktuella fallet där den konstanta berättelsen inneburit ökad tillförlitlighet av utsagan.

Den omständigheten att C har *berättat för utomstående om övergreppen* utgör

”ett starkt stöd för att det är fråga om ett verkligt händelseförlopp”²³³

och även här är detta något som talar för att offrets utsaga skulle vara sann.

En annan intressant omständighet är att C har för några väninnor berättat att hon blivit våldtagen av två pojkar i en skog nära hemmet. C har i alla förhör uppgett att detta varit en påhittad historia. Här väljer HD att tro på C och hennes trovärdighet skadas inte över huvud taget. Troligtvis är en avgörande faktor att hon i alla instanser och förhör hävdade att den varit påhittad. HD anför följande

”Sammanfattningsvis talar starka skäl för att våldtäkten i skogen aldrig har ägt rum utan att det är fråga om en påhittad historia. Som har anförts av S framstår det som naturligt att C, om hon hade utsatts för övergrepp av fadern, kände behov av att lämna från sig en berättelse om våldtäkt för att på det sättet ge en signal till omvärlden om vad hon hade varit med om.”²³⁴

Liksom i NJA 1980 s. 725 och NJA 1991 s. 83, tar HD upp frågan huruvida C kan ha någon anledning att företa *falska anklagelser* mot sin pappa. HD skriver

”att hon inte, såvitt framkommit, har haft något motiv för att beljuga fadern”²³⁵

---

²³⁰ NJA 1992 s. 466, s. 465.

²³¹ Ibid, s. 465f.

²³² Ibid, s. 466.

²³³ Ibid, s. 466.

²³⁴ Ibid, s. 467.

²³⁵ Ibid, s. 467.

Vidare anser HD att det är sannolikt att C har överdrivit frekvensen av övergreppen, men inte heller detta påverkar trovärdigheten av C:s utsaga. HD skriver att

”[ä]ven om antalet övergrepp är överdrivet förringar detta knappast trovärdigheten av C:s berättelse i stort. Enligt vad S har anfört är det naturligt att en person som i likhet med C befinner sig i kris har svårt för att fastslå exakt vad som har hänt och lätt gör sig skyldig till vissa överdrifter.”²³⁶

Inte heller den omständigheten att ingen av de övriga familjemedlemmarna har lagt märke till övergreppen inverkar på C:s trovärdighet och tillförlitlighet. Istället anför HD att det inte kan förutsättas att de släktingar som hörts har lämnat riktiga eller fullständiga uppgifter. I och med att C var underårig vid ett antal av tillfällena dömdes H till grov våldtäkt.

3.3.6 NJA 1996 s. 176

F har åtalats här för att ha våldtagit E i sin lägenhet då han, en natt efter ett restaurangbesök där han träffat E, bjudit upp henne på te. HD konstaterar att

”E:s berättelse vinner stöd framförallt av vad som har uppgetts om hennes tillstånd sedan hon kommit till A”²³⁷,

och till A kom E direkt efter övergreppet och A har vittnat om det tillstånd som E då befunnit sig i. Även i detta fall får alltså offrets *beteende efter övergreppet* betydelse för offrets trovärdighet.

HD ogillade åtalet med hänvisning till att bevisning angående spermafläckar från Statens Kriminaltekniska laboratorium var svårförenlig med E:s berättelse.

3.3.7 NJA 1997 s. 538

I NJA 1997 s. 538 har L blivit våldtagen av flera män sedan hon frivilligt satt sig i bilen tillsammans med en av männen som erbjöd L skjuts hem. Frågan för HD var bland annat huruvida L kunde anses ha befunnit sig i ett sådant hjälplöst tillstånd som avsågs i 6 kap. 3 § BrB och hennes alkoholförtäring var därför central för bedömningen. HD skriver:

”L:s egen uppgift att hon till följd av sin alkoholförtäring kände sig berusad framstår emellertid som trovärdig. Det förhållandet att hon inlät sig i handgemäng över en bagatell med väninnan A tyder också på att hon vid denna tidpunkt var alkohelpåverkad och mindre omdömesgill [...] Varken det förhållandet att vissa av de hörda männen lämnat avvikande uppgifter eller den omständigheten att K och S i HD modifierat sina tidigare lämnade uppgifter kan rubba den bild som framträder av L som påtagligt alkohelpåverkad, i vart fall under en stor del av natten”.²³⁸

---

²³⁶ NJA 1992 s. 466, s. 468.

²³⁷ NJA 1996 s. 176, s. 193.

²³⁸ NJA 1997 s. 538, s. 562.

HD väljer alltså att förlita sig på L:s uppgift och menar att hennes utsaga är trovärdig.

Vidare menar HD att L:s berättelse om varför hon följt med i bilen är trovärdig och motiverar detta med

”[a]tt L i sitt upprörda tillstånd skulle ha varit villig att medfölja i en bil på en raggarrunda framstår i och för sig som osannolikt”.²³⁹

HD tar också upp huruvida L har gjort motstånd eller inte trots att det inte krävs något motstånd från offrets sida för att det ska kunna dömas till våldtäkt.²⁴⁰ HD skriver att

”[h]ennes redogörelse för skälen till att hon inte gjorde något nämnvärt fysiskt motstånd har övertygat HD om att hon i sitt berusade tillstånd inte såg någon väg ut ur den situation i vilken hon befann sig, ensam i bilen med en man som uppträdde hotfullt och pockande och som föreföll henne inställd på att utan hänsyn till henne genomdriva sin vilja”.²⁴¹

Även i detta fall tar HD upp kvaliteten på offrets utsaga och skriver att

”L har lämnat en tämligen detaljrik berättelse”.²⁴²

Det är intressant att HD väljer att döma alla tre killar för sexuellt utnyttjande samt en av dem till våldtäkt med tanke på att L inte har återgett händelseförloppet korrekt. HD skriver att de

”har övervägt om L kan ha misstagit sig, när hon beskrivit det orala samlag som hon haft med S i badrummet. Hennes minne av nattens händelser är nämligen inte i alla hänseenden korrekt. Sålunda har hon tydligen misstagit sig beträffande identiteten hos en av de män som åkt i bilen från Marenplan till Måsnaren, eftersom hon trott att denne var S och inte, som var fallet, A. Hon förefaller också ha haft en felaktig minnesbild, när hon uppgivit att S varit närvarande i lägenheten vid Rösvägen och medföljt i bilen under en del av färden därifrån. Emellertid måste det, i ljuset av de händelser som föregått vistelsen i lägenheten vid Rösvägen, anses som uteslutet att hon på motsvarande sätt skulle göra ett misstag i fråga om S:s identitet”.²⁴³

Det framstår som om HD är väldigt överseende med L:s misstag i berättelsen och av någon anledning framstår hon som skyddsvärd trots att hon uppenbarligen innehar egenskaper som normalt sett inte framstår som skyddsvärda, exempelvis har hon slagits med sin väninna på krogen innan övergreppen skedde.

3.4 NJA-fall 1998-2004

Inga rättsfall som prövade våldtäkt mot vuxna förekom i HD under denna period. NJA 2004 s. 231, det s.k. Tumbafallet, prövades av HD år 2004 men

---

²³⁹ NJA 1997 s. 538, s. 562.

²⁴⁰ NJA 1988 s. 40.

²⁴¹ NJA 1997 s. 538, s. 563.

²⁴² Ibid, s. 563.

²⁴³ Ibid, s. 564.

under denna period motsvarade det företagna övergreppet inte våldtäkt och åtal för våldtäkt var därför inte aktuellt.

3.5 NJA-fall 2005-2014

3.5.1 NJA 2005 s. 712

Detta fall handlade bland annat grov kvinnofridskränkning och våldtäkt företagen av L mot hans hustru C. Angående åtalet för våldtäkt skriver HD att

”[m]edan C:s uppgifter om övriga övergrepp har präglats av stor detaljrikedom även i fråga om de omständigheter som föregick och inträffade efter övergreppen saknas sådana uppgifter när det gäller den påstådda våldtäkten. Hon har inte närmare kunnat placera händelsen i tiden”.²⁴⁴

Vad gällde våldtäkten skrev HD att

”[d]et finns alltså i denna del inte någon annan utredning än C:s egna uppgifter. I enlighet med vad som sagts i det föregående har dessa visserligen hög trovärdighet och denna förringas inte av att gärningen kom att anmälas först lång tid efter det att brottet påstås ha begåtts, i samband med att C hördes om de andra brotten”.²⁴⁵

HD tar alltså upp den omständigheten att anmälan kom sent efter händelsen men poängterar att detta inte påverkar trovärdigheten av utsagan. I NJA 1980 s. 725, avsnitt 3.2.2, påpekades också *tidpunkten för anmälan*, vilket i det fallet hade skett direkt efter övergreppet. Till skillnad från det aktuella fallet var den omständigheten att anmälan skett direkt efter övergreppet något som verkade i stärkande riktning för åtalet.

3.5.2 NJA 2008 s. 482 I

I NJA 2008 s. 482 I hade D stuckit in sina fingrar i L:s underliv medan hon sov. D hade avbrutit sitt handlande när L vaknat och klargjort att hon inte var intresserad av sexuellt umgänge. Att handlingen skett var ostridigt och HD hade istället att bedöma om detta var fråga om en mindre grov våldtäkt eller en våldtäkt av normalgraden. HD bedömde handlingen som mindre grov eftersom händelseförloppet varit kortvarigt och våld eller hot inte förekommit.

3.5.3 NJA 2009 s. 447 I

I detta fall hade Y våldtagit målsäganden genom att putta in henne i lägenhetens toalett och med en kniv mot henens hals hotat henne medan han genomförde vaginalt, analt och oralt samlag med henne. Enligt målsägande tvingade alltså Y till sig samlaget genom knivhot medan Y menar att de var överens om att ha sexuellt umgänge. Centralt för bedömning blir således knivhotet, menar HD:

---

²⁴⁴ NJA 2005 s. 712, s. 724.

²⁴⁵ Ibid, s. 725.

”[m]ed hänsyn till påståendets centrala betydelse för åklagarens talan är den avgörande frågan i målet om det sexuella umgänget framvingats under knivhot”.²⁴⁶

HD kommenterade även förundersökningen och skriver att det är

”ett rimligt krav att målsägandens berättelse till den del det är praktiskt möjligt blivit kontrollerad under förundersökningen, låt vara att brister i det avseendet inte utan vidare behöver leda till bedömningen att åtalet inte har blivit styrkt”.²⁴⁷

Kring målsägandens berättelse skriver HD att

”[m]ålsägandens berättelse om händelseförloppet är utförlig, levande och detaljerad och framstår till övervägande delar som sammanhängande och följdriktig. Detta gäller emellertid inte fullt ut i fråga om uppgifterna om hur Y hotade henne med kniv. Berättelsen om hur Y höll en kniv med den tandade delen hårt tryckt mot hennes hals i duschrummet är svår-förenlig med vad hon i övrigt berättat om händelseförloppet där. Berättelsen innehåller även andra inslag som är mindre väl förenliga med uppgiften att det sexuella umgänget ägde rum under knivhot, t.ex. att Y vid ett tillfälle under samlaget närmast bad om ursäkt liksom att han kramade och kysste henne när hon skulle lämna lägenheten”.²⁴⁸

Kvaliteten på utsagan är alltså god i och med att den är utförlig, levande och detaljerad. HD menar dock att Y inte kan ha knivhotat henne samtidigt som han vid ett senare tillfälle då de ska säga hejdå har bett om ursäkt och kramat och kysst henne. Att HD väljer att kommentera hur offret och gärningsmannen interagerat efter övergreppet tyder på att *beteendet efter övergreppet* får betydelse för bedömningen.

Målsägandens berättelse stärks av hennes reaktioner efter övergreppet i och med att under samtalet till SOS Alarm lät väldigt rädd och förtvivlad.²⁴⁹

Vid analys av kniven som låg framme påträffades det DNA-spår men dock inte från varken målsäganden eller Y. Det fanns dock en likadan kniv i ett köksskåp i lägenheten men den blev inte föremål för någon undersökning. Detta tillsammans med att rättsintyget inte ger något stöd för målsägandens berättelse, medför att hennes berättelse framstår som tvivelaktig. Det är dock intressant att sådana omständigheter i detta fall får avgörande betydelse för målet och att målsägandens trovärdighet och tillförlitlighet av uppgifterna blir så pass påverkade att åtalet inte kunde bifallas. Detta kan jämföras med fallet NJA 1997 s. 538 (avsnitt 3.3.7) där målsäganden blandat ihop identiteter och uppgivit andra inkorrekta uppgifter om händelseförloppet och fallet NJA 1992 s. 446 (avsnitt 3.3.5) där målsäganden överdrivit antalet övergrepp, men där båda åtalen bifölls.

Slutligen kommenterar HD även det faktum att Y:s vän A befann sig i rummet intill men att målsäganden inte påkallade hjälp:

---

²⁴⁶ NJA 2009 s. 447 I, s. 457.

²⁴⁷ Ibid, s. 456.

²⁴⁸ NJA 2009 s. 447 I, s. 457.

²⁴⁹ Ibid, s. 457.

”[d]et finns också anledning att nämna att det av målsägandens berättelse framgår att hon inte betraktade A som på något sätt medverkande till eller införstådd med det övergrepp som hon har berättat om men att hon ändå inte påkallade hjälp från dennes sida”.²⁵⁰

3.5.4 NJA 2009 s. 447 II

I NJA 2009 s. 447 II hade M blivit våldtagen av K när hon åkt hem till honom för att få hjälp med spanska. HD anförde, likt tidigare formuleringar i ovanstående rättsfall, följande kring M:s berättelse:

”[s]om tingsrätten har anförts har M lämnat sina uppgifter på ett sammanhängande och detaljerat sätt”.²⁵¹

HD skriver vidare att det dock inte går

”att komma ifrån att vissa inslag i hennes redogörelse väcker tvivel i fråga om K verkligen tilltvingat sig samlaget med våld på sätt åklagaren gjort gällande”.²⁵²

Till stöd för detta anføres att M till en början inte betecknade det som en våldtäkt, att det av läkarundersökningen inte framgår huruvida K har tilltvingat sig samlag samt att M och K har lämnat oförenliga uppgifter angående smstrafik som förekommit mellan dem efter händelsen. Att offret inte själv betecknar övergreppet som en våldtäkt innebär alltså tvivel huruvida det verkligen förekommit en våldtäkt.

Enligt M:s föräldrar har M varit väldigt upprörd vid hemkomsten från K men M har inte berättat vad upprördheten berodde på. När M några dagar senare däremot berättade om händelsen har M:s föräldrar blivit övertygade om att hennes sinnestillstånd den kvällen var kopplat till övergreppet. HD skriver att

”[d]et nu anförda talar för att M varit med om något som hon uppfattat som obehagligt, men det kan inte tas till intäkt för att hon tvingats till samlag”.²⁵³

Att M har pratat med sina föräldrar fungerar i detta fall inte som en omständighet som stärker M:s berättelse, vilket det i andra fall har gjort. Att offret efter övergreppet har berättat om övergreppet för andra är i NJA 1991 s. 83 och NJA 1992 s. 446 en omständighet som stärker offrets trovärdighet. I det aktuella fallet verkar det dock inte vara så. I NJA 1996 s. 176 får dessutom offrets sinnestillstånd betydelse för trovärdigheten och verkar i en stärkande riktning.

---

²⁵⁰ NJA 2009 s. 447 I, s. 458.

²⁵¹ NJA 2009 s. 447 II, s. 462.

²⁵² Ibid, s. 462.

²⁵³ Ibid, s. 462.

3.6 Slutsatser av HD:s våldtäktspraxis från 1965 till idag

Genom rättsfallsreferaten har jag kunnat urskilja sju stycken teman²⁵⁴ som har varit relevanta bevis och/eller omständigheter för HD:s prövning av våldtäktsmål. Dessa är

- Offrets beteende före, under och efter övergreppet
- Parternas relation
- Kvaliteten på utsagan
- Överfallsvåldtäkt som norm
- Tidpunkten för polisanmälan
- Falska anklagelser
- Offret berättar för utomstående om övergreppet

Relevansen för de olika temana har ibland förändrats allt eftersom och nedan kommer jag att visa hur den relevansen har förändrats. Dessutom kommer jag att resonera kring varför just dessa teman har fått betydelse i HD:s prövning av våldtäktsmål och deras koppling till mina teoretiska utgångspunkter. Gränsen mellan sakfrågor och bevisfrågor är inte skarp, vare sig i förarbeten eller i domstolen och straffrättsliga frågor och bevisfrågor är ofta sammanblandade. Således är även min indelning av de olika temana en sammanflätning av både sakfrågor och bevisfrågor men detta inverkar inte på slutsatsernas syfte.

3.6.1 Offrets beteende före, under och efter övergreppet

I fyra rättsfall²⁵⁵ resonerar HD kring *offrets beteende före övergreppet* och huruvida offrets handling har gett gärningsmannen uppfattningen att offret ville inlåta sig på ett intimare umgänge med honom. I det första fallet NJA 1967 s. 637 menar HD att bilfärden, en s.k. raggarfärd, hade företagits under sådana förhållanden att offret ingivit gärningsmannen uppfattningen att ett intimt umgänge skulle komma till stånd. Tvånget bestod inte av misshandel, vilket var kravet för att dömas till våldtäkt, men kvinnan hade skrikit och gråtit. Precis som Sutorius menar jag att kvinnans beteende blir betydelsefullt av två anledningar: dels för att hon gett mannen anledning att uppfatta att hon är sexuellt tillgänglig, dels att hon inte ansågs göra tillräckligt mycket motstånd.²⁵⁶

I NJA 1981 s. 253 och NJA 1986 s. 127 menar HD att offrets beteende inte ingivit gärningsmannen uppfattningen att intimt umgänge skulle komma till

---

²⁵⁴ Olika teman som är relevanta bevis och/eller omständigheter vid HD:s prövning tas även upp av exempelvis Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 118-127, Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 169-206, Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Boëthius, *Skylla sig själv* och Wennstam, *Flickan och skulden: en bok om samhällets syn på våldtäkt*.

²⁵⁵ NJA 1967 s. 673, NJA 1981 s. 253, NJA 1986 s. 127 och NJA 1997 s. 538.

²⁵⁶ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 87f.

stånd. I det sista fallet, NJA 1997 s. 538, menar HD att offret inte frivilligt kan ha valt att följa med på en raggarrunga. Varför detta spelade roll för trovärdigheten beror förmodligen, som konstaterats, på att HD i NJA 1967 s. 673 indirekt konstaterat att frivilligt följa med på en raggarrunda betyder att man är villig att företa sexuellt umgänge eller i vart fall har man ingett motparten den uppfattningen. De första två fallen föll under 1965 års lag då kvinnans beteende före övergreppet uttryckligen fick konsekvenser för om brottet skulle betraktas som våldtäkt eller det mildare brottet våldförande. Utifrån den aspekten är det fullt logiskt att det i de två rättsfallen resoneras kring detta. De senare två rättsfallen föll under 1984 års lag vilken inte framhöll kvinnans beteende före övergreppet som en aspekt att ta hänsyn till vid bedömningen av våldtäktsbrottet annat än för uppsåtsbedömningen. Trots detta får offrets beteende före övergreppet betydelse för hur domstolen bedömer fallet, det vill säga att offren har gjort klart för gärningsmännen att de inte vill ha sexuellt umgänge och inget i deras beteende har föranlett gärningsmannen någon annan uppfattning. Genom detta uttrycker HD fortfarande ett synsätt som ligger i linje med det synsätt som präglade lagstiftningen och tillämpningen innan 1984 års lagändring, det vill säga uppfattningar kring vad som är normalt och rationellt i en våldtäktsituation och förväntningar på hur kvinnan bör bete sig.²⁵⁷

Både lagstiftningen och tillämpningen i HD präglas alltså fram till fallet 1997 av uppfattningen att kvinnans beteende före det påstådda övergreppet har betydelse för våldtäktsbrottet, trots att ett övergrepp efter 1984 skulle kunna rubriceras som våldtäkt oberoende av kvinnans handlande före övergreppet.²⁵⁸ Betydelsen av kvinnans handlande före övergreppet kan härledas från de våldtäktsmyter som florerade både 1976 och 1998: att kvinnor lockar män till våldtäkt och att våldtäkten sker impulsivt eftersom det är kvinnan som med sitt beteende som orsakat att mannen våldtog henne.²⁵⁹ Än idag finns uppfattningen att kvinnor ”ber om det”²⁶⁰ vilket är en av myterna på listan från 2006 och vid undersökningar av underrättspraxis²⁶¹ kan det konstateras att kvinnans beteende före övergreppet även idag har betydelse för uppsåtsbedömningen.

I NJA 2004 s. 231 konstaterade HD att bristen på samtycke är grundläggande för prövningen av om våldtäkt förekommit och fungerar som bevis för att det sexuella umgänget inte varit frivilligt. Utifrån ett feministiskt perspektiv ter det sig märkligt att samtyckesbedömningen skulle påverkas av tidigare beteende eftersom samtycke är något som ges vid varje enskilt tillfälle. Samtycke till sex kan således inte ges till framtida sexuella förbindel-

---

²⁵⁷ Se Sutorius och Kaldals argumentation angående NJA 1986 s. 127 i *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 67.

²⁵⁸ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 49.

²⁵⁹ Se Boëthius, *Skylla sig själv*, s. 37, 49 och 74 och Abbot och Wallace, *Introduktion till sociologi: feministiska perspektiv*, s. 285.

²⁶⁰ Kelly, Temkin och Griffiths, *Section 41: an evaluation of new legislation limiting sexual history evidence in rape trials*, s. 2.

²⁶¹ Se exempelvis Ulrika Anderssons avhandling *Hans (ord) eller hennes* och examensarbetet ”Jag trodde att hon ville” – en genusteoretisk analys av domstolarnas bedömning av gärningsmannens uppsåt vid våldtäkt av Madeleine Burevik Törnqvist.

ser, även om det är med samma partner. Med det i beaktande blir det således märkligt att uppsåtet skulle påverkas och att det framgångsrikt kan hävdas att gärningsmannen trodde att offret ville baserat på att hon har velat tidigare.²⁶²

I tre rättsfall²⁶³ resonerar HD kring *offrets beteende under övergreppet*. I NJA 1988 s. 40 skriver HD att det är anmärkningsvärt att offret inte kunde rädda sig undan eller hindra övergreppet genom att ropa på hjälp, men trots detta väljer de att förlita sig på offrets utsaga. I detta fall uttalar även HD att något fysiskt motstånd inte är nödvändigt om ”kvinnan på annat sätt gör klart att hon motsätter sig mannens önskan eller avsikt”.²⁶⁴ Det är tydligt att motståndet och beteendet under övergreppet är centralt för domstolens bedömning av våldtäktsbrottets uppfyllande, något som även framträder i NJA 1997 s. 538. På ungefär samma sätt som HD diskuterar varför offret inte har ropat på hjälp i 88-fallet resonerar HD kring detta i NJA 2009 s. 447 I. Att offrets förväntas ropa på hjälp när detta enligt domstolen är möjligt tillsammans med att offret förväntas göra motstånd mot förövaren faller under våldtäktsmyten att alla som är utsatta för en våldtäkt kommer att göra motstånd och försöka komma undan.²⁶⁵ Detta är problematiskt eftersom offer ibland reagerar genom att vara passiva och inte bemöta övergreppet med motstånd, vilket belystes först i och med förarbetena till 2013 års lagändring.²⁶⁶

Att kvinnan med sitt beteende före övergreppet inte ska ha lockat mannen till våldtäkt tillsammans med att hon under övergreppet ska ha gjort motstånd producerar en bild av kvinnans kropp som tillgänglig och öppen fram till dess att offret har protesterat. Det är således en inställning som tyder på att det föreligger ett JA från kvinnan fram till dess att hon uttryckt NEJ, istället för att ett NEJ föreligger fram till dess att kvinna uttryckt JA. MacKinnon har ett liknande resonemang och menar att eftersom den legala definitionen av våldtäkt tar sin utgångspunkt i kvinnans ovilja till samlag, som kommer till uttryck genom tvånget i form av våld eller hot, bidrar det till föreställningen att om kvinnor inte tydligt säger nej så vill de alltid ha samlag.²⁶⁷ I enlighet med vad Andersson framför i sin avhandling *Hans (ord) eller hennes* anser jag att detta i sin tur betyder att kvinnans sexualitet ses som passiv eftersom hon enbart kan reagera på mannens initiativ istället för att själv vara en aktiv del av initiativtagandet.²⁶⁸

---

²⁶² Jämför exempelvis Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 95.

²⁶³ NJA 1988 s. 40, NJA 1997 s. 538 och NJA 2009 s. 447 I.

²⁶⁴ Se NJA 1988 s. 40, s. 49.

²⁶⁵ Se avsnitt 1.6.2 om våldtäktsmyter.

²⁶⁶ Se avsnitt 2.6.1 och prop. 2012/13:111 s. 24ff.

²⁶⁷ Ekström, *Trovärdighet och ovärdighet: Rättsapparaten hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott Stockholm 1946-1950*, s. 27. Jämför även med Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*.

²⁶⁸ Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 237.

I fem rättsfall²⁶⁹ resonerar HD kring *offrets beteende efter övergreppet*. Även detta har betydelse för om våldtäktsbrottet kan anses uppfyllt enligt HD. I NJA 1980 s. 725 har flickorna inte uppvisat tillräckliga reaktioner utan istället varit gladlynta och betett sig som vanligt.²⁷⁰ I NJA 1988 s. 40 menar HD att det är märkligt att offret har kunnat prata sansat med gärningsmannen efter övergreppet och liknande resonemang förs i NJA 2009 s. 447 I. Interaktionen med gärningsmannen är alltså en viktig indikation på huruvida ett övergrepp egentligen har förelegat eller inte. Domstolens resonemang visar därför en uppfattning som betyder att om en våldtäkt förelegat borde offret varken vilja eller kunna prata med gärningsmannen. Detta synsätt finns alltså både i fallet från 1988 och fallet från 2009 och har således hållit i sig över tid. Ingen hänsyn tas alltså till det faktum att, i likhet med ”spela död”-reaktionen, kan ett beteende som innebär en civiliserad konversation med gärningsmannen utgöra både tecken på att offret fortfarande är rädd och att offret är i chock. Ett civiliserat samtal med gärningsmannen bör därför inte innebära eller vara en omständighet som pekar i riktningen att inget brott har begåtts. I NJA 1996 s. 176 stärks målsägandens berättelse av hennes reaktioner efter övergreppet och liknande resonemang kring offrets sinness tillstånd förs i NJA 2009 s. 447 I då offret upplevdes som rädd och förvirrad i samtalet till SOS Alarm. I NJA 2009 s. 447 II menar dock HD att målsägandens upprädda sinness tillstånd inte kan tas till intäkt för att en våldtäkt förekommit.

Offrets beteende före, under och efter övergreppet är omständigheter som sedan brottsbalkens införande har påverkat tillämpningen av våldtäktsbrottet i domstol och varit viktiga för bedömningen om brottet uppfyllts eller inte. Innan 1984 års lagändring hade dock offrets beteende före övergreppet en annan viktigare betydelse för bedömningen och kunde till och med föranleda en mildare rubricering. Över en lång tidsperiod är alltså dessa tre omständigheter bestående för HD:s prövning av våldtäktsmål, trots att uppfattningar om beteendet före, under och efter övergreppet är starkt förknippade med de våldtäktsmyter som florerat kring hur ett offer bör bete sig istället för hur våldtäktsoffer kan bete sig före, under och efter ett sexuellt övergrepp. Sådana äldre moralföreställningar motiverade avskaffandet av brottet våldförande 1984²⁷¹ men fortfarande finns offrets beteende efter övergreppet med i HD:s erfarenhetssatser som talar för att utsagan är sann²⁷², det vill säga att offret ska ha uppvisat reaktioner efter övergreppet. För mig framstår detta som å ena sidan motsägelsefullt. Å andra sidan vill jag argumentera för att det skett en förskjutning av vad som anses rimligt att väga in i bedömningen av våldtäktsbrottet, från kvinnans beteende *före* övergreppet till kvinnans beteende *under och efter* övergreppet. Även Diesen och Diesen poängterar att fördomar om mindre (eller helt) irrelevanta omständigheter kommer fram i bedömningen av kvinnans beteende under och efter det på-

---

²⁶⁹ NJA 1980 s. 725, NJA 1988 s. 40, NJA 1996 s. 176, NJA 2009 s. 447 I och NJA 2009 s. 447 II.

²⁷⁰ Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 204.

²⁷¹ Se avsnitt 2.3.1.

²⁷² Se avsnitt 3.1.

stådda övergreppet.²⁷³ Eftersom resonemang kring kvinnans beteende före övergreppet fått stor medial uppmärksamhet ända sedan 80-talet menar jag att den omständigheten har frångåtits sin relevans och istället har fokus skiftat till kvinnans beteende under och efter övergreppet. Eftersom rättens syn på kvinnans beteende under och efter övergreppet inte fått lika stor uppmärksamhet och heller inte granskats i lika stor utsträckning finns det utrymme för domstolen att i dessa två situationer använda sig av fördomar eller floskler kring ett rationellt beteende i högre utsträckning än vad gäller beteendet före övergreppet.

Diesen och Diesen har med utgångspunkt i ett examensarbete från juristlinjen²⁷⁴ konstaterat att tingsrätterna använder sig av offrets reaktioner på olika vis beroende av om domen blir friande eller fällande. Friande domar motiveras med argument om hur offret rimligen borde ha betett sig och offrets beteende används således som en faktor som sänker offrets trovärdighet, medan fällande domar ursäktar offrets orimliga reaktioner med hänvisning till rädsla eller förvirring. Ett önskvärt beteende så som att offret ska ha ropat på hjälp kan alltså beroende på om domen är fällande eller friande ges mer eller mindre relevans. Relevansen av offrets beteende är också baserat på huruvida bevisen anses räcka för fällande dom, om bevisen räcker så ges offrets beteende liten betydelse, men om bevisen inte räcker så lyfts offrets bristande beteende fram. I förlängningen menar de att detta innebär att friande domar baseras på fördomar för att motivera sitt ställningstagande medan fällande domar visar insikter om våldtäktsoffers beteende.²⁷⁵ Detta resonemang skulle tänkbart även kunna appliceras på HD:s praxis. Istället för att utvecklingen har gått mot att offrets beteende får allt mindre relevans skulle det istället kunna sägas att beteendet ges relevans när det passar bevisningen. Relevansen av offrets beteende skulle i så fall anses vara kopplad till bevisningen och ges inget självständigt värde.

Slutligen menar jag i likhet med Sutorius att om våldtäktsbestämmelsens skyddsintresse ska tillgodoses i praktiken krävs det att domstolen tillämpar

”befintlig kunskap och beprövad erfarenhet kring normalitet och rationalitet istället för fördomar när det gäller hur någon förväntas bete sig före, under eller efter ett sexuellt övergrepp”²⁷⁶.

3.6.2 Parternas relation

I två rättsfall²⁷⁷ resonerar HD kring *parternas relation*. I NJA 1986 s. 127 tas *parternas relation* upp som något som beaktas för graden av våldtäkt och i detta fall kunde våldtäkten inte betraktas som mindre allvarlig även om hänsyn togs till att parterna haft en relation. Detta står i kontrast till

---

²⁷³ Diesen och Diesen, *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, s. 43.

²⁷⁴ Examensarbetet *Domstolars antaganden om våldtäktsdrabbades normala beteenden* av Johanna Svensson.

²⁷⁵ Diesen och Diesen, *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, s. 44f.

²⁷⁶ Sutorius, *Den rättsliga prövningen av våldtäkt och kvinnors sexuella självbestämmanderätt – reflektioner med anledning av en rättsfallskommentar* i JT 1997/1998, s. 1306.

²⁷⁷ NJA 1986 s. 127 och NJA 1991 s. 83.

HD:s resonemang i rättsfallet NJA 1991 s. 83 där domstolen fastslår att *parternas relation* inte har någon betydelse för bedömningen av brottets svårighetsgrad.

För denna omständighet har detta alltså skett en utveckling i HD, från att det påverkar brottets svårighetsgrad till ett klart ställningstagande för att det inte ska påverka svårighetsgraden. Redan i och med lagändringen 1984 skulle parternas relation inte påverka våldtäktsbrottets bedömning men ändock är det en faktor som HD tar hänsyn till vid svårighetsgraden i fallet från 1986. Detta tyder på att lagstiftaren har velat vara i framkant i utvecklingen av en lagstiftning som värnar den sexuella integriteten och inte grundas på moralföreställningar men där domstolen inte hängt med i den utvecklingen. Först fem år efter rättsfallet, och sju år efter lagändringen, ändrar HD kurs och sätter ner foten på samma plats som lagstiftaren. Att parternas relation inte ska få betydelse för bedömningen av brottets svårighetsgrad ligger i linje med ett starkt skydd för kvinnans självbestämmande och bekämpar även myten om att våldtäkt utförs av främlingar och att riktig våldtäkt är överfallsvåldtäkt.²⁷⁸

3.6.3 Kvaliteten på utsagan

I sex rättsfall²⁷⁹ resonerar HD kring *kvaliteten på utsagan*. I avsnitt 3.1 omnämns de erfarenhetssatser som ett offers utsaga prövas mot och som har utarbetats av HD. NJA 1980 s. 725 är första gången HD använder sig av formuleringen att utsagan är lång, sammanhängande och detaljerad och dessutom oförändrad sedan polisanmälan. Även i NJA 1981 s. 253 använder sig HD av konstanskriteriet som en faktor som ökar offrets trovärdighet. Liknande resonemang och formuleringar återfinns alltså i sammanlagt sex rättsfall och sträcker sig över en period av 23 år och det är tydligt att en berättelse som är lång, sammanhängande, klar, detaljrik och konstant bidrar till utsagans trovärdighet. Som tidigare nämnts i avsnitt 3.1 har dessa kriterier ifrågasatts och att en utsaga ska vara sammanhängande för att vara trovärdig stämmer enligt Sutorius inte överens med forskning som menar att sanningsenliga utsagor oftast återberättas ostrukturerat och att det dessutom är svårt för en lögnare att berätta en utsaga i icke kronologisk ordning.²⁸⁰ Trots kritik verkar HD fast beslutna om att fortsätta använda sig av dessa kriterier som intyg på utsagans kvalitet.

Diesen och Diesen menar dessutom att det kan bli problematiskt om, i detta fall tingsrätten, inte visar *hur* dessa kriterier uppfylls utan istället använder dem som ”honnörsord”.²⁸¹ Denna kritik kan även riktas mot HD där det inte heller av domskälen utförligt framgår på vilket sätt som offret har uppfyllt kriterier så som en sammanhängande, detaljrik och klar berättelse.

---

²⁷⁸ Se avsnitt 1.6.2.

²⁷⁹ NJA 1986 s. 414, NJA 1991 s. 83, NJA 1992 s. 446, NJA 1997 s. 538, NJA 2009 s. 447 I och NJA 2009 s. 447 II.

²⁸⁰ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 186.

²⁸¹ Diesen och Diesen, *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, s. 42.

3.6.4 Överfallsvåldtäkt som norm

I två rättsfall²⁸² resonerar HD kring *överfallsvåldtäkten som norm*. NJA 1986 s. 414 utgör ett exempel på en typisk överfallsvåldtäkt med enda skillnaden att våldet inte varit särskilt grovt. Vid den här tiden är det graden av våld och hot som ska vara avgörande för brottets svårighetsgrad och trots att inte särskilt mycket våld har använts menar HD ändå att situationen där offret varit helt utlämnad åt en främmande man på enslig plats en vinternatt föranleder att graden av hot är tillräckligt högt för att döma till våldtäkt av normalgraden. Enligt min mening tyder detta på att det faktum att det är just en överfallsvåldtäkt det rör sig om har fått betydelse för domstolens inställning och syn på offret. HD verkar genom sina uttryck anse att hon är extra skyddsvärd och verkar ha mer förståelse för offret i denna situation än i andra typer av våldtäktssituationer. Detta i sin tur indikerar att överfallsvåldtäkten anses som norm. Wennstam menar dessutom att en överfallsvåldtäkt ligger i linje med det idealiska offret²⁸³ och parallellt till detta kan det hävdas att överfallsvåldtäkten är den idealiska våldtäkten. Sutorius menar till skillnad från detta att HD:s bedömning ger uttryck för en förnyad syn på kvinnokroppens tillgänglighet och att HD, till skillnad från underinstanserna (som dömdes till mindre allvarlig våldtäkt), visar en ny inställning till våldtäktsbegreppet där kränkningen ges en större tyngd.²⁸⁴

Att överfallsvåldtäkten, i vart fall fram till 1988, ansågs som norm bekräftas i NJA 1988 s. 40 där HD skriver att det faktum att offret befunnit sig i en patientsituation inte ska anses mindre straffvärd än ett övergrepp utomhus av en för offret helt främmande person. Av uttalandet står det klart att HD har överfallsvåldtäkten som jämförelseobjekt, där överfallsvåldtäkten utgör den värsta typen av våldtäkt och på så vis är toppen på en hierarki av våldtäktssituationer. I senare rättsfall har det inte framkommit formuleringar som tyder på att HD fortfarande skulle ha en sådan hierarkisk indelning av våldtäktssituationer, eller i vart fall inte på så vis att överfallsvåldtäkten skulle utgöra toppen av hierarkin. Detta får anses som positivt i ljuset av att överfallsvåldtäkten som norm är skadlig med tanke på att de flesta våldtäkter begås i hemmet och att ett sådant synsätt har sin grund i ett skyddsintresse som ser till mannens ära eller kvinnan som mannens egendom (se avsnitt 2.7.1 för utförlig analys av våldtäktsbestämmelsens skyddsintresse och skyddsobjekt) eftersom det då inte skulle vara lika allvarligt om mannen i en relation våldtar sin partner.

3.6.5 Tidpunkten för polisanmälan

I två rättsfall²⁸⁵ resonerar HD kring *tidpunkten för polisanmälan*. Enligt HD:s erfarenhetssatser (se avsnitt 3.1) ska tidpunkten för polisanmälan vara så nära övergreppet som möjligt för att omständigheterna ska tala för en sann utsaga. I NJA 1980 s. 725 tar HD upp det faktum att polisanmälan gjordes

²⁸² NJA 1986 s. 414 och NJA 1988 s. 40.

²⁸³ Wennstam, *Flickan och skulden: en bok om samhällets syn på våldtäkt*, s. 95f.

²⁸⁴ Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 69.

²⁸⁵ NJA 1980 s. 725 och NJA 2005 s. 712.

direkt efter händelsen vilket tyder på att detta hade betydelse för bedömningen av åtalets trovärdighet. Detta är en omständighet som även Falconer menar har betydelse för bedömningen (avsnitt 2.2.5) och med tanke på att hans artikel skrevs 1975 och dessutom ger uttryck för väldigt gamla moralföreställningar om kvinnans beteende ter det sig märkligt att en sådan erfarenhetssats fortfarande får betydelse utsagans trovärdighet. Dessutom är detta enligt Kelly, Temkin och Griffiths en våldtäktsmyt i modern tid.²⁸⁶ Att det spelar roll när i tiden offret väljer att anmäla fick minskad betydelse med rättsfallet NJA 2005 s. 712 där HD menar att trovärdigheten inte förringas av att gärningen anmäldes långt efter händelsen. Numera får därför tidpunkten för polisanmälan inte anses vara en omständighet som påverkar trovärdigheten av offrets utsaga vilket är väldigt positivt med tanke på att de flesta våldtäkter inte över huvud taget anmäls. Att inte anmäla betyder inte att en våldtäkt inte ägt rum lika lite som att anmäla senare betyder att offret ljuger.

3.6.6 Falska anklagelser

I tre rättsfall²⁸⁷ resonerar HD kring det faktum att det inte verkar finnas någon anledning för offret att *falskt anklaga* gärningsmannen. Fallen är från 1980, 1991 och 1992 och därefter har det inte förekommit att HD uttryckligen resonerat kring huruvida offret haft skäl för en falsk våldtäktsanklagelse. Att kvinnor falskt anmäler våldtäkter är en myt som fått leva kvar från 1976 ända till idag (se avsnitt 1.6.2), men har däremot inte fått utrymme i resonemangen av HD sedan NJA 1992 s. 446. Det är dock anmärkningsvärt att HD i tre fall, låt vara att alla tre fall prövades innan lagändringen 1998, understryker att det inte framkommit några skäl för falska anklagelser och genom detta bidrar till en fortsatt cementerad bild av att falska våldtäktsanklagelser är vanliga och något som måste beaktas vid varje anmälan. Dessutom så tjänar ett sådant resonemang till att kollektivt misstänkliggöra kvinnans anmälan eftersom det sänder signalen att när våldtäkt anmäls kommer det att beaktas om det finns något motiv till denna anmälan, annan än att offret har upplevt att ett sexuellt övergrepp har skett. Det hade varit intressant att jämföra om HD i lika många fall under samma tidsperiod resonerar på liknande vis vad gäller anmäld misshandel som skett på ”krogen”. Troligtvis inte, vilket betyder att HD tog sin utgångspunkt i ett förlegat synsätt som misstänkliggör kvinnan. Utvecklingen har dock gått mot att inte behandla motiv till falska anklagelser som något som beaktas i bedömningen av offrets trovärdighet, i vart fall inte i HD. Advokaten Ulf Lundman uttalade sig i tidskriften Advokaten 8/07:

”Ibland är det sanningen som är skälet för en anmälan. Men ofta är det verkliga skälet *pengar, prestige eller publicitet*. Och det är endast när alla i rättsväsendet utgår ifrån att det är något av dessa tre skäl som ligger bakom anmälan, till dess annat bevisats, som vi kan skyddas från att dömas oskyldiga”²⁸⁸.

²⁸⁶ Kelly, Temkin och Griffiths, *Section 41: an evaluation of new legislation limiting sexual history evidence in rape trials*, s. 1.

²⁸⁷ NJA 1980 s. 725, NJA 1991 s. 83 och NJA 1992 s. 446.

²⁸⁸ Diesen och Diesen, *Felaktiga föreställningar om falska våldtäktsanmälningar gör att de mest utsatta kvinnorna sviks* i Advokaten 2008.

Uttalandet visar att trots att det inte längre är en omständighet som HD uttryckligen förhåller sig till i sina domskäl så florerar denna typ av våldtäktsmyt fortfarande hos verksamma jurister. Diesen och Diesen menar att detta bidrar till att svika de svagaste kvinnorna, nämligen tonårstjejerna och de särskilt utsatta. Dessutom spår det på fördomar om att många våldtäktsanmälningar är falska vilket i sin tur återspeglas i en misstro mot alla offer som inte kan uppvisa skador.²⁸⁹

3.6.7 Offret berättar för utomstående om våldtäkten

I tre rättsfall²⁹⁰ resonerar HD kring att *offret har berättat för utomstående om övergreppet*, vilket ökar offrets trovärdighet. Fallen sträcker sig från 1991 till 2009 och verkar därför vara en omständighet som är bestående för att öka offrets trovärdighet. Å ena sidan kan det argumenteras för att det är bra att HD ser detta som en omständighet som stärker utsagans sanningshalt, å andra sidan kan det bli problematiskt i de fall ett offer inte har berättat för någon utomstående och att det i så fall skulle verka som en omständighet som sänker offrets trovärdighet. Eftersom sexuella övergrepp ofta är förknippade med skam och skuld skulle en sänkt trovärdighet vid uteblivet berättande vara negativt för många offer.

3.6.8 Sammanfattning

Genom rättsfallsreferaten har jag kunnat urskilja sju stycken teman²⁹¹ som har varit relevanta bevis och/eller omständigheter för HD:s prövning av våldtäktsmål. Dessa är

- Offrets beteende före, under och efter övergreppet
- Parternas relation
- Kvaliteten på utsagan
- Överfallsvåldtäkt som norm
- Tidpunkten för polisanmälan
- Falska anklagelser
- Offret berättar för utomstående om övergreppet

Vad gäller *offrets beteende före, under och efter övergreppet* menar jag att när betydelse ges till dessa tre faktorer förtas fokus från själva övergreppet. När kvinnan inte har betett sig så som domstolen vill att hon idealiskt ska ha gjort (läs mer om detta i avsnitt 1.6.2.2) skuldbeläggs kvinnan. Ett sexuellt övergrepp är en handling som utförs av den som förövar den, inte offret och

---

²⁸⁹ Diesen och Diesen, *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, s. 66ff.

²⁹⁰ NJA 1991 s. 83, NJA 1992 s. 446 och NJA 2009 s. 447 II.

²⁹¹ Olika teman som är relevanta bevis och/eller omständigheter vid HD:s prövning tas även upp av exempelvis Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 118-127, Andersson, *Hans (ord) eller hennes?*, s. 169-206, Schelin, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Boëthius, *Skylla sig själv* och Wennstam, *Flickan och skulden: en bok om samhällets syn på våldtäkt*.

således kan man inte, som HD tidigare gav uttryck för, vara medskyldig till sitt eget övergrepp. När det kommer till *parternas relation* har det skett en utveckling mot att det har fått mindre betydelse i bedömningen av våldtäktsbrottet. Redan i och med lagändringen 1984 skulle parternas relation inte påverka våldtäktsbrottets bedömning men ändå är det en faktor som HD tar hänsyn till vid svårighetsgraden i ett fall från 1986. Detta tyder på att lagstiftaren har velat vara i framkant i utvecklingen av en lagstiftning som värnar den sexuella integriteten och inte grundas på moralföreställningar men där domstolen inte hängt med i den utvecklingen.

Formuleringar som berör *kvaliteten på utsagan* har stått oförändrade sedan 80-talet. Mot kriterierna som HD använder sig av kan det riktas kritik dels på grund av att de anses som oförankrade i den forskning som finns kring hur våldtäktsoffer beter sig, dels på grund av att HD i sina domslut inte visar *hur* kriterierna blivit uppfyllda.²⁹² I ett flertalet rättsfall har det framkommit att HD anser att *överfallsvåldtäkten är normen* och placerar överfallsvåldtäkten längst upp i en hierarki av våldtäkter. I senare rättsfall har inget i domskälen uttryckt en sådan inställning vilket jag menar är positivt eftersom de flesta våldtäkter begås i en bostad.

Tidpunkten för polisanmälan har tidigare varit en omständighet som stärker offrets trovärdighet om den gjorts i nära samband till övergreppet. På senare tid har betydelsen av tidpunkten för anmälan minskats, i vart fall enligt HD:s praxis. Likaså vad gäller *falska anklagelser* har detta i tidigare domar från HD varit en omständighet som diskuteras i domskälen. Domarna som kom efter 1993 har inte tagit upp falska anklagelser som en omständighet att beakta. Både tidpunkten för polisanmälan och falska anklagelser är våldtäktsmyter som florerat sedan brottsbalkens införande och att HD numera inte resonerar kring dessa omständigheter i domskälen tyder på att de inte ges lika stor relevans för trovärdighetsbedömningen av offret. HD har även haft en tendens att ge offret högre trovärdighet om hon *berättar för någon utomstående om övergreppet*. Det är problematiskt om ett offers trovärdighet sänks på grund av att hon inte berättat för någon om övergreppet eftersom sexuella övergrepp ofta är förknippade med skam och skuld skulle en sänkt trovärdighet vid uteblivet berättande vara negativt för många offer.

Slutligen kan det konstateras att omständigheter som är starkt förknippade med våldtäktsmyter och fördomar kan sägas ha fått minskad betydelse i HD:s praxis, i vart fall enligt domskälen.

---

²⁹² Se Sutorius och Kaldal, *Bevisprövning vid sexualbrott*, s. 186 och Diesen och Diesen, *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, s. 42.

4 Jämförelse mellan utvecklingen av våldtäktslagstiftningen och HD:s våldtäktspraxis från 1965 till idag

Detta kapitel besvarar min tredje frågeställning, nämligen:

Vilka likheter och skillnader finns vid en jämförelse mellan utvecklingen av de två områdena?

Jämförelsen mellan utvecklingen av våldtäktslagstiftningen och våldtäktspraxisen är relevant eftersom jag anser att allmänheten uppfattar dessa två som den yttersta avspeglings- och syn på våldtäkt. För att studera våldtäktsbrottets utveckling blir det således viktigt att jämföra både lagstiftningen och tillämpningen. I likhet med Ekström menar jag att det verkar finnas en diskrepans mellan lagstiftarens avsikt att med lagen hårt bestraffa dessa brott och tillämpning som fallerar i och med att så få ärenden leder till fällande domar.²⁹³

Det som först och främst kan konstateras är att både lagstiftaren och rättstillämpningen, det vill säga HD, visar att de vill gå ifrån gamla förhållnings- och föreställningar kring kvinnors roll i samhället. Exempel på detta är att det i flertalet förarbeten²⁹⁴ nämns att gamla moralföreställningar inte ska prägla lagstiftningen och att omständigheter som är tätt förknippade med våldtäktsmyter har fått minskad betydelse i HD:s praxis. Föreställningar som är tätt förknippade med våldtäktsmyter har alltså successivt motarbetats av både lagstiftaren och i tillämpningen.

Dock menar jag att vad gäller både lagstiftning och tillämpning är det framförallt de våldtäktsmyter som i samhällsdebatten uppmärksammats och kritiserats och därmed blivit mer och mer ansedda som irrelevanta som har frångåtts av lagstiftaren och tillämparen. Exempelvis blev betydelsen av kvinnans beteende före övergreppet väldigt uppmärksammat när 1971 års sexualbrottsutredning²⁹⁵ presenterade sin kritiserade utredning och sina förslag inför revideringen av lagen på 1980-talet. Kvinnoorganisationer runt om i landet organiserade sig och deras mobiliserade protester var en stor anledning till att förslaget lades ned.²⁹⁶ På grund av kritiken så tillsattes en

---

²⁹³ Ekström, *Trovärdighet och ovärdighet: Rättsapparatusens hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott, Stockholm 1946-1950*, s. 13ff.

²⁹⁴ Exempelvis prop. 1983/84 och prop. 2004/05:45.

²⁹⁵ SOU 1976:9, se avsnitt 2.3.1.

²⁹⁶ Thomsson, "Rätten till våra kroppar": *Kvinnoörelsen och våldtäktsdebatten* i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2000, s. 51.

ny utredning och ett annat lagförslag antogs²⁹⁷ där offrets beteende före övergreppet inte skulle spela någon roll. Först efter kritikstormen ansågs alltså kvinnans beteende före övergreppet irrelevant av lagstiftaren. På samma sätt som kvinnans beteende före övergreppet har tappat sin relevans enligt lagstiftaren har överfallsvåldtäkten förlorat sin ställning som normen för vad den värsta typen våldtäkten innebär enligt tillämparen. Även detta har skett genom uppmärksamheten i samhällsdebatten²⁹⁸ och genom presentation av statistik²⁹⁹. Det finns således ett samband mellan avståndstagande från fördomsfulla uppfattningar av både lagstiftaren och tillämparen och hur pass uppmärksammande och kritiserade de är i samhällsdebatten.³⁰⁰

Lagstiftaren kan sägas ligga längre fram än tillämparen vad gäller att ta avstånd från våldtäktsmyter och fördomsfulla uppfattningar kring kvinnor och kvinnligt beteende. Det är dock naturligt att lagstiftaren är före tillämparen, i vart fall vad gäller lagstiftade myter så som relevansen av offrets beteende före övergreppet, eftersom det är lagstiftaren som först stiftar lagen som tillämparen sedan dömer utifrån. Jag menar dock att skillnaderna mellan lagstiftaren och tillämparen är större än den kronologiska lagstiftningsordningen³⁰¹.

Lagstiftaren har flera gånger markerat mot problematiken att rättsprocessen glider in på frågor om offrets allmänna livsföring vilket ska sakna betydelse för prövningen av åtalet. Sådana markeringar återfinns i propositionen till 1984 års lag och i propositionen till 2005 års lag. Samma problematik kvarstår alltså efter 20 år. Dessutom fortsatte kvinnans beteende före övergreppet att vara en relevant omständighet i prövningen av våldtäkt även efter lagändringen 1984, vilken egentligen skulle innebära att omständigheten inte längre skulle vara relevant. Myter får således florera på ett mer okritiskt sätt i domstolen än i lagstiftningen och i förarbetena, och det är därför en diskrepans mellan lagstiftarens intention att vara modern och distansera sig från våldtäktsmyter och domstolen som fallerar i sin tillämpning.

Att få bort våldtäktsmyter och vanföreställningar från rättsprocessen verkar således lättare sagt än gjort. Å ena sidan framstår det som om lagstiftaren är mån om att poängtera sin distans från förlegade moralföreställningar, å andra sidan kan det hävdas att detta inte görs på ett tillräckligt kraftfullt vis eftersom sådana fortsätter att florera i domstolen. Det skulle exempelvis kunna sägas att ett seriöst sätt att hantera en problematik med irrelevanta omständigheter i domstolen som kvarstår efter 20 år är att inte enbart upp-

---

²⁹⁷ Prop. 1983/84:105.

²⁹⁸ Se Boëthius, *Skylla sig själv* och Wennstam, *Flickan och skulden: en bok om samhällets syn på våldtäkt*.

²⁹⁹ Grevholm, Nilsson och Carlstedt, *Våldtäkt: En kartläggning av polisanmälda våldtäkter*, Rapport 2005:7 BRÅ.

³⁰⁰ Se exempelvis Thomsson, "Rätten till våra kroppar": *Kvinnorörelsen och våldtäktsdebatten* i *Kvinnovetenskaplig tidskrift* 2000, s. 51 för kopplingen mellan samhällsdebatt och lagstiftning.

³⁰¹ Med den kronologiska lagstiftningsordningen menar jag att det naturligt föreligger en eftersläpning hos rättstillämparen i och med att lagstiftandet sker före tillämpningen i domstol.

märksamma och markera mot det utan att faktiskt föreslå konkreta förbättringsförslag, så som en bevisföringslag. Men eftersom lagstiftaren inte gör det så nöjer hen sig med att det i praktiken inte sker en lika tydlig förbättring som lagstiftaren avsett.

Det är alltså en skillnad i vad lagstiftaren bedömer som relevanta omständigheter och vad tillämparen bedömer som relevanta omständigheter och lagstiftaren har kommit längre bort från våldtäktsmyterna än vad tillämparen har samtidigt som lagstiftaren enligt min uppfattning inte med tillräcklig kraft bemöter problemet med våldtäktsmyterna i domstolen.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur:

Abbot, Pamela och Wallace, Claire, *Introduktion till sociologi: feministiska perspektiv*, Studentlitteratur, Lund, 1998.

Amnesty, *VART GÅR GRÄNSEN? En attitydundersökning om våldtäkt*, 2008, hämtad den 30 januari 2014, klockan 15:55 ([http://www2.amnesty.se/hem.nsf/bff137f2c2999028c1256ff70062065a/e453d6ec594afa3cc1257439004fa6e1/\\$FILE/Enk%C3%A4trapporten_Slutgiltig.pdf](http://www2.amnesty.se/hem.nsf/bff137f2c2999028c1256ff70062065a/e453d6ec594afa3cc1257439004fa6e1/$FILE/Enk%C3%A4trapporten_Slutgiltig.pdf)).

Andersson, Ulrika, *En för alla - alla för en? Individualisering och kontextualisering i hovrättens prövning av ungdomars grupprelaterade gärningar i Argumentation i nordisk straffrätt* av Nordlöf, Kerstin, Norstedts juridik, Stockholm, 2013.

Andersson, Ulrika, *Hans (ord) eller hennes – en könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*, Bokbox Förlag, Malmö, 2004.

Asp Petter, *Våldtäkt- ett rättsligt perspektiv*, ur Antologi – Sju perspektiv på våldtäkt, Nationella Centrum för kvinnofrid (NCK), Uppsala, 2010.

Bergenheim, Åsa, *Brottet, offret och förövaren: vetenskapens och det svenska rättsväsendets syn på sexuella övergrepp mot kvinnor och barn 1850-2000*, Carlsson, Stockholm, 2005.

Boëthius, Maria-Pia, *Skylla sig själv*, Naturia: Studieförbundet: Litt- och föreningstjänst, Stockholm, 1983.

Brownmiller, Susan, *Våldtäkt*, Norstedt, Stockholm, 1977.

Butler, Judith, *Gender trouble. Feminism and the subversion of identity*, Routledge, New York/London, 2006.

Christie, Nils, *Det idealiska offret* i Åkerström, Malin och Sahlin, Ingrid, *Det motspänstiga offret*, Studentlitteratur, Lund, 2001, s. 46-60.

Diesen, Christian, Lernestedt, Claes, Lindholm, Torun och Pettersson, Tove, *Likhet inför lagen*, Natur och Kultur, Stockholm, 2005.

Diesen, Christian och Diesen, Eva, *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2013.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik och Heuman, Lars, *Rättegång- Fjärde häftet*, Norstedts Juridik, Sjunde upplagan, Stockholm, 2009.

Ekström, Simon, *Trovärdighet och ovärdighet: Rättsapparaterns hanterande av kvinnors anmälan av våldtäktsbrott, Stockholm 1946-1950*, Gidlund, Hedemora, 2002.

Grevholm, Erik, Nilsson, Lotta och Carlstedt, Malena, *Våldtäkt: En kartläggning av polisanmälda våldtäkter*, Rapport 2005:7 BRÅ.

Gunnarsson, Åsa och Svensson, Eva-Maria, *Genusrättsvetenskap*, Studentlitteratur, Lund, 2009.

Heuman, Lars, *Process- och straffrätt för juridisk översikt kurs*, Upplaga 23, Norstedts Juridik, Stockholm, 2011.

Jansson, Karin, *Kvinnofrid ur olika perspektiv – våldtäkt, kvinnorov och andra sexuella övergrepp cirka 1600-1900 s. 67-94*, i Kvinnorna och rätten av Granström, Görel, Andersson, Gudrun, Jansson, Karin och Oja, Linda, Hallgren och Fallgren, Uppsala, 1996.

Keane, Adrian och McKeown, Paul, *The Modern Law of Evidence*, Upplaga 9, Oxford University Press, Oxford, 2012.

Kelly, Liz, Temkin, Jennifer och Griffiths, Sue, *Section 41: an evaluation of new legislation limiting sexual history evidence in rape trials*, Home Office Online Report 20/06.

Mellqvist, Mikael och Wirdermark, Kristina, *Processrätt: grunderna för domstolsprocessen*, Upplaga 2, Iustus Förlag, Uppsala, 2012.

McGlynn, Clare och Munro, Vanessa E, *Rethinking Rape Law: an introduction. International and Comparative Perspectives*, Routledge, Abingdon, 2010.

Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2007.

Segal, Lynne, *Straight sex: The politics of please*, Virago Press, London, 1994.

Sutorius, Helena och Kaldal, Anna, *Bevisprövning vid sexualbrott*, Norstedts Juridik, Upplaga 1:1, Stockholm, 2003.

Wennstam, Katarina, *Flickan och skulden: en bok om samhällets syn på våldtäkt*, Månocket, Stockholm, 2012.

World Economic Forum, *The Global Gender Gap Report 2013*.

Artiklar:

Agell, Anders, *Rationalitet och värderingar i rättsvetenskapen: Med en exkurs om rättsvetenskapen i Sverige* i SvJT 2002 s. 243

Asp, Petter, *Grader av kränkning – våldtäkt eller sexuellt tvång?* i JT, 2008/09, s. 75.

Asp, Petter, *Rättsvetenskap och lagstiftningsarbete* i SvJT 2002, s. 311.

Butler, Judith, *Det performativa könet* i Res Publica, vol. 35/36, nr 1-2, s. 13-35.

Diesen, Christian och Diesen, Eva, *Felaktiga föreställningar om falska våldtäktsanmälningar gör att de mest utsatta kvinnorna sviks* i Advokaten, nr 4, 2008, årgång 74.

Gustavsson, Cecilia och Ekmark, Malin *Tumbafallet prövas i Högsta Domstolen* i Aftonbladet, publicerad den 30 mars 2004, hämtad den 21 januari 2014, klockan 10:22 (<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10444707.ab>).

Falconer, Bertil, *Våldtäktsbrottet* i SvJT 1975 s. 161.

Jareborg, Nils, *Rättsdogmatik som vetenskap* i SvJT 2004 s. 1.

Lambertz, Göran, *Nyttig och onyttig rättsvetenskap* i SvJT 2002 s. 261.

Leijonhufvud, Madeleine och Diesen, Christian, *Sexbrottens moment 22* i Svenska Dagbladet, publicerad den 5 juli 2004, hämtad den 28 januari 2014, klockan 13:40 (http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/sexbrottens-moment-22_153360.svd).

Lindblom, Per Henrik, *Rättegångssalens väggar – om domstolsprocessen i tid och rum* i SvJT 2002 s. 1.

Lindell, Bengt, Eklund, Hans, Asp, Petter och Andersson, Torbjörn, *Straffprocessen*, Iustus, Uppsala, 2005.

Kjellgren, Jan, *Något om normativa resonemang i rättsdogmatisk forskning* i SvJT 2002, s. 514.

Nilsson, Sofia, *Två män häktade i Stureplansfallet* i Svenska Dagbladet, publicerad den 9 augusti 2007, hämtad den 21 januari 2014, klockan 10:23 (http://www.svd.se/nyheter/stockholm/tva-man-haktade-i-stureplansfallet_252357.svd).

Odlöw, Torbjörn, *Våldtäkt och grov misshandel – jämförelse mellan brotts typer* i Retfærd nr 82, 21, 1998, s. 79-95.

Olsen, Lena, *Rättsvetenskapliga perspektiv* i SvJT 2004 s. 111-114.

Sutorius, Helena, *Den rättsliga prövningen av våldtäkt och kvinnors sexuella självbestämmanderätt – reflektioner med anledning av en rättsfallskommentar* i JT 1997/1998 s. 1297.

Temkin, Jennifer, *Regulating Sexual History Evidence: The Limits of Discretionary Legislation* i *The International and Comparative Law Quarterly* (Vol. 33, No. 4 [Oct., 1984], pp. 942-978, Cambridge University Press) s. 943.

Thomsson, Ulrika, "Rätten till våra kroppar": *Kvinnorörelsen och våldtäktsdebatten* i *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr 4, 2000, s. 51.

TT, *Generation Y tar över* i Svenska Dagbladet, publicerad den 16 november 2012, hämtad den 20 maj 2014, klockan 19:30 (http://www.svd.se/naringsliv/nyheter/sverige/generation-y-tar-over_7674108.svd).

Wennberg, Suzanne, *Södertäljemålet och förhållandet mellan våldtäkt och sexuellt utnyttjande* i JT 1997/1998 s. 506.

Examensarbeten:

Burevik Törnqvist, Madeleine, "Jag trodde att hon ville" – *en genusteoretisk analys av domstolarnas bedömning av gärningsmannens uppsåt vid våldtäkt*, Lunds universitet, 2013.

Svensson, Johanna, *Domstolarnas antaganden om våldtäktsdrabbades normala beteenden*, Umeå universitet, 2008.

Övrigt:

Kalla fakta del 5 – På laglöst vatten, sändt 8/4-2014 klockan 21.30, TV4.

Offentligt tryck:

Propositioner:

Prop. 1983/84:105 Om ändring i brottsbalken m.m.

Prop. 1991/92:35 Om sexuella övergrepp mot barn, m.m.

Prop. 1997/98:55 Kvinnofrid

Prop. 2004/05:45 En ny sexualbrottslagstiftning

Prop. 2012/13:111 En skärpt sexualbrottslagstiftning

Statens offentliga utredningar:

SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk

SOU 1976:9 Sexuella övergrepp

SOU 1982:61 Våldtäkt och andra sexuella övergrepp

SOU 1995:60 Kvinnofrid

SOU 2001:14 Sexualbrotten - Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor

Övrigt:

JuU 1983/84:25 Om sexualbrotten

Rättsfallsförteckning

Högsta Domstolen

NJA 1967 s. 637
NJÄ 1980 s. 725
NJÄ 1981 s. 253
NJÄ 1986 s. 127
NJÄ 1986 s. 414
NJÄ 1988 s. 40
NJÄ 1991 s. 83
NJÄ 1992 s. 446
NJÄ 1993 s. 310
NJÄ 1996 s. 176
NJÄ 1997 s. 538
NJÄ 2005 s. 712
NJÄ 2008 s. 482 I
NJÄ 2009 s. 447 I
NJÄ 2009 s. 447 II